

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ENSTİTÜSÜ
Çankırı Karatekin University
Institute of Turcology

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ÇANKIRI KARATEKİN UNIVERSITY JOURNAL OF TURCOLOGY STUDIES

Aralık 2021 / Cilt 1 / Sayı 1

December 2021 / Volume 1 / Issue 1

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
(ÇAKÜTAD)

ÇANKIRI KARATEKİN UNIVERSITY
JOURNAL OF TURCOLOGY STUDIES
(ÇAKUJTS)

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ / INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL

e-ISSN

Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü bünyesinde yılda 2 defa (Haziran-Aralık) yayımlanan uluslararası, hakemli ve süreli bir elektronik dergidir. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*'nde yayımlanan yazılarda ifade edilen görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar, iki alan uzmanının yayımlanabilir onayından sonra Yayın Kurulunun son kararı ile yayımlanır. Gönderilen yazılar yayımlansın veya yayımlanmasın yazarına iade edilmez.

CİLT / VOLUME 1

SAYI / ISSUE 1

ARALIK 2021

Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkîyat Enstitüsü Adına Sahibi/Owner on behalf of the Institute of Turcology

Prof. Dr. Abdulsalam ARVAS (Enstitü Müdürü / Institute Director) – (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Dr. Öğr. Üyesi Serap ASLAN COBUTOĞLU

Editörler / Editors

Prof. Dr. Abdulsalam ARVAS (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Arş. Gör. Ahmet Serdar ARSLAN (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Abdulsalam ARVAS (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Prof. Dr. İbrahim ŞAHİN (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Muhsin MACİT (Anadolu Üniversitesi)

Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Salahaddin BEKKİ (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)

Alan Editörleri / Area Editors

Prof. Dr. Ahmet ÖZCAN (Tarih) (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Prof. Dr. Barış TAŞ (Coğrafya) (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN (Tarih) (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)

Doç. Dr. Aida BABUTÇU PAŞAYEVA (Filoloji) (Erciyes Üniversitesi)

Doç. Dr. Erdal AYDOĞMUŞ (Filoloji) (Ardahan Üniversitesi)

Doç. Dr. Fatih SONA (Filoloji) (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Doç. Dr. Gürbüz ÖZDEMİR (Siyaset Bilimi) (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Doç. Dr. Metin EREN (Filoloji) (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Doç. Dr. Sadat DEMİRCİ (Uluslararası İlişkiler) (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Güner DOĞAN (Tarih) (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Kadir TUĞ (Tarih) (Bingöl Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi M. Sedat UĞUR (İktisat) (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ARSLAN (İletişim) (İstanbul Medipol Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILDIRIM (Felsefe) (Bartın Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Pelin KOCAPINAR (Filoloji) (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Salih M. ARÇIN (Filoloji) (Pamukkale Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Serap ASLAN COBUTOĞLU (Filoloji) (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Süheyla BOZKURT (Eğitim Bilimleri) (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Tark Ziya ARVAS (Tarih) (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Arş. Gör. Dr. H. İbrahim ARPA (İngilizce) (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Yabancı Dil Danışmanları / Foreign Language Advisor

Prof. Dr. Hasan COŞKUN (Almanca) (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Doç. Dr. Aydın GÖRMEZ (İngilizce) (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Doç. Dr. Ranetta GAFAROVA (Rusça) (İ. Gaspıralı Avrasya İnkişaf Enstitüsü)

Doç. Dr. Sadat DEMİRCİ (Rusça) (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇELİK (Kazak Türkçesi) (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Nina PETROVİÇİ (Rusça) (Ardahan Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Şerife ÖZER (Almanca) (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Dr. Ceerençe M. İSMAİLOV (Kırgız Türkçesi) (I. Arabayev Üniversitesi)

Dr. Muzaffarkhon JONIYEV (Özbek Türkçesi) (İmam Tirmizi Uluslararası Bilimsel Araştırma Merkezi)

Arş. Gör. Dr. Serkan CİHAN (İngilizce) (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Arş. Gör. Esra ÜNLÜ (İngilizce) (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Öğr. Gör. Salih POTUKOĞLU (İngilizce) (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Sekreteryaya / Secretariat

Mikayıl ARI (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

E-Dergi Yöneticisi / E-Journal Manager

Arş. Gör. Ahmet Serdar ARSLAN (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

E- Dergi Tasarımı / E- Journal Design

Kadir ATEŞ (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. A. Emel KEFELİ (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)	Prof. Dr. Mustafa TANÇ (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU (Ankara Üniversitesi)	Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülmecid CANATAK (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)	Prof. Dr. Necdet Y. BAYATLI (Bagdad University, Irak)
Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN (Emekli) (Gazi Üniversitesi)	Prof. Dr. Nedim BAKIRCI (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN (Trakya Üniversitesi)	Prof. Dr. Nezir TEMUR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Akartürk KARAHAN (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)	Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)
Prof. Dr. Alaattin KARACA (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)	Prof. Dr. Orhan KURTOĞLU (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali DUYMAZ (Balıkesir Üniversitesi)	Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ (Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Alimcan İNAYET (Ege Üniversitesi)	Prof. Dr. Refiye ŞENESEN (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Bekir KOÇLAR (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)	Prof. Dr. Selahattin TOLKUN (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Bülent BAYRAM (Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi)	Prof. Dr. Selma BAŞ (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Prof. Dr. Coşkun POLAT (Çankırı Karatekin Üniversitesi)	Prof. Dr. Süleyman T. KAYIPOV (Manas ve C. Aytmatov Milli Akademisi)
Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK (Fırat Üniversitesi)	Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Prof. Dr. F. Gülay MİRZAOĞLU (Hacettepe Üniversitesi)	Prof. Dr. Turan KARATAŞ (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Prof. Dr. George KOUZAS (University of Athens, Greece)	Prof. Dr. Viktor Ya. BUTANAYEV (Hakas Devlet Üniv., Hakasya/ Rusya)
Prof. Dr. Hacı Ömer ÖZDEN (Atatürk Üniversitesi)	Prof. Dr. Yeşim YASAK (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN (Balıkesir Üniversitesi)	Prof. Dr. Z. Yonca ODABAŞI (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Prof. Dr. Hanifi VURAL (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)	Prof. Dr. Zeki TAŞTAN (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞI (Çankırı Karatekin Üniversitesi)	Prof. Dr. Zuhra ALTIMIŞOVA (K-T. Manas Üniversitesi, Kırgızistan)
Prof. Dr. İbrahim DİLEK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)	Doç. Dr. Cengiz BUYAR (K-T. Manas Üniversitesi, Kırgızistan)
Prof. Dr. İlhan YILDIZ (Çankırı Karatekin Üniversitesi)	Doç. Dr. Dilek TÜRKİYILMAZ (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmet ÜZEN (Çankırı Karatekin Üniversitesi)	Doç. Dr. Diloram HAMRAEVA (Özb. İlimler Akademisi, Özbekistan)
Prof. Dr. Kubatbek TABALDIYEV (K-T. Manas Üniversitesi, Kırgızistan)	Doç. Dr. Elsev B. LEOPAR (Prizren Üniversitesi, Kosova)
Prof. Dr. Kürşat ÖNCÜL (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)	Doç. Dr. Fatih GÜZEL (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Fedai ÇAVUŞ (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)	Doç. Dr. Feruza DJUMANIYAZOVA (Özb. İlimler Akademisi, Özbekistan)
Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)	Doç. Dr. Gökçe Yükselen PELER (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet BEŞİRLİ (Samsun Üniversitesi)	Doç. Dr. Gönül REYHANOĞLU (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet MERCAN (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)	Doç. Dr. Hakkı KALAYCI (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Prof. Dr. Meral OZAN (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi)	Doç. Dr. İbrahim AKYOL (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Prof. Dr. Mete TAŞLIOVA (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)	Doç. Dr. İryna M. DRYGA (Tavriya Milli Üniversitesi, Ukrayna)
Prof. Dr. Metin ARIKAN (Dokuz Eylül Üniversitesi)	Doç. Dr. K. Sınaru ALIMKULOVA (I. Arabayev Üniversitesi, Kırgızistan)
Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)	Doç. Dr. Kadriye TÜRKAN (Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Prof. Dr. Mrinal K. BORAH (Gauhati University, India)	Doç. Dr. Murat TANRIKULU (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Prof. Dr. Muharrem KAYA (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)	Doç. Dr. Nina SEMENOVNA (Hakas DTE Araş. Enstitüsü, Hakasya/Rusya)
Prof. Dr. Mustafa KURT (Gazi Üniversitesi)	Doç. Dr. Nuran M. MUAXERİ (Pristine Üniversitesi, Kosova)
Prof. Dr. Mustafa ŞENEL (Ardahan Üniversitesi)	Doç. Dr. Nursel ARSLANTÜRK (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Doç. Dr. Ömer KUL (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Özgür İLDEŞ (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Şerife ÇAĞIN (Ege Üniversitesi)
Doç. Dr. Şirin YILMAZ (Hacettepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Tahir ZORKUL (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Uğur DURMAZ (Kocaeli Üniversitesi)
Doç. Dr. Zehra KADERLİ (Hacettepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ebru DOĞRUÖZ (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahim TUFANTOZ (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe KÖKÇÜ (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi BETÜL ÖZTOPRAK (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Cavit GÜZEL (Amasya Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Erhan SOLMAZ (Uşak Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nurdin USEEV (K-T. Manas Üniversitesi, Kırgızistan)
Dr. Öğr. Üyesi Ömer DEMİRBAĞ (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sinan DEMİRTÜRK (Gazi Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Şuayıp TURAN (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Dr. Jenny BUTLER (University College Cork, Ireland)
Dr. Nadya ÇİSTOBAYEVA (Hakas DTE Araş. Enstitüsü, Hakasya/Rusya)
Dr. Negizbek ŞABDANALİYEV (K-T. Manas Üniversitesi, Kırgızistan)
Dr. Ulanbek ALİMOV (K-T. Manas Üniversitesi, Kırgızistan)
Dr. Yula ÇAPTIKOVA (Hakas DTE Araş. Enstitüsü, Hakasya/Rusya)

- İsimler unvanlara göre alfabetik sırayla düzenlenmiştir. / Names are arranged in alphabetical order by degree.

İletişim / Contacts

Adres/ Address:

Türkiyat Enstitüsü İslami İlimler Fakültesi Giriş Katı

Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluyazı Kampüsü – Çankırı

Telefon: 0376 218 95 73/ 828 Belgeç / Fax: 0376 218 95 74

e-posta/ e- mail: cakutad@karatekin.edu.tr

internet adresi/ web adress: turkiyat.karatekin.edu.tr

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MAKALELER / ARTICLES

Ahıska Sürgünü'nün Yeniden Anlatımında “Anlatı Zamanı” – “Narrative Time” in The Re-Telling of The Ahıska Exile - Ahmet İlteriş Yalın.....	1
İngilizcede Yunus Emre – Yunus Emre in English – Rabia Aksoy Arıkan.....	15
Karacaoğlan'ın “Acep Sevdüğimin Eşi Var M'ola” Şiiri Üzerine Bazı Tespitler – Some Determinations On Karacaoğlan's “Acep Sevdüğimin Eşi Var M'ola” Poem – Abdulselam Arvas.....	35
Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü Bağlamında Değerlendirilmesi- The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture in Turks - Ali Bezgin.....	47
Yazılı Basında Ölüm İlanlarının Eleştirel Söylem Analizi: Teun A. Van Dijk Modeli- Death Announcements in Printed Media Analyzed According To van Dijk's Critical Discourse Analysis - Miyase Güzel.....	71
Coğrafya Penceresinden Dil ve Edebiyat- Language and Literature From The Perspective of Geography - Barış Taş.....	91
Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nun Etik Çözümlemesi- The Metaethics Theory of Folkloristics and Analysis of The Son of Kazılık Koca Yigenek - Sacide Çobanoğlu.....	103
Eskatologya Mitleri ve Kur'an-ı Kerimde Geçen Kıyamet Tasvirleri - Escatologia Myths and Descriptions of the Apocalypse in the Qur'an - Yavuz Gözen.....	131

The Two Most Important Contributions of Dr. Gyula Mészáros To The Turkish Folklore Studies - Dr. Gyula Mészáros'un Türk Halkbilimi Çalışmalarına En Önemli İki Katkısı - Özkul Çobanoğlu.....	147
--	-----

KİTAP TANITIMI- ÇEVİRİ- METİN NEŞRİ- SÖYLEŞİ
BOOK REVIEW- TRANSLATION- TRANSCRIPTION- INTERVIEW

Cenupta Türkmen Oymakları I-II (<i>Ali Rıza Yalman</i>) -A.Serdar Arslan (<i>Tanıtın</i>)....	155
Malta Tarihi (<i>Antonio Pugliese</i>) - <i>Abdulselam Arvas</i> (Çev.).....	161
İstanbul Üniversitesi (Darülfünun) Türkiyat Enstitüsü'nün Kuruluşuna Dair Bir Vesika: Fuat Köprülü'nün Maarif Vekâletine Yazısı - <i>Çağrı Erdoğan</i>	169
Prof. Dr. Ahmet Özcan ile Türkiyat'ın Dünü, Bugünü ve Yarını Hakkında Söyleşi	175
Yayın İlkeleri	185
Editorial Principles	188

Takdim

Değerli Bilim İnsanları,

Türkiyat Enstitüsü adıyla 30 Ekim 2010 tarihinde Türkiye’de en son kurulan ve en genç olan enstitü *Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü*’dür. Bu manada diğer selefleri gibi Türk kültürünü ve medeniyetini dil, tarih, edebiyat, folklor vs. gibi sahalarda araştırmak, incelemek ve bunların sonuçlarını yayımlamak amacıyla yola çıkan Türkiyat Enstitüsü, Üniversitemiz bünyesinde başladığı faaliyetleri gerçekleştirmeye devam etmektedir.

Enstitümüz şimdiye kadar düzenlediği sempozyum, panel, konferans gibi etkinliklerin yanı sıra kısa adı *ÇAKÜTAD* olan *Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* adıyla yılda iki kez (Haziran-Aralık) yayımlamak üzere süreli yayın faaliyetine de başlamış bulunmaktadır. Bugüne kadar ülkemizdeki diğer Türkiyat enstitülerine ait bir süreli yayın olmasına karşın Enstitümüzün böyle bir yayın organına sahip olmaması bir eksiklikti. Ancak gecikmiş bir adım olsa da Aralık 2021’de ilk sayıyı çıkarmanın heyecanını yaşamaktayız. Bundan mütevellit Türklük bilimiyle bağlantılı olması koşuluyla dil, edebiyat, tarih, coğrafya, sanat tarihi, bilgi-belge, arkeoloji, antropoloji ve uluslararası ilişkiler gibi bilim dallarını kapsayan çalışmaları bilim dünyasına kazandırmak, yeni kaynakları, bilgi ve görüşleri bilim ve kültür hayatımıza düzenli olarak sunmak üzere dergimiz yayın hayatına girmiştir.

Bu kapsamda dergimizin ilk sayısı (Aralık 2021) 9 araştırma makalesi, 1 kitap tanıtımı, 1 çeviri, 1 metin neşri ve 1 söyleşi olmak üzere 13 yazı ile bilim insanlarının karşısına çıkmaktadır. Yayın Kurulu tarafından kabul edilen makaleler geliş tarihine göre yayımlanmıştır. Buna göre araştırma makalelerinden ilki Ahmet İleriş Yalın’a ait “Ahıska Sürgününün Yeniden Anlatımında Anlatı Zamanı” başlıklı araştırmadır. Yazar, bu

makalesinde “Ahıska Sürgünü” kavramını Gerard Genette’in, anlatının söylemi isimli yapısal inceleme metodundaki “anlatı zamanı” çerçevesinde analiz etmektedir. Bir diğer makale Rabia Aksoy Arıkan’a ait olup, onun çalışması “İngilizcede Yunus Emre” adını taşımakta ve burada Yunus Emre’nin felsefesi ve şiirlerinin içeriği, Batı dünyasında tasavvufun anlamı incelenmekte, Yunus Emre ile ilgili İngilizce yayınlanan eserler üzerinde bir değerlendirme yapılmaktadır.

Üçüncü makale Abdulselam Arvas tarafından kaleme alınmış olup, “Karacaoğlu’nın ‘Acep Sevdüğimin Eşi Var M’ola’ Şiiri Üzerine Bazı Tespitler” başlığını taşımaktadır. Bu makalede Karacaoğlu’na ait olduğu söylenen “Acep sevdüğimin eşi var m’ola?” şiirinin varyantları tespit edilmekte ve tespit edilen metinler arasındaki farklılıkların sebepleri üzerinde durulmaktadır. Bir başka araştırma makalesi Ali Bezgin tarafından kaleme alınan “Türk Kültüründe Beslenen Kuş Türlerinin Cinsiyet Bağlamında Değerlendirilmesi” adlı çalışmadır. Araştırmacı, makalesinde Türk kültüründe kadim bir geçmişe sahip kuş nev’inden canlıların seçilmesi ve ev ortamında bakılmasında kadın ya da erkeklerin tür seçimlerinde nelere dikkat ettiklerine odaklanmaktadır.

Miyase Güzel’in “Yazılı Basında Ölüm İlanlarının Eleştirel Söylem Analizi: Teun A. Van Dijk Modeli” başlıklı yazısı dergimizin beşinci araştırma makalesidir. Bu çalışmada ise yazılı basında önemli bir yer tutan ölüm ilanlarında kullanılan dil, Teun A. Van Dijk’in eleştirel söylem analizi kuramına göre incelenmektedir. İlk sayımızda okuyucunun karşısına çıkan bir diğer makale ise Barış Taş’ın kaleminden çıkan “Coğrafya Penceresinden Dil ve Edebiyat” adlı çalışmadır. Bu çalışmada, kültürel coğrafya açısından, hem dil hem de edebî eserler, coğrafi yaklaşımla ama genel hatlarla ortaya konmaktadır. Çalışmada belirli bir edebî eser veya konu yerine dil ve edebiyat ile coğrafya arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır.

Sacide Çobanoğlu tarafından kaleme alınan yedinci makalemiz “Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu’nun Etik Çözümlesi” adını taşımakta ve halk edebiyatının önemli yazılı kaynaklarından biri olan “Kitab-ı Dedem Korkut”taki *Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyunu* farklı bir bakış açısıyla incelemektedir. Çalışmada, Türk toplumunun etik algısının ortaya çıkışına kaynaklık eden halk fikirleri, metaetiksel anlamda önermeler ortaya konularak örnek bir çalışma yapmak amaçlanmıştır.

Yavuz Gözen’e ait “Eskatoloji Mitleri ve Kuran-ı Kerim’de Geçen Kıyamet Tasvirleri” başlıklı sekizinci makalede ise eskatoloji mitleri ile Kuran’da geçen kıyamet tasvirleri arasındaki benzer ve farklı yönler incelenmeye çalışılmıştır.

Araştırma makalelerimizin sonuncusu ise Özkul Çobanoğlu’na ait olup, yazar burada Dr. Gyula Mészáros’un Türk halkbilimi çalışmalarına katkısını İngilizce olarak kaleme almıştır. Yazar, “The Two Most Important Contributions of Dr. Gyula Mészáros To the Turkish Folklore Studies” başlıklı bu incelemede Dr. Gyula Mészáros’un Türk Halkbilgisi Derneği’nin kuruluşunda oynadığı rol ile “Türk Etnografya Müzesi”nin kuruluşuna olan katkılarını irdelemektedir.

Araştırma makalelerinden sonra Ahmet Serdar Arslan bir tanıtım yazısıyla “Cenupta Türkmen Oymakları-I-II” adlı eseri kaleme almıştır. İkinci olarak orijinali İtalyanca olan “Malta Tarihi” adlı şiir Abdulselam Arvas tarafından İngilizceden Türkçeye nesir olarak çevrilmiştir. Ardından ilk Türkiyat Enstitüsü müdürü Fuat Köprülü’nün enstitünün ihtiyaçlarını ve yapacağı işleri kaleme alan Osmanlıca bir metin Çağrı Erdoğan tarafından metin neşri olarak hazırlanmıştır. Son olarak yine Ahmet Serdar Arslan tarafından Edebiyat Fakültesi Dekanı Ahmet Özcan ile Türkiyat enstitüleri hakkında bir söyleşi gerçekleştirmiştir.

Takdim yazısını bitirmeden önce kapak hususuna da değinmek faydalı olacaktır. Malum olduğu üzere Cumhurbaşkanlığımız 2021 senesini “Yunus Emre ve Türkçe Yılı” ilan etmiş ve bu vesileyle konuya dair çok sayıda çeşitli etkinlikler farklı resmi kurumlarda gerçekleştirilmiştir. Enstitümüz de bu manada birçok faaliyet yapmış bulunmaktadır. Hatta Enstitü olarak Yunus Emre yazılarından oluşan bir armağan sayı hazırlanması düşünülmüş ancak zamanın kısıtlı olmasından ötürü bu fikir hayata geçirilememiştir. Buna karşın Yunus’a vefa borcu yerine gelsin diye, onun adını ve vefat tarihini gösteren bir fotoğrafın, derginin kapağına konması uygun görülmüştür. Kapak fotoğrafı, Yunus Emre’nin farklı zamanlarda mezarının nakillerinden ötürü üçüncü mezarlık olarak adlandırılan türbedeki sütunda yazılan ve 2015 yılında Ahmet Serdar Arslan tarafından Mihaliççik’ta çekilen fotoğraftır.

Son olarak büyük bir heyecan ve istekle başladığımız *Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*’nde yayımlanan yazıların akademik çevreye ve Türklük Bilimi’ne ilgi duyan herkese yararlı olmasını temenni ederiz. Dergimizin bu ilk sayısına katkıda bulunan değerli teknik ekibimize, yazarlarımıza, makale değerlendirmelerini yapan hakemlere, yayın kurulu üyelerine ve desteklerini esirgemeyen Rektörümüz Prof. Dr. Harun Çiftçi’ye teşekkürlerimizi sunarız.

Prof. Dr. Abdulselam ARVAS

Türkiyat Enstitüsü Müdürü

AHISKA SÜRGÜNÜ'NÜN YENİDEN ANLATIMINDA “ANLATI ZAMANI”

“Narrative Time” in The Re-Telling of The Ahıska Exile

Ahmet İlateriş Yalın*

Geliş Tarihi:07.11.2021

Kabul Tarihi:25.11.2021

Öz

Bu çalışmada, görüşme (mülakat) yoluyla üçüncü kuşaktan elde edilmiş “Ahıska Sürgünü” derlemesi, Gerard Genette’in *anlatının söylemi* isimli yapısal inceleme metodundaki “anlatı zamanı” çerçevesinde analiz edilmeye çalışılmıştır. “Anlatı Zamanı” Genette’in ilgili çalışmasında “düzen” başlığı altında: “anakroniler; erim, kapsam; analepsisler; prolepsisler; akroniye doğru” hususları ile birlikte ele alınmakta ve açıklanmaktadır. Araştırmada, öncelikle Genette’in “anlatı zamanı” kavramı okuyucuyu yormayacak şekilde açıklanmaya, sonra ise “anakroniler, analepsisler ve prolepsisler” başlıkları altında uyguladığı metotlar “Ahıska Sürgünü (1944)” üzerine yapılan ve daha sonra yazıya dökülen mülakat metnine uygulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anakroni, analepsis, anlatı zamanı, anlatının söylemi, yapısalcılık.

Abstract

In this study, the compilation of “Ahıska Sürgünü” (Exile of the Meskhetian Turks) obtained from the third generation through interview, has been tried to be analyzed within the framework of “narrative time” in Gerard Genette’s structural analysis method named Narrative Discourse. “Narrative Time” is considered and explained together with the issues of “anachronisms; erim, scope; analepsis;

*Öğr. Gör., Ardahan Üniversitesi, Ortak Dersler Koordinatörlüğü, Ardahan/ Türkiye, ahmetilterisyalin@ardahan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5600-3487.

“Narrative Time” in The Re-Telling of The Ahıska Exile

prolepsis; towards anachronism” in Genette’s related work under the heading “order”. In this study, firstly, Genette’s concept of “narrative time” was tried to be explained in a way that would not tire the reader, and then the methods he applied under the headings of “anachronies, analepsis and prolepsis” were tried to be applied to the interview text on “Ahıska Sürgünü (1944)”, which was later written down.

Keywords: Anachrony, analepsis, narrative time, narrative discourse, structuralism.

Giriş

Kaynağını Ferdinand de Saussure’ün *Genel Dilbilim Dersleri*’nden alan daha sonra matematik, sanat ve edebiyat alanlarında yöntem olarak geliştirilen yapısal inceleme metotları, esas olarak parça-bütün ilişkisi üzerine kuruludur. Metin merkezli halkbilimi çalışmalarında da, kahraman biyografisine getirilen çözümleme modelleriyle birlikte, Vladimir Propp, Claude Levi-Strauss gibi isimlerin çözümleme yöntemleri ile öne çıkan (Çobanoğlu, 2019: 202-251) bu kuramların amacını Çobanoğlu (2019: 202) “halkbilimi türlerini evrensel modellere ve formüllere indirgeyerek ortaya koymaktır” şeklinde açıklar. Yücel de (1999: 13) ilgili çalışmasında, yapısalcılığın, felsefi, sanatsal ya da siyasi bir öğreti olmadığını, tutarlı bir çözümleme yöntemi olmayı amaçladığını ifade eder.

Bir başka çalışmada farklı cepheleriyle Finlandiya Savaşı (1808-09) derlemelerine (Ingermark, 2016: 305-324) uygulandığına şahit olduğumuz Genette’in (2011) *Anlatının Söylemi* (Narrative Discourse) isimli yapısal inceleme metodunun ana hatlarından bahsedecek olursak, öncelikle hareket noktası olan “anlatı” (narrative) terimi üzerine getirdiği tespitlere değinmek gerekir. Genette anlatı sözcüğünü, üzerindeki muğlaklığı gidermek için üç cephesiyle ele alır. Bunlardan ilki onun deyişiyle en yaygın kullanılan anlamıdır ve “...bir olayı ya da olaylar dizisini anlatmayı üstlenen sözlü ya da yazılı söylemi ifade eder” (Genette, 2011: 13). İkincisi ise kuramcılar ve içerik analistçileri için geçerli olan “anlatı

Ahıska Sürgünü'nün Yeniden Anlatımında “Anlatı Zamanı”

analizi” meselesidir ve bu “söylemin konularını oluşturan gerçek ya da düzmece olaylar dizisine ve bunların bir takım bağlanma, karşıtlık, tekrar vb. ilişkilerine göndermede bulunur” (Genette, 2011: 13). Öte yandan “...kökeni bakımından en eski görünen üçüncü anlamında ise yine bir olaya göndermede bulunur fakat bu kez nakledilen olaya değil, birilerinin bir şeyleri nakletmesiyle meydana gelen olaya göndermedir bu...” (Genette, 2011: 13). İşte anlatının bu üçüncü anlamı Genette’a göre Platon’dan bugüne kadar anlatı kuramının tali bir meseleymiş gibi üzerinde durmadığı önemli bir konudur. Örneğin Ulysses’in maceralarının kâh Homeros’un ağzından kâh Ulysses’in ağzından aktarılması anlatı kuramı için önemsiz bir ayrıntı olarak görülmüştür. Hâlbuki “Ulysses’i yalancı, anlattığı serüvenleri düzmece olarak alırsak, bu durumda anlatılama ediminin etkisi genişler, zira sadece söylemin varlığı değil, aynı zamanda nakletmekte olduğu eylemlerin varlığının kurmacası da ona dayalıdır” (Genette, 2011: 14).

Gerard Genette’in metodu ise anlatı teriminin en yaygın anlamıyla, yani anlatının söylemiyle ilgilidir; bu da edebiyattaki karşılığıyla metin demektir. Bu yöntemin analizi, metin-olay ilişkisi, metin-yazar ilişkisi gibi ilişkilerin incelenmesini de gerektirir ancak Genette’e göre analize en uygun olan anlatının söylemi yani metindir. Bu çerçevede semantik zorluklardan ve karışıklıklardan kaçınmak için Genette, gösterilen yani anlatısal içerik (vaka ya da durum) için “hikâye”, gösteren (bildirim, eylem) yani metin için “anlatı”, eylem üretimi içinse “anlatılama” tanımlamalarına yer verir (Genette, 2011: 13-20).

Anlatının Söylemi’nde “Anlatı Zamanı”

Genette bu çalışmasında, metodunu Marcel Proust’un 7 ciltlik eseri olan *Kayıp Zamanın İzinde*’ye uygular ancak bununla sınırlı kalmaz. Metoduna ait herhangi bir unsuru ilgili metne uygulamadan önce, o unsurla ilgili açıklama yapar ve gerekirse farklı metinlerden alıntılar yaparak, onlar üzerinden de örnek uygulamalara yer verir. Homeros’un *Odyseia*’sı bu anlamda

“Narrative Time” in The Re-Telling of The Ahıska Exile

sık sık başvurduğu eserlerden biridir. Anlatı zamanı da, Genette’in ilgili çalışmada “düzen” başlığı altında tartışmaya açtığı, metnin zamansal açıdan çok boyutlu ve tutarlı formüllerle analizini amaçlayan bünyesinde anakroni, analepsis, prolepsis gibi hususları barındıran metodunun cephelerinden biridir. İlerleyen satırlarda daha anlaşılır tanım ve örneklerle ifade etmeye çalışacağımız metodun bu cephesini “Ahıska Sürgünü” üzerine yapılan bir mülakat metnine de uygulamaya çalışacağız.

Gerard Genette’e (2011: 23) göre anlatıda zaman: “Olaylar dizisinin zamansal düzeni ile bunların anlatı içinde dizilişlerinin sözde-zamansal bağlantılar”ını kapsar. Bununla birlikte “anlatının zamansal düzenini incelemek... olayların ya da zamansal bölümlerin anlatının söylemindeki dizilme düzeni ile bu aynı olayların ya da zamansal kesitlerin hikâye içindeki ardışıklık düzeniyle mukayese etmek demektir” Genette (2011: 21). Meseleye daha ayrıntılı değinmek adına, bu hususta fikirlerini ödünç aldığı Christian Metz’den şu alıntıya yer verir:

“Anlatı... iki katmanlı bir zamansal dizidir. Bir anlatılan şeyin zamanı vardır, bir de anlatının zamanı (yani gösterilenin zamanı ile gösterenin zamanı). Bu ikilik, anlatılarda sıradan özellikler olan zamansal çarpıtmaları (kahramanın hayatından üç senenin, romanda iki cümleyle ya da filmde birkaç “tekrarlama gösteren” montaj hareketiyle vb. özetlenmesi) olanaklı kılmaktan ibaret değildir. Daha temelde anlatının bir işlevinin de, bir zaman taslağına göre bir başka zaman taslağı bulup çıkarmak olduğunu düşünmeye davet eder bizi”.

Alman kuramcılarınca “hikâye zamanı” ile “anlatı zamanı” arasında karşıtlık olarak zikredilen bu zamansal ikilik (Genette, 2011: 21-60), ““edebi” düzeyini de içine alan” (Genette, 2011: 21) sözlü anlatının klasik özelliklerinden biridir. Edebi metnin bütüncül zamanını oluşturan bu zamansal ikiliği daha açık ifade edecek olursak, “hikâye zamanı” ile vakanın vücuda geliş silsilesi, “anlatı zamanı” ile de, anlatılan vakanın edebi metinde ele alınış sıralaması kastedilir. Bu ikilik arasındaki uyum ya da uyumsuzluğun kıyaslanması ise anlatıyı zamansal açıdan incelemek demektir. Öte yandan Genette’e göre her metin bu incelemeye uygun değildir. Çünkü “Robbe-Grillet romanları

Ahıska Sürgünü'nün Yeniden Anlatımında “Anlatı Zamanı”

gibi zamansal göndermenin bilerek baltalandığı belli uç örneklerde kullanışsız bir hal almaktadır.” (Genette, 2011: 23) Bununla birlikte bu ikilik Genette'in çalışmasındaki “anakroniler” başlığındaki örneklerde de göreceğimiz üzere uyumsuzluklar da sergileyebilir.

Anlatının Söylemi'nde “Anakroni, Analepsis ve Prolepsis”

Edebi metinde vakanın sıralanışındaki kronolojik düzensizlikler anlamına gelen “anakroni” ile ilgili Manfred Jahn: “Buradaki temel soru öykünün olayların normal dizilişini yansıtmıyorsa, kronolojik bir düzen var demektir. Eğer yansıtmıyorsa bir anakroni biçimiyle karşı karşıyayız demektir. Anakroni: öyküdeki mutlak kronolojiden sapmadır. Anakroninin başlıca iki tipi vardır: geriye dönüş ve ileriye atlama” (Manfred, 2005: 98-99). Genette de buradaki tanıma uygun şekilde çalışmasının “anakroniler” başlığında “hikâye ile anlatının iki düzenlenişi arasındaki farklı uyumsuzluk türlerini bu şekilde adlandıracam” der ve Batı metinlerindeki tarihinden ve örneklerinden bahseder. Netice olarak halk anlatılarında genel çerçevede kronolojik sıraya gösterilen bağlılıktan söz edilebilecek olsa da anakroninin ender bulunan ya da yeni bir buluş olmadığını aksine “anlatının geleneksel kaynaklarından biri” (Genette, 2011: 25) olduğunu vurgular.

Anlatı zamanının anakroni çerçevesinde incelenmesi, kimi metinlerde tutarsız, sonuçtan uzak formüller ortaya çıkarabileceği gibi kimi metinlerde ilk bakışta görünmeyen, hatta metnin anlaşılması noktasında zorluklara yol açan kurguları ortaya çıkarabilir ve anlaşılmazlıkları ortadan kaldıracaktır.

Genette (2011: 25) burada, *Kayıp Zamanın İzinde*'yi incelemeye girişmeden önce tutarlı anakroni örneklerine yer verir. Bunlardan ilki *İlyada*'dır:

“Söyle, tanrıça, Peleusoğlu Akhilleus'un öfkesini söyle.
Acı üstüne acıyı Yunanlılara o kahreden öfke getirdi,

“Narrative Time” in The Re-Telling of The Ahiska Exile

Ulu canlarını Hades’e attı nice yiğitlerin,
 Gövdelerini yem yaptı kurda kuşa.
 Buyruğu yerine geliyordu Zeus’un,
 İlk açıldığı günden beri araları
 İnsanların kralı Atreusoğluyla tanrısal Akhilleus’un.
 Onları birbirine düşüren hangi Tanrı?
 Apollon, Leto ile Zeus’un oğlu.
 Krala kızıp orduya kıran salan o;
 Atreusoğlu, tanrının duacısı Khryses’i saymadı diye”

Genette çözümlemesini yaparken metindeki vaka sıralamasını alfabetik harflerle, vakanın kronolojik sıralamasını ise sıralı rakamlarla ifade eder. Bu dizelerde, ilk zikredilen (A) “öfke”dir ve parçadaki beş aşamalı vakanın (4). sırasını temsil eder. İkinci zikredilen (B) “acı”dır ancak acıyı öfke doğurduğu için vakadaki sırası (5)’tir. Üçüncü zikredilen (C) Atreusoğluyla ile Akhilleus’un kavgasıdır ve bu kavga öfkeye sebeptir dolayısıyla vaka sıralaması (3)’tür. Dördüncü zikredilen (D) kavgaya sebep olan kırandır ve vaka sıralaması (2)’dir. Beşinci zikredilen (E) kırana sebep olan Krises’e hakarettir ve olayın başlancıdır (1). Buradan çıkan formül ise A4-B5-C3-D2-E1’dir ve Genette elde edilen bu formül için zamansal örgüdeki tutarlılığı kastederek “eşit şekilde geri giden bir harekete oldukça yakınız” der (Genette, 2011: 21-60).

Çalışmada bu çerçevede incelenen bir diğer parça Marcel Proust’un bitmemiş romanı *Jean Santeuil*’a aittir. Genette (2011: 26) bu parçada: “Gelecek, şimdi haline gelmiştir ama ne çare ki, kişinin geçmişte sahip olduğu gelecek fikriyle uzaktan yakından alakası yoktur.” Kahraman Jean, bir zamanlar aşık olduğu kadının yaşadığı oteli birkaç yıl sonra tekrar bulur ve “bugünkü izlenimleriyle bir zamanlar bugün yaşayacağını düşündüğü izlenimleri karşılaştırır”. Daha sonra devamında:

“Bazen otelin önünden geçerken, dadısının ta uzaklardan getirdiği yağmurlu günleri hatırlardı. Gelgelelim, bunları hatırlarken, bir zamanlar hayal ettiği o melankoli, şu bir gün onu artık sevmeyeceği hissiyle muhakkak payına düşeceğini düşündüğü melankoli yoktu. Zira bir öngörüyle hayal edilen bu melankoli onu bekleyen ilgisizlikten de önce geliyordu ve duyduğu sevgiden kaynaklanıyordu. Ancak bu sevgi artık yoktu” (Genette, 2011: 26).

Ahıska Sürgünü'nün Yeniden Anlatımında “Anlatı Zamanı”

Genette burada zamansal göstergelerin bilinçli olarak kaldırıldığı bu nedenle ilk okumada zorluk yaşanan bir örneği özellikle seçtiğini vurgular. Okuyucunun bu metni anlayabilmesi için zamansal göstergeleri kendisi bulup yerleştirmesi gerekmektedir. Geleceğin şimdi olarak anlatıldığı bu parçadan çıkarılabilecek bir formül Genette'e göre anakronilerin statüsü hakkında fikir verebilecek seviyededir. Böyle bir parçaya uygulanabilecek zaman analizi için hikâye zamanındaki konum değişimini (geçmişteki konumu-şimdiki konumu) esas alır. Yinelemeleri dikkate almadan, geçmiş için 1, şimdi için 2 rakamlarını kullanarak iki zamansal konum arasına bölünmüş dokuz kısım tespit eder bu kısımları da alfabeti olarak kodlar. Uygulama şu şekildedir:

“A kısmı 2 konumunda yol alıyor (“Bazen otelin önünden geçerken... hatırlardı”), B 1 konumundan (“dadısının ta uzaklardan getirdiği yağmurlu günler”), C 2'de (“Gelgelelim, bunları hatırlarken... yoktu.”), D 1'de (“bir zamanlar hayal ettiği o melankoli”), E 2'de (“bir gün onu artık sevmeyeceği hissiyle muhakkak payına düşeceğini düşündüğü melankoli”), F 1'de (“Zira bir öngörüyle hayal edilen bu melankoli”) G 2'de (“onu bekleyen ilgisizlikten de önce geliyordu”), H 1'de (“duyduğu sevgiden kaynaklanıyordu.”), I ise 2'de (“Ancak bu sevgi artık yoktu.”).” Genette bu analizden gayet anlaşılır ve tutarlı şu formül elde eder:

$$A2 - B1 - C2 - D1 - E2 - F1 - G2 - H1 - I2$$

Bu formülasyondan da anlaşılacağı üzere, geçmiş ve şimdi arasında düzenli dönüşler vardır. Genette bu dönüşlere imkân veren unsurları “öznel ve nesnel geri dönüşler, öznel ve nesnel öngörüler ve bu konumların her birine basit dönüşler” olarak adlandırır. Daha basit ifade edecek olursak metnin zamansal kurgusunda anakroniyi vücuda getiren “geriye dönüş”ler veya “öngörü”ler vardır. Genette, bunlardan öngörüyle ilgili olanını yani metinde gelecekte söz etmeyi, “Sonra yer alacak bir olayı şimdiden anlatılamak ya da çağrıştırmaktan ibaret olan anlatı manevralarını prolepsis” olarak adlandırır. Geriye dönüşleri yani metinde geçmişten bahisleri de “hikâyede verili bir anda

“Narrative Time” in The Re-Telling of The Ahıska Exile

bulduğumuz noktaya göre önce olan bir olay meydana geldikten sonraki çağrışımı” (Genette, 2011: 21-60) da analepsis olarak tanımlar.

Bahar Dervişcemaloğlu, Gerard Genette’in anlatı söylemi metodunu incelediği çalışmasında analepsisi: “Anlatıcı, önceden olmuş bir olayı ya da olayları anlatır. Mesela: “Bu sabah çok mutlu uyandım. Zihnimde çocukluk hatıralarım, kulağımda ise annemin her sabah söylediği şarkılar vardı...” ” (Dervişcemaloğlu, t.y.: 9) şeklinde tanımlar. Prolepsis içinse, “Anlatıcı, ana öykü bittikten sonra olacak olayları haber verir. Mesela: “Avrupa maceram beni nasıl etkileyecek acaba? Bir daha arkadaşlarıma ve aileme aynı gözle bakamayacağım, belki de soğuk ve mesafeli bir insan haline dönüşeceğim...” (Dervişcemaloğlu, t.y.: 9) ifadelerine yer verir.

Analepsis ve prolepsisler, zamansal geriye dönüş ve ileri gidişlerle metinde farklı zaman çizelgeleri oluştururlar ancak kapanışlarında sıfır noktası olarak adlandırabileceğimiz, Genette’in deyimıyla “ilk anlatı” zamanına dönerler. Özetle metnin ana zaman çizelgesi ilk anlatı zamanıdır ve anakronik süreçler ister analepsis şeklinde olsun ister prolepsis şeklinde görevlerini tamamlar tamamlamaz ilk anlatı zamanına dönerler.

Jean Santeuil metninden elde edilen yukardaki son formül, analepsis ve prolepsis bağlantılarıyla yeniden ele alındığında, zamansal konum ve sıra belirlemenin ötesine geçilmekte, zamansal analize yeni bir boyut kazandırılmaktadır. Formüle analepsis ve prolepsis bağlantılarını eklediğinde aşağıdaki formül ortaya çıkmaktadır. (analepsisler köşeli parantez [] , prolepsisler yuvarlar parantez () ile ifade edilmiştir)

Önceki formül : A2 – B1 – C2 – D1 – E2 – F1 – G2 – H1 – I2

Yeni formül : A2[B1]C2[D1(E2)F1(G2)H1]I2

Yeni formülden de anlaşılacağı üzere, analepsis ve prolepsisler basit dönüşlerle açılıp kapanabilmekte, iç içe ve peş peşe sıralanabilmektedir. Bununla birlikte bağlantıların da dâhil edilmesiyle elde edilen yeni formül göz önünde bulundurulduğunda zaman zaman analizine, anakroninin ötesinde yeni

Ahıska Sürgünü'nün Yeniden Anlatımında “Anlatı Zamanı”

bir boyut kazandırıldığı, daha derin formüller elde edildiği görülmektedir.

Ahıska Sürgünü'nde “Anakroni, Analepsis ve Prolepsisler”

Ahıska Sürgünü (1944) üzerine yaptığımız yönlendirilmiş görüşme (mülakat)¹, sesli kayıt ortamından yazılı kayıt ortamına aktarılmıştır. Ortaya çıkan metin “Anlatı Zamanı” çerçevesinde ele alınınca “hikâye zamanı” ile “anlatı zamanı” arasında ortaya çıkan kronolojik uyumsuzluk, incelemeyi “anakroni” çerçevesinde yapmayı zorunlu kılmış, bununla birlikte “analepsis” ve “prolepsis” bağlantılarının gözlemine de imkân vermiştir.

Mülakat metnine anakronik inceleme yapılırken, metnin kendi bütünlüğü içinde ilgili hususta tutarlılık sergileyip sergilemediğini ortaya koyabilmek adına, metinde kaynak kişinin sürgüne dair ayrı ayrı dile getirdiği iki cephesi (evden tren garına, tren garından sürgün yerine) iki ayrı formül elde edilecek şekilde incelemeye tabi tutulmuştur. Metot uygulanırken zamansal konum değişimleri yerine metinde verilen vaka sıralaması esas alınmıştır. Bu sıralama yine alfabetik harfler ve sıralı rakamlarla yapılmıştır. Zaman şeması çıkarılırken Genette'in uygulaması esas alınarak, peş peşe tekrar edilen vakalar göz önünde bulundurulmamıştır. Bununla birlikte yukardaki incelemede olduğu gibi analepsisler köşeli parantez “[]” ile prolepsisler yuvarlak parantez “()” ile gösterilmiştir.

¹ Niyazi İpek, 1986 yılında Kazakistan'ın Cambul vilayetinde doğmuştur. Büyükannesi ve büyükbabası 4 ve 5 yaşlarında farklı ailelerin çocukları olarak hayvan vagonlarında sürgüne tabi tutulur. Her iki aile de Kazakistan'a yerleşir. Bu iki ebeveynin çocuklarından oluşan geniş aile 1996'da Kazakistan'dan, Turgut Özal iktidarının tanıdığı imkânla Türkiye'ye gelip Yalova'ya yerleşirler ve birkaç ay sonra Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı alırlar. Sürgünün üçüncü kuşak ferdi olan Niyazi İpek, hâlihazırda Ardahan Üniversitesi Çıldır Meslek Yüksekokulu'nda Öğretim Görevlisi Dr. olarak çalışmaktadır. Görüşme 18 Aralık 2019 tarihinde gerçekleştirilmiş, sesli olarak kayıt altına alınmıştır. Görüşmede kaynak kişiden, sürgünün sebebini ve nasıl gerçekleştiğini “sürgünü yaşayanlardan dinlediği haliyle” anlatması talep edilmiştir.

“Narrative Time” in The Re-Telling of The Ahiska Exile

“Evden tren garına”:

Dedemin anlattığı (11) şu kapı çaldı (1), tabi annesinin anlattığı (10) ona çünkü kendisi 4 yaşında çok net mutlak hatırlamıyor (13). Anlattığı şey aslında sadece yolculuk (9) çünkü bir çocuğun zihninde dramatik olan orası yani evden çıkmanın dramını çocuk hissetmez ebeveyn hisseder. Ama trajedi tren yolculuğunda başlıyor. Bizimkiler yani dedemin anlatısına göre yarım saat bir saat içinde bütün kıymetli eşyalarını topluyorlar (4) ama geri dönecekleri beklentisiyle (3) çünkü asker kapıyı çaldığı zaman Rus askerleri toplanın güvenlik gereği sizi daha iç ve daha güvenli kısımlara transfer ediyoruz daha sonra geri döneceksiniz diyor (2). Bu insanların kıymetli eşyaları var canlı hayvanları ve tarımsal ürünleri var. Hayvanı ve tarımsal ürünleri götürmeleri mümkün değil. Sadece ağırlıkta müsait olan yani pahası olan ama taşınabilir eşyaları alıyorlar yanlarına (5). Bunlar tapu belgeleridir, bunlar fotoğraflardır. Başka da kıymetli eşyalarını yanlarına alamıyorlar çünkü böyle büyük bir zenginlikleri yok ama şu da anlatılıyor, (13) bazı insanlar altınlarını asker bunu görüp elimizden almasın diye sobalara saklıyorlar, (4) eşyalara saklıyorlar. Çaydanlığın içine, sandığın içine, kutunun içine ki askerler görüp elimizden almasın. Tren yolculuğuna başlamadan önce tabi küçük sudabekir araçları var askeri araçlar, bunlara binerken (6) insanlara daha çok yer kalsın diye asker eşyaları boşaltıyor. Ama bu boşaltılan eşyaların içinde kıymetli eşyalar da var altınlar tapular ve fotoğraflar pek çoğu yok oluyor (7). Yok olmak demek, doğanın yok etmesi demek değil, oraya gelen Gürcülerin, Ermenilerin bunları elde etmesi demektir. Evlerinden trene işte bu sudabekir dedikleri araçlarla kimi bir saatte, kimi 20 dakikaya, kimi de 10 dakikalık bir yolculukla ulaşıyorlar (8).

Yukardaki parçada verilen 13 farklı zaman, sürgünün başlangıcı (kapının çalınması) ile tren garına varış arasında geçen olaylar ve bunların anlatılma sıralamasını kapsar ve şimdiye ulaşır. Bu sıralamaya analepsis ve prolepsis bağlantıları eklendiğinde ortaya çıkan formül şudur:

[A2-B1-C10]D13[E9-F4(G3-H2)I5]J13[K4-L6-M7-N8]

Bu formülü analiz edecek olursak, tutarlı bir şekilde birbirine şimdiki zamanla “D13-J13” bağlanmış üç analepsis bloğuyla karşılaşırız: [A2-B1-C10]D13[E9-F4(G3-H2)I5]J13[K4-L6-M7-N8]. Göze çarpan ve tutarlılık olarak düşünülebilecek diğer hususlar ise sıralı ilerleyiş ve geri dönüşlerdir: sıralı 3’lü geriye dönüş “F4(G3-H2)”, sıralı 3’lü ilerleyiş “L6-M7-N8”

“Tren garından sürgün yerine”:

Hazin olan hikâye burada başlıyor. Çünkü evlerinden çıkan insanlar üç kişi beş kişi konu komşusu ile çıkıyor aile olarak biniyorlar otobüslere (2). Anne,

Ahıska Sürgünü'nün Yeniden Anlatımında “Anlatı Zamanı”

baba, çocuk, nene, dede, torun ama şu var, baba yok bu hikâyede. Çünkü baba Almanlara karşı Sovyet ordusunda ön cephelere gidiyorlar (1). Babalar savaşta, anne, nene, dede, çocuk sürgünde. Bu yaşlı insanlar ama yine de aile bütünlüğü içinde olan insanlar askeri araçlara biniyorlar ve gara geliyorlar (3). Dram neden burada başlıyor çünkü burada insanlar trenlerin kapasitesine göre dolduruluyor ailelerin bütünlüğüne göre değil yani tren olduğu an insanlar bir sonraki vagona yükleniyorlar (4). Pek çok ailenin böyle dağıldığı anlatılıyor (17). Anne- çocuk bir vagona, dede -torun başka bir vagona ya da dede oğul bir vagona neneyle torun başka bir vagona biniyor(4). Yine insanlar burada büyük bir travma yaşamıyorlar çünkü evet başka bir vagona ama aynı trende yolculuk ediyorlar. Bunu bilmenin (aynı yerde inceklerini) sükuneti var (5) insanlarda o an. Bu koşullarda kasım ayı hava çok soğuk, vagonlar hayvan vagonları. Hayvan vagonları şu demektir, ısınması olmayan, zemini oturmaya yatmaya müsait olmayan ve kapasitesinin yani insanlar ayakta dolduruluyor balık istifi dolduruluyor (4) dolayısıyla oturmaya dinlenmeye yerleri olmuyor. Çok uzun bir yolculuk başlıyor. (6) İnsanlar aç kalıyor. (7) İnsanlar ölüyor (8) yolda. Şu anlatılır, bir televizyon programında denk geldim (15). Bir akademisyen programda dedi ki insanlar yolculukta ölümleri yemiştir açlıktan. Buna dair hiçbir anlatı yok (17). Ben bu programı seyrettikten sonra atalarımıza dedelerimize bu konuyu sordum, (16) dediler ki: evet insanlar yolda öldü ama insanlar asla ölü yemedi yani yamyamlık yaşanmadı. Şöyle bir trajedi yaşandı, insanlar öldükleri zaman yolculuk esnasında ölümler atılıyordu (9) trenden dışarı. Mezar yok, cenaze yok, gömmek yok, yıkamak yok. İnsanlar leş olarak atılıyordu vagonlardan ve yolculuk devam ediyordu. Dram şöyle somutlaştı. Uzun bir yolculuktan, iki haftalık yolculuktan sonra tren duruyor ve diyorlar ki 1 numaralı vagonu burda boşaltın (10). Geri kalan vagonlarla yolculuğa devam edildi (11). Sonraki vagonlar yol boyu yerleşim yerlerine parsel parsel boşaltıldı böylece aileler de dağılmış oldu (12). Baba zaten yok, savaşta. Eli silah tutan gençler savaşta. Geriye kaldı çocuk çocuk yaşlı nene dede bunlar bile dağıldı ayrı yerlerde yaşadılar (13). Peki, yaşadılar da neden birleşmediler (16). Stalin çünkü bunların bulundukları köylerden çıkışını yasakladı. (14) İnsanlar ne cenazeye ne düğüne gidebildi ne gezmeye. Kapalı hapishaneler.

Yukarıdaki parçada işaretlenen 17 farklı zamanın başlangıç noktası her ne kadar eli silah tutanların orduya katılması olarak kabul edilse de, esas olarak tren garından sürgün şehirlerine yapılan yolculuğu ve bunların anlatılmasını kapsar ve şimdi ile sonlanır. Bu sıralamaya analepsis ve prolepsis bağlantıları eklendiğinde ortaya çıkan formül şudur:

[A2-B1-C3-D4]E17[F4(G5)H4-I6-J7-K8-L15]M17[N16-O9-P10-R11-S12-T13-U16-V14]

“Narrative Time” in The Re-Telling of The Ahıska Exile

Bu formülü analiz edecek olursak, tutarlı bir şekilde şimdiki zamanla “E17-M17” bağlanmış üç ana analepsis bloğuyla karşılaşırız: [A2-B1-C3-D4]E17[F4(G5)H4-I6-J7-K8-L15]M17[N16-O9-P10-R11-S12-T13-U16-V14].

Tutarlılık olarak değerlendirilebilecek diğer hususlar biri uzun olmak üzere iki sıralı ilerleyiş ve bir kısa geri dönüştür: iki sıralı ilerleyiş, “I6-J7-K8”, “O9-P10-R11-S12-T13”; bir kısa geri dönüş, “M17[N16]”. Ayrıca bir yerde analepsisler arasında verilmiş bir prolepsis “G5” göze çarpmaktadır.

İki formülün karşılaştırılması:

1. parça:

[A2-B1-C10]D13[E9-F4(G3-H2)I5]J13[K4-L6-M7-N8]

2. parça:

[A2-B1-C3-D4]E17[F4(G5)H4-I6-J7-K8-L15]M17[N16-O9-P10-R11-S12-T13-U16-V14]

Her iki bölüme ait formüller kıyaslandığında, ortak tutarlılıkları maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1. Her iki bölümün girişinde yer alan olayların zaman sıralaması “A2-B1” şeklindedir.
2. Her iki formül de üç analepsis bloğundan oluşmaktadır.
3. Her iki parçanın “ilk anlatı zamanı (vakanın ana zamanı)” birleştirmelerinde şimdiki zaman kullanılmıştır.
4. Her iki formülde tutarlı, sıralı ilerleyişler ve geri dönüşlere rastlanmaktadır.
5. Her iki parçada da ortadaki analepsis dizisinin arasında yer bulacak şekilde prolepsise yer verilmiştir.

Sonuç

Gerard Genette’in metinlere uyguladığı ve örneklerde de gördüğümüz üzere “anlatı zamanı” çerçevesinde tutarlı, analize müsait formüller elde ettiği yöntemini, Ahıska Sürgünü üzerine yaptığımız mülakat metnine uygulamaya çalıştık. Bunu yaparken, varsa, zamansal tutarlılıkları kıyaslayarak ortaya

Ahıska Sürgünü'nün Yeniden Anlatımında “Anlatı Zamanı”

koyabilmek adına, mülakatta sürgüne dair anlatılan iki evreye metodu ayrı ayrı uyguladık. Metindeki kronolojik düzensizlikler nedeniyle anakroni cephesiyle yapılan bu uygulama, anakroniyi meydana getiren analepsis ve prolepsis bağlantılarına da bakma imkânı verdi.

Elde ettiğimiz formüllerin kıyası, tutarlı, analize müsait ancak bilinç dışı olduğunu düşündüğümüz bir zamansal kurgunun varlığını ortaya koydu. Bu kurguyu bilinç dışı olarak kabul etmemizin nedeni, uygulama yapılan metnin kaynağının “sözlü” oluşuydu dolayısıyla doğaçlama gelişen konuşmada bu derece formüle edilebilir zamansal kurgunun bilinçli olarak düzenlenmesi kurgu için ayrılan zaman açısından mümkün görünmemekteydi. Bahsi geçen bilinç dışı kurgu çerçevesinde metnin zamansal analizine bakıldığında ise bu tespitimizi doğrular nitelikte, konuşmanın her iki evresinde de kaynak kişinin söze ikinci sıradaki olayla başlayıp, birinci sıradaki olayla devam ettiği; yine her iki evredeki olayların kaynak kişi tarafından üç ana zaman öbeğinde (analepsisler) toplandığı ve bunların yine her iki evrede zorunlu olmadığı halde şimdiki zaman dönüşleriyle birbirine bağlandığı tespit edildi. Ayrıca, dinleyicinin dikkatini cezbetme maksadına bağladığımız, düzenli ve sıralı ileri gidişler ve geri dönüşler yine formüller neticesinde ortaya çıkan bir başka sonuçtu. Netice olarak bu çalışma, hedeflediği doğrultuda, Genette’in ilgili yönteminin, kaynağı sözlü olan bir metne uygulanabilirliğini göstermekle birlikte, yine yöntem vasıtasıyla, doğaçlama üretilen sözlü metinlerin de düzenli bir zamansal kurguya sahip olabileceğini dikkatlere sundu.

Kaynakça

- Çobanoğlu, Özkul. (2019). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dervişcemaloğlu, Bahar. Gérard Genette’e Göre Anlatı Söylemi (Narrative Discourse), Ekim 2021 tarihinde <http://www.ege-edebiyat.org/docs/337.doc> adresinden erişildi.

“Narrative Time” in The Re-Telling of The Ahıska Exile

- Genette, Gerard. (2011). *Anlatının Söylemi “Yöntem Hakkında Bir Deneme”*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Ingermark, Camilla Asplund. (2016). Retelling the Past: Distance, Voice and Time in the Narrative Shaping of History in Finland Swedish Legends of the Finnish War. *Folklore*, 127 (3), 305-324.
- Jahn, Manfred. (2012). *Anlatıbilim: Anlatı Teorisi El Kitabı* (Bahar Dervişcemaloğlu, Çev.). Ankara: Dergâh Yayınları.
- Yalın, Ahmet İlteriş. (2019). *Ahıska Sürgünü (yayınlanmamış mülakat)*, Ardahan.
- Yücel, Tahsin. (1999). *Yapısalcılık*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İNGİLİZCEDE YUNUS EMRE

Yunus Emre in English

Rabia Aksoy Arıkan*

*Geliş Tarihi:09.11.2021**Kabul Tarihi:08.12.2021***Öz**

İnsanlığın ortak dili olan değerler, kültürel etkileşim sonucunda nesilden nesle, toplumdan topluma aktarılır. Her dönemde etkili olan ve her döneme hitap eden ortak bilinci oluşturan şahsiyetler sadece kendi toplumlarının değil tüm uygarlıkların ortak mirasıdır. Bu şahsiyetleri tüm insanlığa duyurmak ve tanıtmak, ortaya çıktığı ülkelerin vefa borcudur. Bu anlayışla dünyada en geçerli ikincil dil olan İngilizcede Yunus Emre şiir çalışmalarının toplu olarak ele alındığı bir çalışmanın olmadığı düşünülmektedir. Dolayısıyla alandaki eksikliklerin giderilmesi amacıyla böyle bir inceleme yapma ihtiyacı duyulmuştur. İncelemede Batı dünyasında Yunus Emre'nin şiir çevirilerini yapanların, bu çalışmaları nerede ve ne zaman yayımladıkları konusundaki bilgilere yer verilmiştir. Bu çalışma, sonrasında yapılacak çalışmaların sadece bir temelini oluşturmaktadır. Daha detaylı incelemelere ihtiyaç duyulduğu muhakkaktır. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak Yunus Emre'nin felsefesine ve şiirlerinin içeriğine, ardından Batı dünyasında tasavvufun anlamına, Batı edebiyatındaki Yunus Emre ile ilgili eserlere, Yunus Emre ile ilgili yayınlanan İngilizce eserlere karşılaştırmalı olarak yer verilecektir. Bu makale sadece bir girişi teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Yunus Emre şiirleri, Yunus Emre felsefesi, Batıda tasavvuf, Yunus Emre çevirileri.

*Dr. Öğr. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü, Çankırı/ Türkiye, rarikan18@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9074-7428.

Yunus Emre in English

Abstract

Values that are the common language of humanity are transferred from generation to generation, from society to society as a result of cultural interaction. Literary and historical figures whose influence transcend the boundaries of their own periods and form a common consciousness that appeals to every era are the common heritage not only of their own societies but of all civilizations. It is the duty of the countries in which these figures originated to pay tribute to the memories of these figures by introducing them to humanity. Based on this perspective, one can assume that there is no study in which Yunus Emre's poetry was collectively discussed in English, the most prominent second language in the world. Therefore, there is strong need to conduct an exhaustive research on Yunus Emre's poetry, which will help fill in the gaps in the field. Also, this article includes information such as who were the first people to translate poetry in the Western world, where and when these translations were published etc. This work aims to form the basis of the studies to be carried out later. More detailed examinations will be needed. In the first part of the study, the philosophy of Yunus Emre and the content of his poems, the meaning of Tasawwuf in the Western world, and several works published about Yunus Emre in English will be presented with a comparative approach. This article is intended to be an introduction to comprehensive studies that can be carried out on this topic in the future.

Keywords: Yunus Emre, poems of Yunus Emre, philosophy of Yunus Emre, tasawwuf in West, Yunus Emre translation.

Giriş

Çeviriler aracılığıyla yayılan dil ve kültür, kültürel etkileşimle zenginleşerek nesilden nesle aktarılmakta ve kültürel mirasa katkıda bulunmaktadır. Her kültürün yaşadığı döneme iz bırakan, önderlik eden, insanlığa âdeta bir kurtarıcı olarak gelen değerli şahsiyetleri vardır. Bu değerlerin sadece kendi toplumlarını aydınlatmakla kalmaması bazen de sınırları aşarak farklı medeniyetlere ulaşması kaçınılmazdır. İnsanlık tarihi, ortak birikim ve anlayışları taşıyan her dönemin algısına hitap eden bu kıymetlerle yücelmektedir. Yüzyıllar öncesinde “Garip Yunus” olarak kalmayı tercih eden Yunus, şimdilerde insanlığın

İngilizcede Yunus Emre

en çok ihtiyaç duyduğu günümüzde, insanlığın bilgisine, anlayışına yön vermelidir. Bu nedenle Yunus Emre şiirlerinin, dünyada en çok kullanılan ikincil dil olan İngilizceye çevirilerinin tespiti bu çalışmanın esasını teşkil edecektir.

Yunus Emre şiir çevirileri ile ilgili yapılan çalışmalarda, özellikle İngilizcede Yunus Emre ile ilgili yazılan eserlerde ve şiir çevirilerinde bütün çalışmalara yer verilmediği ve toplu bir incelemenin yapılmadığı fark edilmiştir. Alandaki eksiklikler de gözetilerek hazırlanan “İngilizcede Yunus Emre” adlı çalışmanın bu konuda bir temel oluşturacağı, ilerleyen dönemlerde yapılacak detaylı incelemelere ışık tutacağı düşünülmektedir.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle Yunus Emre’nin felsefesi ve şiirlerinin içeriği hakkında bilgi verilmiş; Batıda tasavvuf nedir, ne şekilde ifade edilmektedir, mistisizm tasavvufun tam karşılığı mıdır gibi sorulara karşılaştırmalı anlatımlarla yanıt bulunmaya çalışılmıştır. Ayrıca evrensel değerlerin her kültürde aynı olduğu iyyinin, güzelin, ahlâklı olmanın tüm toplumların ortak öğretileri olduğu örneklerle açıklanmıştır. Bu şekilde tasavvuftaki birlik ilkesine de vurgu yapılmıştır.

İngilizcede Yunus Emre adlı bölümde ise Yunus Emre’den ilk olarak bahseden eserlere günümüze kadar gelen farklı yazarların özgün çevirilerine yer verilmiştir. Burada ayrıca şiir çevirilerinin birbirinden farkı da ifade edilmiştir. Yüzyıllar öncesinden gelen Yunus Emre gönül dilinin aynı anlayışla İngilizceye aktarılması açıklanmıştır.

Yunus Emre’nin Felsefesi ve Şiirlerinin İçeriği

Yunus’un şiirinde içerik ve konu ilk bakışta, yalnızca İslâm inancı ve tasavvuf çerçevesiyle, Tanrı sevgisiyle sınırlanmış görölse de dikkatle incelenecek olursa Yunus’un şiiri insan sevgisine, hiçbir insanı dini ve mezhebi dolayısıyla hor görmeyen, engin ve evrensel bir sevgiye yönelmiştir. İşinin dava değil sevgi olduğunu söyleyen Yunus Emre, insanın

Yunus Emre in English

kendisi için ne düşünüyorsa başkaları için de aynı şeyi düşünmesi gerektiğini, dört kutsal kitabın anlamının ve ortaya koyduğu gerçeğin bu olduğunu vurgulamaktadır. Aksan bu konuda şöyle söylemektedir:

“Yunus, aynı zamanda şeriatın dar kalıplarından da yakınmaktadır ve geniş görüşlü, duygulu bir düşünür olarak yaşamı her yönüyle, özellikle de ölüm kavramıyla değerlendirmektedir. Erdemli olmayı, gururdan kibirden uzak bulunmayı, dünya malına aşırı önem vermemeyi öğütleyen şair, eğitimle, okumakla elde edilenlerin, insanı iyilik ve doğruluğa yöneltmesi gerektiğini, çoğu kez birer özdeyiş niteliği taşıyan dizelerle dile getirmektedir. Yalnızca dini gereklerini yerine getirmek, onun için yeterli değildir; iyilik etmek, bir Gönül’e girmek, kimseyi kırmamak, dinlemeyi bilerek konuşmak, erdemlerin başında gelir” (Aksan, 2005: 203).

Talat Sait Halman’a göre, Yunus evrensel anlamda klâsik hümanizmanın en büyük şairlerinden biridir. Ortaçağ skolastiğinden Rönesans’a geçişteki aydınlığı yaratan Avrupa hümanizması, Yunus’un doğrultusunda gelişmiştir. Hümanizma, insan değerinin sevgiyle, saygıyla yüceltilmesi demektir. Kültürümüzde, bunu Türk dilinde ilk kez kullanan Yunus Emre’dir. Dolayısıyla XIII. yüzyılın sonundan beri gelişmekte olan hümanist duyarlık ve düşüncenin en doruk noktasını Yunus oluşturmuştur. Her dönemde varlığını sürdüren ülkeler için geçerliliği olan insancıl idealin ilham kaynağını oluşturmuştur. Halman, felsefe ile şiiri birbirinden ayrı iki kategori olarak düşünmemek gerektiğini, tutarlı bir düşüncenin estetik değerlerle coşkuyla, duyguları yücelten söyleyişlerle belirlenebileceğini Yunus Emre’nin bu durumu eserleriyle ispat ettiğini belirtir. Yunus’un şiirlerinin birçoğu, geleneksel, skolastik bir anlayışla, bir kısmı ise geniş ufuklara yönelen, tasavvufî ve hümanist bir estetikle yazılmıştır. Bazı araştırmacılar Yunus’un eserine dayanarak “Üç ayrı Yunus vardır” şeklinde bir yargıya varmışlardır. Ancak, Divan’ı incelendiğinde, şiirlerin tamamında “İki Yunus” vardır. Biri gelenekçi, ortodoks, heterodoks, doktriner, diğeri dinin temel kuralları dışına yönelen bir mutasavvıftır. Biri ahlâkçı, bir diğeri insancıldır. Nitekim Yunus’un şiirleri, birbirinden tamamıyla

farklı iki kutupta değildir. Bazıları arayış, bazıları geçiş döneminin ürünleridir. Kimisinde, çelişkili yönlerin birleştiği, aynı anlayışla eridiği bir senteze ulaşılmıştır. Felsefeyi kesin sınırlar içerisinde, belirli bir metodolojiye bağlı olarak kabul edenler, Yunus'un şiirleri bütünüyle incelediğinde içeriğindeki tutarsızlık ve çelişkileri dikkate almasalar da Yunus'un tasavvufî ve hümanist şiirlerinden yapılacak bilinçli bir seçmeyle, şiirlerinin şairi “tutarlı, metodik, dengeli hümanist bir şair” olarak yansıttığını ifade etmektedir.¹

Yunus, dinî etkilerin çok yoğun olarak yaşandığı bir dönemde yaşadığı halde felsefesi, bir yandan Rönesans hümanizmasına, bir yandan da XIX. yüzyıl deneyüstücülüğüne uzanan bir ileri görüşlülük ve açık fikirliliğe sahiptir. Örneğin çağdaşı Chaucer'da böyle bir derinlik yoktur. Yunus'un edebî kişiliğinde, gelmiş geçmiş edebî dönemleri yansıtan öğeler bulmak mümkündür. Yunus'un şiirlerinde Ortaçağa özgü birçok yönler vardır, fakat evrende birlik teması Ortaçağ ve Rönesans İngiliz edebiyatında yoktur. Bu durum sadece XIX. yüzyıl Amerikan deneyüstücülerinde görülmüştür. Yunus Arapça, Farsça bilir fakat bu dillerde çok fazla eser ortaya çıkarmaz, halk dili olan Türkçeyi tercih eder. Türkçeye bugün hâlen eşsizliğini koruyan bir akıcılık ve canlılık verir. Yunus günün dilini kullanmıştır. Şiirleri hâlâ anlaşılabilir. Dil yaşayan bir şeydir ve zamanla değişir. Onun şiirlerinin hâlen güncel olması Yunus'un özel başarısıdır. Yunus'un hümanizması tüm dünyaya yayılmayı, herkese iyilik etmeyi, hoş görülme ve sabırlı olmayı öngörür. Ahlâka vurgu yaparken bile hümanizma anlayışı içindedir. Bu anlayış, hiçbir ayırım yapmaksızın tüm insanlığı kapsamaktadır. “Yunus tasavvuf felsefesini ulusal öğelerle birleştirip kaynaştırmış, halka mâl etmiştir. Yunus'un Divanı, Türk Ortaçağ edebiyatının doruğudur ve Burhan Toprak'ın dediği gibi: ‘Bizim Divina Commedia’mızdır.’ İngilizler için Chaucer, Amerikalılar için Emerson, Whitman ne ise Yunus bizim için o’dur” (Ötüş, 2016: 141). Dolayısıyla

¹ Burada yer alan görüşler Milli Kültür Dergisinin Ocak 1991 sayısından özetlenerek aktarılmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Milli Kültür Dergisi (Ocak 1991, Sayı 80). Yunus Emre Özel Sayısı, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 24.

Yunus, geçmişten gelen, günümüze ışık tutan ve geleceğe yön veren bir şahsiyettir.

Batı Düşüncesinde Tasavvuf

Batı düşüncesinde tasavvufun genel adı “mistisizm”dir. Mistisizm her dinde ve toplumda vardır ve evrensel bir kavramdır. İslâmiyet’teki mistisizmin adına “tasavvuf” denmiştir. Demirci (2017: 18, 19) tasavvuf konusunda şöyle demektedir:

“Bir başka ifadeyle tasavvuf, İslâm mistisizmidir denilebilir. Diğer bir ifadeyle ise tasavvuf, Kur’an ve Hadislerde yer alıp da insanın mistik yönüne ve gönül terbiyesine odaklanan, maddenin ve dünyanın geçiciliğini işleyen, kalbî davranışları dikkate alan kuralların değişik yorumlarından oluşan bir ahlâk ve tefekkür sistemidir. Tasavvuf her şeyden önce bir gönül terbiyesidir. Gönül de insanda bulunduğu için tasavvufun konusu insandır. Tasavvufun amacı, onun kalbi yönünü eğiterek olgunlaştırmaktır. Tasavvuf sevgi ağırlıklıdır. Sevginin olduğu yerde taassup yoktur. Bu düşünce, menfaat merkezli bir yaşam şekli yerine, muhabbet merkezli bir yaşamı tercih etmektedir. Burada şefkat, merhamet ve hoşgörü düşüncesi ön plandadır. Tasavvuf, gönül ve irfan unsurlarının yanında, ibadetlerin iç anlamına ve etkisine daha çok önem verdiği için, onları mekanik ve otomatik bir hareket olmanın ötesine taşımış, ibadet Müslümanlığından irfan Müslümanlığına yükselmiştir. Böylece dinin kuru bir emirler ve yasaklar yığını olarak algılanmasını önleyip, onun derinliğini, manevi zevkini ön plâna çıkarmayı hedeflemiştir. Korku ahlâkından çok ‘aşk ahlâkına’ önem vermiş, Allah’ı severek kulluk etmeyi yaygınlaştırmak istemiştir.”

Mistisizm veya tasavvuf bütün dönemleri kapsayan bir hayat felsefesi bir iman fikir birleşimi, bir hâl ya da bilgi ahengidir. Tasavvufta iç ve dış birleşmiştir; müspet ve manevi ilimler Hakkın ilmidir, yani ilim, tek ilimdir ve her şey Bir’e yöneliktir ve Bir’de ortaktır. Bilgi de, ilim de, yaşam da, inanç da “sevmek” kelimesi adı altında toplanır. Tasavvuf birlik ve sevginin hem ilmi, hem de yaşamıdır. Bu bakımdan İslâm âlimleri yalnız hâl ehli birer derviş değil, aynı zamanda birer Felsefe ve Okul sahibidir, Doktrin ve Sistem yaratıcısıdır. Bu

sistemden, doktrinden, felsefeden yoksun olmamışlardır. İslâm âlimleri ilmin Allah’a ait olduğunu anlamış, onu yaşamış ve hiçbir şeyi kendilerine mâl etmemişlerdir. Düşünceleri, inançlarıyla birleştiği ve bilgileri hayat içinde sevgi ve birlik duygusu olarak yaşadığından onların birbirlerini uyarmaya ihtiyaçları yoktur, hepsi de varlığın birliğine inanmış, aynı nurdan yaratıldıklarını kavramışlardır. Bu yönden felsefe sahibi olmak gibi bir iddiaları olmamış ama sistemler kuran birçok âlim adına onlardan sonra tarikatlar kurulmuştur. Bu sistemler içinde eğitilen ve yücelen âlimler de insanlığa sevgi ve birlik telkin etmişlerdir. Nitekim Yunus Emre de bu örnek şahsiyetlerden birisidir. Ancak ona Çoban Yunus, Ümmi Yunus, Miskin Yunus, Âşık Yunus dendiği için kimse ona filozof veya bilgin gözü ile bakmamakta; herkes onu başka bir açıdan görmekte, ona farklı bir bakışla bakmaktadır. Arapça ve Farsçayı çok iyi bilmekte; Mevlâna ve Sâdi’den şiirler çevirecek, ayet ve hadisleri bu dillerde tefsir edecek ve konuyu tartışacak bilgiye sahip bir kişidir. Onun ümmiliği, çobanlığı, miskinliği, tekkedeki davranışı, dervişliğinden ileri gelmektedir. Hayatı tam bir tevhit ehlinin yaşamıdır. Dahası eski çağlarda yaşayan Sokrates, Eflâtun, Budha ve diğerlerinden de farklı bir seviyede bulunmaktadır. Yunus bu durumunu şu sözleriyle ifade etmektedir:

“Ne ilmin var, ne taatim, ne gücüm var ne takatim
Meğer senin inayetin ede yüzü ak Çalabım”

Yunus bu sözleriyle bize eski çağlardan mesaj vermekte ve kâmil insanın her çağdaki seslenişini anımsatmaktadır. Yunus’u okunurken yüzyıllar öncesinde yaşayan Sokrates’i (MÖ 470-399) hatırlamaktadır. Sokrates der ki: “Bir tek şey biliyorum, o da hiçbir şey bilmediğimdir.” Sözlerin birbirine yakınlığı, veliler için hâl yakınlığını ifade etmektedir. Dolayısıyla yüzyıllar ötesindeki Sokrates, bilgisiz olduğunu söylerken aslında âlimdir, yalınayak Atina sokaklarında dolaşırken gerçek bir bilge ve insanları doğru yola çağırان bir ilahî varlıktır, tevazu içinde ve daima insanlara umut ve ışıktır. Aralarında on yedi asır olmasına rağmen ikisi de aynı şeyi söyler, ikisi de aynı inançlı sesiyle insanlığın umudu olmuştur. Yunus Emre,

Yunus Emre in English

Sokrates'in sözünü ettiği gerçek Bilge'dir, insan-ı kâmilidir ve ikisi bir yerde tek varlıktır. Yunus şiirlerinde de bu durumu sürekli dile getirmektedir. Nitekim insan düşüncesinde yer alan Birlik ve Sevgi ilkesi bugün de insanlığın özlemini duyduğu en büyük ihtiyaçtır. İnsanlık tarihi oluşumuna katkıda bulunan birçok sözü, yazıyı ve bilgiyi barındırmaktadır. Tarihi şahsiyetlerin ortaya çıkması, insanlığın bir gün mutlaka bir gerçeğe varacağını, büyük mutluluğu yakalayacağını göstergesidir. Uzakdoğu'da bir Budha ortaya çıkmış, insanlığa nefsin esaretinden kurtulmayı öğütlemiş, Nirvana'yı önermiştir. Nirvana ise insan-ı kâmil'dir ve insanda Tanrının gücünün yansımaları göstermektedir:

“Herkes gitmez gönlümden hiç eksik olmaz dilden
Çalab kendi nurunu gözüme tuş eyledi”

Ya da:

“Halk içinde dirlik düzen, dört kitabı doğru yazan
Ak üstüne kara dizen, ol yazdığı Kuran benim”

diyeabilen Yunus Emre, Budha'nın bahsettiği Nirvana'yı işaret etmektedir (İnan, 1981: 19, 20).

Yunus Emre, her dönemin insan düşüncesindeki hedeftir. Kendisinden önce gelenlere olgunluk, sonradan doğanlara da örnek olmuştur. Her dönemde, her yörede ondan birer iz ve ışık vardır. Onun kişiliğinde bütün zamanlar birleşmekte ve bütün felsefeler onun sözü olmaktadır. “Sicilyalı Empedokles'in (MÖ 490-430) yüzyıllar önce söylediği “En büyük ilke dostluktur.” sözü yüzyıllar sonra gelen Yunus'ta hâldir, yaşamdır, hayatının temel ilkesidir. Empedokles doğumla ölümü reddederken net değildir ve madde sınırlarını aşamadan ölümsüz bir sezgi içindedir ama Yunus'ta her şey kesin ve nettir. O her şiirinde ölümsüzlükten bahsetmektedir. İnsan düşüncesi Yunus'ta imandır ve Allah'a âşık olan Yunus, Allah'tan başka bir şey istememektedir” (İnan, 1981: 24). Aşk ile yanan Yunus âdetâ kendinden geçmekte ve orada gerçek kimliği ortaya çıkmaktadır.

Yunus Emre, Doğu ile Batı arasındaki farkın da belirgin bir örneğidir ve insanlığa birçok ilahî işaretler vermektedir. Batılı, düşünce ile kendini aramakta ve kendine yönelirken Doğulu düşünce hayatı ile birleştirmekte ve iç deneyimlerinin yansımalarını sunmaya çalışmaktadır. Yunus, bu düşünceyi yaşamına eş tutmuş, fikir ve iman onda hâl olmuş, söyledikleri hayatının kuralı olarak yer etmiştir. Nitekim söylediğini yapmış ve yaptığını yaşamıştır. Örneğin XVI. yüzyıl filozoflarından Thomas Campanella varlığı kaynaklarından yakalayabilmek için Tanrı gerçeğine yükselmek gerektiği ilkesinden hareketle vahye dayandırmaktadır. Ancak hareket noktası yine uyarı ve eleştiridir, bunlarla yol almaya çalışmakta, başkalarını uyararak kendi inanç ve düşüncesinin gerçekliğini ispat etme amacındadır. Tüm Batılı düşünürler gibi tek hedefi akıldır. Doğulu Yunus ise eleştiri ve uyarıyla ilgilenmemektedir. O, aşklardır, aşkın içinde kendinden geçercesine sevgi doludur. Hayatın anlamını sevgide bulmakta ve sevginin varlığın temeli olduğunu bilmektedir. Onun için sevgi İslâm dünyası için imandır, yaşamdır. Batılı için ise önemli olan kendidir, kendi benliğidir. Yunus kendini âdeta ölümsüzleştirir ve bunun sırrını da şu şekilde açıklar:

“Biz sevdik âşık olduk, sevildik ma’şuk olduk
Her dem yeni dirlikte sizden kim usanası
Yetmiş iki dilcedi araya sınır düştü
Ol bakışı biz baktık yermedik mâ u hâsı
Miskin Yunus ol veli yerde gökte dopdolu
Her taş altında gizli bir İmran oğlu Mûsi”

İnan (1981: 25) “Fransız filozofu ve yazarı Pierre Abelard ise Tanrı’yı zihnin kavrayabileceğini söylemekte ve bu şekilde insanı yüceltmektedir” demektedir. Yunus Emre bunları sadece söylememekte, Tanrı’yı yaşamakta ve kendini o yaşam içinde ölümsüz kılmaktadır. Yunus birleştiricidir, âlemi ve insanı bir bütünlük içinde ele almakta ve bu gerçeği yaşarken insanı, evrenin merkezindeki kutsal yerine oturtmaktadır. Hazreti Âdem’den bugüne kadar gelmiş geçmiş bütün peygamberler, veliler, azizler, nebiler, filozoflar ona göre kendi özündendir. Ânı, daimi yaşar ve geçmiş ile geleceğin sınırı olduğunu, hepsini kendi özünde bulduğunu anlatır.

Kısacası, Yunus Emre geçmişten geleceğe doğru hep vahdet çağrısını ifade etmektedir. İnsanlığın tek bir soydan geldiğini, Âdem ve Havva'dan önce de var olduğunu ve bir olduğunu, sonra Âdem ve Havva ile âleme gelip, çoğaldığını anlatan Yunus, her dönemde ve her nefeste var olduğunu hep hissetmektedir. Öncesini düşünen Yunus, dost yoluna can vermeyi önerirken her daim dünyaya sevgi mesajını vermektedir. Bu nedenle Yunus, bütün dönemleri içermektedir, sevginin ve birliğin öncülerindendir.

Batı Edebiyatında Yunus Emre

1438 yılında II. Murad'ın Erdel Seferi sırasında esir alınan Georges de Hungaria esaretinin bittiği 1458 yılında Roma'ya yerleşmiş ve Papa IV. Sixtus'un tercümanı olarak çalışmıştır. 1502'de Roma'da vefat eden Georges de Hungaria kısaca Tractatus olarak bilinen eserinde Türklerin dinleri, yaşayış ve düşünce biçimleri gibi birçok konuya değinmiştir. Ayrıca eserin sonuna Türk şiirlerinden örnek olarak, Yunus'un iki şiirini eklemiştir. Böylelikle henüz XVI. yüzyılın başında Yunus'un şiirleri Gotik Latin harfleriyle basılmış ve ünü Osmanlı sınırlarının da dışına yayılmıştır (Yağmur, 2018: 79-93).

Osmanlı'ya esir düşen ve daha sonra ihtida edip Murad adını alan bir diğer Macar da (isim belirtilmemiş) hem Latince hem Osmanlıca kaleme aldığı “Tevsiyeü't-Teveccüh ile'l-Hakk” adlı eserinde Yunus Emre'nin şiirlerine -kimi zaman başka şairlerin şiirlerini de ona mâl ederek- sıklıkla yer vermiştir (Pamuk, 2021: 100).

Batı dünyasında giderek etkisi artan Yunus'tan, öncelikle Elias John Wilkinson Gibb, 1900 yılında yazdığı “History of Ottoman Poetry” adlı eserinin I. cildinde söz etmiştir. J. Kingsley Birge 1933 yılında yayınlanan “Yunus Emre, Turkey's Great Poet of the People” adlı yazısında, Yunus destanından, hakkındaki rivayetlerden bahsetmiş, o zamana kadar Yunus hakkındaki fikirlerin özetini vermiş ve Yunus Divanını incelemiştir. Aynı yazarın 1937 yılında yazdığı “The

Bektashi order of Dervishes” adlı Bektaşilik hakkındaki değerli eserinde, Yunus hakkında daha detaylı bilgiler yer almaktadır. “L’Arche” dergisinde Yves Regnier, “Ouatre Poème” başlığıyla Yunus’a atfedilen dört şiirin 1963 yılında Fransızca çevirisini yapmıştır. Regnier, Yunus Emre’nin on beş şiirini Fransızcaya çevirmiş, Paris’te bastırmıştır. Lois Bazın, “La littérature turqueds Histoire des Littératures”de XIII. yüzyılın sonlarıyla XIV. yüzyılda yaşamış olan Sultan Veled, Aşık Paşa, Şeyyad Hamza gibi sûfî şairlerden kısaca bahsettikten sonra Türk edebiyatına ayırdığı yirmi iki sayfalık yazısında Yunus Emre’ye büyük yer ayırmıştır. Yunus’un ümmi olmadığını da özellikle yazan yazar, onun mistik olmakla birlikte taassuba kapılmadan insan ruhunun çeşitli hallerini farklı şekillerde söyleme şeklinden büyük bir övgüyle söz etmektedir. Ortaçağ şairlerinden güncelliğini her dönem koruyan, halkın her kesimi tarafından anlaşılıp beğenilen Yunus’un, Türk çağdaş şiiri için zengin bir kaynak olduğunu ifade etmektedir. Solange Lemaitre 1955 yılında yazdığı “Textes Mistiques d’Orient et d’Occident” adlı kitabında Yunus’a yer vermiş ve onun birkaç şiirini çevirmiştir. Sabahaddin Eyüboğlu, İstanbul Üniversitesi Fransız Filolojisi’nin 1956 yılında yayınladığı “Dialogue” adlı dergide, “Poésies Populaires Turque” adlı makalesinde Yunus’un “Işkın aldı benden beni, bana seni gerek seni; ben yanarım dünü günü, bana gerek seni gerek seni” beytiyle başlayan şiirini, Fransızcaya çevirmiştir.

Köprülü (2013: 269) Yunus’un şiirlerinin bulunduğu en eski mecmuaları şöyle sıralamaktadır:

- I. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi’nde Fatih Kütüphanesi kitapları arasında, 3889 No’da kayıtlı divan,
- II. Kitapçı Sayın Raif Yelkenci’deki Divan,
- III. İstanbul Yahyâ Et. 348.
- IV. Mecmua. Prof. H.Ritter’e aittir.
- V. Mecmua. Sayın Raif Yelkenci’ye aittir.

VI. Mecmua. İstanbul Nur-i Osmaniye Kütüphanesi'nde. Yunus'un şiirleriyle Kaygusuz Abdal'ın şiirlerini içerir.

İngilizcede Yunus Emre

Yunus Emre XIII. yüzyılda sevginin ve hoşgörünün dilini, gönül diliyle tüm dünyaya yansıtmıştır. İngiltere'de ona eşdeğerde bir yazar ve düşünür bulmak olanaksızdır. İngiliz edebiyatının temelini oluşturan Geoffrey Chaucer (1340-1400) Fransız ve İtalyan edebiyatının etkisinde kalmıştır. Dilini anlayabilmek için Ortaçağ İngilizcesine hâkim olmak gerekmektedir. IX. yüzyılda Amerikalı deneyüstücülüğe inanan Emerson ve Whitman gibi düşünürler ileri görüşlülüğe ve mistik bir anlayışa sahiptirler. Yunus Emre'nin edebi kişiliğinde geçmişteki edebi dönemleri de yansıtan izler görülmektedir. Onun edebiyattaki değeri İngiliz ve Amerikan yazarlarla karşılaştırıldığında daha da ön plana çıkmaktadır. Çünkü Yunus, şiirlerinin gücünü kendi özünden almaktadır. Dili günümüzde hâlen anlaşılabilen duru bir Türkçedir. Batıya Rönesans'la gelen insanın en önce insanı bilmesi ve anlaması gereğini Yunus XIII. yüzyılda duyurmuştur. Batılı bilim insanlarının Yunus'la ilgilenmesi ve hakkında çalışmalar yapması ona verilen değer göstergesidir.

Yunus Emre şiirlerinin İngilizceye çevirileri yüzyılın başından beri özgün ve serbest bir şekilde yapılmaktadır. E. J. W. Gibb (1857-1901) "Osmanlı Şiir Tarihi" (1882) kitabının VI. cildinde bazı şiir çevirilerine yer vermiştir.

J. Kingsley Birge "Türkiye'nin Büyük Halk Şairi: Yunus Emre" (1933) adlı makalesinde ve "Bektaşî Dervişleri" (1937) adlı eserinde Yunus Emre şiir çevirilerine yer vermiştir. Bu çeviriler oldukça işlevsel ve şiirlerin özgün hâline en yakın çevirilerdir. Birge, eserinde Yunus Emre hakkında o dönemde (1933) bilinen, kabul gören yargıları tekrarlamaktadır. Ona göre Yunus Emre "dilde sadeleşmenin bir öncüsü", "şeytani geleneklere ve doktrinlere karşı açıkça ve kahramanca mücadele eden bir ruhsal kahramandır" (Birge, 1933: 49). Bu iddialardan birincisi

o zamanın Türk aydınları arasında kabul edilen bir görüştür. Ancak ikinci iddia İsmet Zeki Eyüboğlu ve Sabahattin Eyüboğlu, Yunus Emre üzerine eserlerini yayınlamadıkları için Türk aydınları tarafından çok dile getirilmemiştir. Ayrıca İngilizcedeki evil (şeytanî) kelimesinin çağrıştırdığı kültürel ve tarihsel bir yorumla Batı'nın kabul ettiği semavi geleneğin dışındaki her semavi gelenek iddiasını, şeytanî kabul etmesi düşüncesini oluşturmaktadır. Birge, “Yunus Muhammediliği” başlığı altında şunları söylemektedir: “Yunus’un inancı konusunda hassasiyetleri ve onun Tanrı aşkının gerçek olması nedeniyle, dini bilgisini Muhammed’e ve İslâmî şekle borçlu olduğunu söylemek ne derece doğal olur bilinmez” (Birge, 1933: 54). Dolayısıyla Yunus’un inancını İslâmî anlayıştan farklı görmekte, onun hümanizmine dayandırmaktadır. Walter Feldman, “İstanbul Halveti Dervişlerinin Dinî Şiirlerinde Didaktisizm ve Etkisi” (Didacticism and Authority in the Liturgical Poetry of the Halveti Dervishes of Istanbul) adlı eserinde tasavvufi şiirin performans bağlamını farklı bir şekilde ele almıştır.

Ahmet Adnan Saygun’un 1958 yılında icra ettiği Yunus Emre Oratoryosunun bölümleri W. Beale tarafından çevrilmiştir.

Annemarie Schimmel tarafından 1975 yılında Amerika’da yayınlanan “İslâmın Mistik Boyutları” (Mystical Dimensions of Islam) adlı eser değişik şekillerde yayınlansa da içerik itibarıyla fazla değişmeyen, Batıdaki en tarafsız Yunus Emre değerlendirmelerinden biridir.

Yunus Emre şiirlerinin İngilizceye çevirileri arasında John R. Walsh’ın bazı çevirileri 1978 yılında “The Penguin Book of Turkish Verse” adıyla Nermin Menencioğlu tarafından yapılmıştır.

ABD’nin önde gelen şair ve çevirmenlerinden olan William S. Merwin 1979 yılında New York’da “Seçme Çeviriler” adıyla Yunus Emre şiirlerini çevirmiştir.

Columbia Üniversitesinden Margaret S. Mazici, Yunus Emre şiirlerinin birçoğunu yeni bir kafiye formuyla çevirmiştir.

Yunus Emre in English

İlk Kültür Bakanımız Talât Sait Halman'ın Yunus Emre ile ilgili ilk çeviri kitabı olan “The Humanist Poetry of Yunus Emre” 1971 yılında yayınlanmıştır. Bu eserinde Yunus'un hümanizmasını tüm dünyaya tanıtmaya çalışmış, Türkiye'de ve yurtdışında Yunus'la ilgili çalışmalara katkıda bulunmayı amaçlamıştır. 1991 yılında modern Türkiye'nin kurucusu Atatürk'e ithafen yazdığı ve editörlüğünü yaptığı “Yunus Emre and His Mystical Poetry” adlı eserinde onu yerli ve yabancı yazarların bakış açılarıyla ifade etmiştir. Eserde İlhan Başgöz Yunus Emre'nin dönüşümünün insanî boyutuna, Mehmet Kaplan Yunus'un içsel öngörüsü ve varlık felsefesine değinmiş, Annemarie Schimmel Yunus'u İslâm tasavvufu içinde değerlendirirken, Andreas Tietze Yunus Emre'yi Avrupa'daki çağdaşları ile karşılaştırmıştır. John R. Walsh, eserde yer alan makalesinde ilahilerinin ayırt edici özelliklerini analiz ederek dikkatle incelemiştir. Halman da onun eserlerinde yer alan ve Anadolu'nun güçlü tasavvuf anlayışıyla oluşan hümanistik bakış açısına, şiirlerinin içeriği ile ilgili yaptığı araştırmalarla katkıda bulunmuştur.

Edourd Roditi ve Güzin Dino 1987 yılında San Francisco'da “Yunus Emre: The Wandering Fool” adlı eseri yayınlamıştır. Kitabın giriş yazısında Yunus Emre'nin hayatı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Kabir Helminski ve Refik Algan 1989 yılında Amerika'da “The Drop That Became The Sea, Lyric Poems of Yunus Emre” adıyla Yunus Emre şiir çevirileri yayınlanmıştır. Kitabın giriş bölümünde Yunus Emre'nin hayatı, yaşadığı dönem, kayıp şiirleri ile ilgili detaylı bilgilere yer verilmiştir. Eserde ayrı bir bölümde Yunus Emre şiirlerinde geçen kavramlar açıklanmıştır.

Talât Sait Halman'ın 1990 yılında Ankara'da Kültür Bakanlığınca yayınlanan “Yunus Emre Selected Poems” (Yunus Emre Seçme Şiirler) adlı eseri, Yunus Emre'nin hümanizmi anlatan bir bölüm, en bilinen şiirlerinin çevirileri, çevirmen notları ve şiirlerde geçen bazı kavram ve terimlerin açıklamalarını içermektedir. Eser gerek çevirileri gerek

İngilizcede Yunus Emre

uluslararası özel yayın detaylarıyla oldukça dikkati çekmektedir.

Süha Faiz 1992 yılında İngiltere’de yayınlanan “The City of The Heart, Yunus Emre’s Verses of Wisdom and Love” adlı eserinde Yunus Emre’nin önemini içeren bir önsöze, çevirmen açıklamalarıyla şiir çevirisi ile bilgilere yer vermiştir. Tasavvufi kavramlar eserde açıklamalarıyla ele alınmıştır.

Kaliforniya Üniversitesinden Grace Smith, 1993 yılında Yunus Emre şiir çevirilerini “Poetry of Yunus Emre, A Turkish Sufi Poet” adıyla yayınlamıştır.

Ersin Balcı, 2018 yılında İstanbul’da yayınladığı “Journey to the Beloved Sufi Poems by Yunus Emre” adlı İngilizce eserinde Yunus Emre’nin hayatına, şiir yaşamına, eserlerine, tasavvufi kişiliğine detaylı bir şekilde yer vermiştir. Eserde Yunus Emre ve tasavvuf kavramları ayrı bir bölümde açıklanmıştır.

Rabia Aksoy Arıkan, 2020 yılında Ankara’da yayınlanan “Çeviri Amaçlı Tasavvuf Terminolojisi Talât Sait Halman’ın ‘Yunus Emre Selected Poems’ Adlı Çalışması Çerçevesinde Tasavvufi Şiirin Çevirisi” adlı eserinde, Yunus Emre gönül dilini çeviride kültürel ödünçleme yöntemi kullanarak özgün hâlleriyle çevirmiş, bu yolla çeviri amaçlı bir tasavvuf terminolojisi oluşturmuştur. Yazar eserin kapak yazısında bu durumu şu şekilde özetlemiştir:

“Kavramlar genel olarak aynı dili kullanan insanlar arasındaki ortak bakış açısını ve anlayışı yansıtır. Ancak dilin gelişim süreci içerisinde aynı kavrama farklı anlamlar ve işlevler yüklenebilmektedir. Bu eserin içeriğini teşkil eden Yunus Emre Şiirlerinde geçen kavramların dünya dillerine yansıtılması hususunda yapılması gereken çevirinin kavramsal yönünün Yunus Emre şiir çevirilerinde örneklenerek, vurgulanmasıdır. Bu kavramlar öncelikle bu şekilde İngilizceye sonrasında aynı anlayışla diğer dünya dillerine çevrilebilecektir. Örneğin Yunus’un Tanrı’ya karşı hissettiği derin muhabbet ve aşk, onun taşıdığı yer olarak nitelediği gönül kavramı İngilizcedeki “heart” kavramıyla ifadesi son derece sıradan bir anlamı içerecektir. Dolayısıyla Yunus’taki “gönül” kavramı İngilizcedeki “heart” kavramının tam karşılığı değildir ya da “dost” kavramının karşılığı “friend”

Yunus Emre in English

değildir ya da şiirlerinde sıklıkla geçen “can” kavramı sadece “soul”a karşılık gelmemeli ya da şiirlerinde sıkça geçen “yâren” ya da “ahî” ifadesi “brother” kavramı olarak çevrilmemelidir. Bu örnekler daha da çoğaltılabilir. Tıpkı yemek kültürünün özgün hâliyle dünya dillerinde kabul gördüğü gibi (baklava, kebab, döner, simit...) çeviri amaçlı tasavvuf terminolojisinin yaygınlaştırılması aracılığıyla “YUNUSCA ÇEVİRİ” kullanılabilir. İşte yapılan bu çalışmayla amaç bu kavramları öncelikle yaygın bir dil İngilizcede sonrasında diğer dünya dillerinde özgün anlamlarıyla kullanımı sağlamaya yöneliktir. Böylece dünyaya ve insanlığa evrensel mesajlar veren Yunusumuz kendine özgü kavramlarıyla da ölümsüzleşmiş olacaktır...” (Arıkan, 2021: 182).

Rabia Aksoy Arıkan’ın 2021 yılında ilk kitabının devamı niteliğinde hazırladığı “Yunusca Çeviri-Yunus Emre Kavramlarının Dünya Dillerine Aktarılması” adlı ikinci kitabında, oluşturulan terminolojinin öncelikle İngilizceye sonrasında diğer dünya dillerine çevrilmesinin ve şairin şiirlerinin tüm dünyaya yayılmasının yolunu açmıştır.

Sonuç

Yunus Emre geçmişten günümüze hâlen güncelliğini koruyan insani anlayışın sesi olmuştur. Dönemler, ülkeler, insanlar değişmekte ancak her daim etkin olan insan olabilmek, insan kalabilmek anlayışı dünya üzerinde mücadelesini hâlen sürdürmektedir. Yaşadığı dönemin zorluklarını gidermek için âdeta bir kurtarıcı olarak Türk insanına gönderilen Yunus, en çok ihtiyaç duyulan dönemlerden biri olan günümüzde insanlık mirasından mahrum bırakmak insanlığa karşı yapılan bir haksızlık olacaktır.

Kültürlerin aktarımını sağlayan diller ve çeviriler aracılığıyla insanlığın sesi ortak bir anlayış hâlini alabilmektedir. Öncesinde yapılan tasavvuf çevirileri ve Yunus Emre şiir çevirilerinin toplu hâlde bulunduğu bir incelemenin olmaması, bu çalışmanın temelini teşkil etmiştir. Bu incelemede en genel ve bilindik kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca alandaki eksiklikler gözetilerek yapılan bu çalışma, sonrasında yapılacak çalışmalar

için sadece bir girişimdir. İncelemenin bütünündeki çeviri eserlerde dönemin dil yapısı açıklanmıştır. Son dönemlerde Yunus'un gönül dilini çevirideki kültürel aktarım yöntemiyle özgün hâliyle kullanan çeviri şiirleri oldukça dikkat çekicidir. Böylelikle Yunus kendi gönül diliyle, söylemleriyle insanlığa hitap edebilmektedir.

Kısacası bilgiyi araştırırken amaç, yeni bir şeyler bulmaktansa üzeri tozlanmış gibi görünen değerleri yeniden ortaya çıkarmak olmalıdır. Nitekim geleceğe ulaşan yol geçmişteki değerlerden ve birikimlerden geçmektedir. Yapılan bu çalışma ve sonrasında yapılacak olan çalışmalar bu anlayış çerçevesince değerlendirilmelidir.

Kaynakça

- Aksan, Doğan. (2005). *Yunus Emre Şiirinin Gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Arıkan Aksoy, Rabia. (2020). *Çeviri Amaçlı Tasavvuf Terminolojisi Talât Sait Halman'ın "Yunus Emre Selected Poems" Adlı Çalışması Çerçevesinde Tasavvufi Şiirin Çevirisi*, Ankara: Grafik Yayınları.
- Arıkan Aksoy, Rabia. (2021). *Yunusca Çeviri-Yunus Emre Kavramlarının Dünya Dillerine Aktarılması*. Ankara: Hiperlink Yayınları.
- Balcı, Ersin. (2018). *Journey to the Beloved Sufi Poems by Yunus Emre*. İstanbul: Kopernik Yayınevi.
- Birge, J. Kingsley. (1933). Yunus Emre, Turkey's Great Poet of the People. *McDonald Presentation Volume*, Princeton: Princeton University Presentation.
- Faiz, Süha. (1992). *The City of The Heart, Yunus Emre's Verses of Wisdom and Love*. Great Britain: Element Inc.
- Feldman, Walter. (1993). Didacticism and Authority in the Liturgical Poetry of the Halveti Dervishes of Istanbul. *Edebiyat*, 4 (2), 243-265.

Yunus Emre in English

- Halman, Talât Sait. (1981). *Yunus Emre and His Mystical Poetry*. Indiana: Tulip Tree Publications.
- _____. (1993). *Yunus Emre Selected Poems*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____. (t.y.). *The Humanist Poetry of Yunus Emre*. İstanbul: Publications of the R.C.D. Cultural Institute.
- Helminski, Kabir ve Algan, Refik. (1989). *The Drop That Became The Sea, Lyric Poems of Yunus Emre*. Vermont, USA: Threshold Books.
- İnan, Yusuf Ziya. (1981). *Doğa ve Din Yorumcusu Yunus Emre*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Köprülü, Mehmet Fuad. (2013). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Lemaitre, Solange. (1955). Yunus Emre: I. *Texes Mystiques D'Orient Et D'Occident, choisis et presen tes par Solange Lemaitre I*, 8, 278-282.
- Ötüş, Belma. (2016). Yunus Emre'nin Bazı İngiliz ve Amerikan Ozanlarıyla Karşılaştırılması. *Uluslararası Yunus Emre Bilimsel Bildiriler*, (Ö. Andaç Uğurlu Ed.) içinde (ss. 109-141). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Pamuk, İsmail Emre. (2021). *Bir 16. Yüzyıl Okur Yazarının Zihin Dünyası: Tercüman Murad ve Tesviyetü't-Teveccüh İle'l-Hak Adlı Eseri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Regnier, Yves. (1946). Yunus Emre: Quatre Poemes. *L 'Arche (Revue mensuelle fondee sous le patronage d'Andre Gide; Redacteur en chef: Jean Amrouche), Edition de Paris, Troisieme annee, III* (14), 60-63.
- Roditi, Eduard ve Dino Güzin. (1987). *Yunus Emre: The Wandering Fool*. California: Cadmus Editions.
- Sabah Ülkesi*, 6 Kasım 2021 tarihinde <https://www.sabahulkesi.com/2021/10/19/yunustan-kim-usanasi-osmanlidan-cumhuriyet-sonrasina-yunus-emre/>, adresinden erişildi.

Schimmel, Anemarie. (2018). *İslâmın Mistik Boyutları*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Yağmur, Ömer. (2018). Georgios de Hungaria'nın Gotik Harflerle Aktardığı İki Yunus Emre Şiiri. *Dil Araştırmaları*, 22, 79-93.

Yazar yok. (1991). *Millî Kültür Dergisi Yunus Emre Özel Sayısı*, (80), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Karacaoğlan'ın "Acep Sevdüğimin Eşi Var M'ola" Şiiri Üzerine Bazı
Tespitler

KARACAOĞLAN'IN "ACEP SEVDÜĞİMİN EŞİ VAR M'OLA" ŞİİRİ ÜZERİNE BAZI TESPİTLER

*Some Determinations On Karacaoğlan's "Acep
Sevdüğimin Eşi Var M'ola" Poem*

Abdulsalam Arvas*

Geliş Tarihi:13.11.2021

Kabul Tarihi:30.11.2021

Öz

Bilindiği üzere Karacaoğlan âşıklık geleneğinde üzerine en fazla araştırma yapılan âşıklardan biridir. Nitekim Karacaoğlan araştırmaları dolayısıyla bir bibliyografya da hazırlanmıştır. Üstelik bu bibliyografyadan sonra da konuya dair çok sayıda araştırma yapılmıştır. Peki, Karacaoğlan'ı bu kadar çok araştırma konusu yapan nedir? İlki, âşık edebiyatı tarihinde birden fazla Karacaoğlan mahlaslı şairlerin tespit edilmiş olmasıdır, denebilir. Ayrıca araştırmacılara göre Karacaoğlan Türk halk zevkine ve eski ozanlık geleneğine bağlı olmasından ötürü de bu kadar çok dikkat çekmiştir. Bunların yanı sıra Çukurovalı Karacaoğlan'ın aşk, sevgili ve tabiat gibi konularda döneminden çok farklı bir üsluba sahip olmasıdır. Karacaoğlan bu özelliğinden dolayı çok sayıda âşığı etkilemiş ve böylece kendinden sonra gelen birçok âşık tarafından aynı mahlasın kullanılmasına da sebep olmuştur. Bundan ötürü İlhan Başgöz Karacaoğlan'ı takip eden halk şairlerinden hareketle bir "Karacaoğlan geleneği"nden söz etmektedir.

İşte bütün bunlar göz önünde bulundurulunca Karacaoğlan'ın, âşık tarzı şiirin ender simalarından biri olduğunu ifade etmek hiç de yanlış olmayacaktır. Nitekim hakkında yazılan onca kitaplar, yayınlanan pek çok makaleler, sunulan çok sayıda bildirilere rağmen Karacaoğlan hâlâ araştırma konusu olmakta ve gerek hayatı gerekse şiirleri incelenmeye devam etmektedir. Bu bağlamda biz de bu makalede

*Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çankırı/Türkiye, aarvas@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7553-183X.

Some Determinations On Karacaoğlu's "Acep Sevdüğimin Eşi Var M'ola"
Poem

Çukurovalı Karacaoğlu'na ait olduğu söylenen "Acep sevdüğimin eşi var m'ola?" ayaklı şiirini ele alacağız. Makalede adı geçen şiirin varyantlarını tespit edeceğiz ve bu metinler arasındaki farklılıkların sebepleri üzerinde duracağız. Ayrıca Tarihi-Coğrafi Fin metoduna uygun olarak bu şiirin ur-formunu (ilk metin) bulmaya gayret edeceğiz. Başka bir deyişle şiirin zaman ve mekân bağlamında tarihi serüvenini irdelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Âşık, Karacaoğlu, Çukurova, şiir, varyant.

Abstract

As it is known, Karacaoğlu is one the most researched folk poet in the tradition of minstrelsy. As a matter of fact, a bibliography has been prepared due to the researches about Karacaoğlu. Moreover, after this bibliography, a lot of research has been done on the subject. What makes Karacaoğlu so much research subject? The first, more than one Karacaoğlu nicknamed poets have been identified in the history of minstrel literature. Also, according to the researchers, Karacaoğlu attracted so much attention because it was connected to Turkish folk taste and the old bard tradition. In addition to these, Çukurova's Karacaoğlu has a very different style from its period in matters such as love, dear and nature. Karacaoğlu has influenced many folk poets because of this feature and so he has caused many minstrels who came after him to use his nickname. Therefore, İlhan Başgöz speaks of "Karacaoğlu tradition" based on the folk poets who followed the Karacaoğlu.

Here, when all these are considered, it would not be wrong to state that Karacaoğlu is one of the rare figures of Turkish folk poetry. As a matter of fact, despite all the books written about him, many articles published, and many reports presented, Karacaoğlu is being still the subject of research and both his life and his poems are being studied. In this context, we will consider the poem named "Acep, sevdüğimin eşi var m'ola" which is said to belong to Karacaoğlu from Çukurova in this article. In the article, we will identify the variants of the mentioned poem and focus on the reasons for the differences between these texts. We will also try to identify the ur-form of this poem in accordance with the Historical-Geographical Finnish method. In other words, we will try to examine the historical adventure of this poem in the context of time and space.

Keywords: Minstrel, Karacaoğlu, Çukurova, poem, variant.

Karacaoğlan'ın "Acep Sevdüğimin Eşi Var M'ola" Şiiri Üzerine Bazı
Tespitler

Giriş

Menşenin eski Türk halk şiirine dayandığı ve dinî-tasavvufî Türk edebiyatından etkilendiği (Köprülü, 2004: 39-40) ifade edilen âşıklık geleneği Türk edebiyatında mühim bir yer işgal etmektedir. Başlangıcı 16. yüzyıl olarak kabul edilen âşık edebiyatı (Köprülü, 2004: 37; Sakaoğlu, 1989: 106) eskisi kadar canlı olmasa bile bugün de Türk sosyo-kültürel yapısı içinde yaşamaya devam eden önemli bir gelenektir. Âşıklık geleneğinin günümüze kadar pek çok temsilcisi tespit edilmiş ve bu âşıklara dair birçok araştırma yapılmıştır (Köprülü 1930, Başgöz 1979, Sakaoğlu 1987, Zeyrek 1990, Artun 1996, Elçin 1999, Boratav-Fıratlı 2000). Bunların içerisinde hakkında çok sayıda araştırma yapılan âşıklardan biri de Karacaoğlan'dır (Ergun 1963, Başgöz 1984, Cunbur 1985, Öztelli 1996, Köprülü 2004, Sakaoğlu 2004). Bunun başlıca sebeplerinden biri Karacaoğlan mahlaslı birden fazla âşığın varlığıdır. Bundan mütevellit bir âşık olarak Karacaoğlan'ın kimliği araştırmacılar tarafından sürekli tartışılmalıdır.

Yapılan ilk araştırmalarda, Karacaoğlan'ın daha ziyade tek bir âşık olduğu dile getirilmiştir ancak sonradan ele geçen belge, kaynak, kayıtlar ile derlenen sözlü bilgilerden hareketle farklı asırlarda yaşamış Karacaoğlan mahlaslı başka sanatkarlar olduğuna dair görüşler ileri sürülmeye başlamıştır. Bu tartışmalardan hareketle epey zamandır "Karacaoğlan geleneği" terimi de kullanılmaktadır. İlk defa İlhan Başgöz'ün (1984: 11) kullandığı bu tabir başka araştırmacılar (Görkem, 2016: 23) tarafından da kabul görmüştür. Yine de bu düşünceye katılmayan isimlerin (Sakaoğlu, 2004: 31) bulunduğunu belirtmek gerekir. Bu araştırmada, Karacaoğlan geleneği veya diğer Karacaoğlanlar meselesinden ziyade yaygın kanaate göre meşhur Karacaoğlan olarak ileri sürülen Çukurovalı Karacaoğlan'a ait bir türkü metninin varyantları üzerinde durulacaktır.

Araştırmanın Metodolojisi ve Kullanılan Malzeme Hakkında

Some Determinations On Karacaoğlu's "Acep Sevdüğimin Eşi Var M'ola"
Poem

Üzerinde çalıştığımız malzeme “türkü” olarak değerlendirilen ama temelde Karacaoğlu’na ait bir deyiştir. Ancak bu deyişin şu ana kadar birden fazla metni derlenmiş ve kayda geçmiştir. Bu bağlamda araştırmada bu deyişin, Cahit Öztelli’nin kitabındaki (1996) dört ve İlhan Başgöz’ün kitabındaki (1984) iki olmak üzere altı varyantı incelenmiştir. Uyguladığımız metot ise Tarihî-Coğrafi Fin Metodu olup, burada metinler karşılaştırılmış ve şiirin *ur-formu* tespit etmeye çalışılmıştır. Bundan dolayı *varyant* ve *ur-form* kavramlarına kısaca değinmek gerekecektir. Zira bu iki terim söz konusu metoden temel kavramlarıdır.

Fransızca menşeli bir kelime olan varyant, TDK’nin elektronik Güncel Sözlüğü’nde “*masal, efsane, bilmece vb. gibi bir metnin, bir eserin, bir olayın aslından az çok ayrılan değişik biçimli olanı, değişke*” (<https://sozluk.gov.tr>, ET: 13.08.2021) olarak açıklanmaktadır. “Halk Kültürü ve Sözlüğü” adlı eserde ise “*Halk Edebiyatında bir eserin veya metnin birbirinden belli ölçüde farklılaşmış biçimlerinden her biri*” (Erşahin, 2005: 287) şeklinde tanımlanmaktadır. Terimlerle ilgili bir başka sözlükte ise varyantın bir sözlü edebiyat ürününün birbirinden farklılıklar taşıyan biçimlerinden her birine verilen isim (Karataş, 2004: 505) olduğu belirtilmiştir. Bir geleneğin temel ya da asıl yapısı (Krohn vd., 2004: 81) olarak belirtilen *ur-form* ise “*Herhangi bir folklor ürününün, özellikle de çoğunlukla düşünülmüş olduğu gibi, bir masalın yaratıldığı ilk şekil*” (Çobanoğlu, 2010: 132) olarak ifade edilmiştir. Başka bir elektronik sözlükte de “*arketip, ilk örnek, esas örnek veya prototip*” (<https://www.seslisozluk.net>, ET: 13.08.2021) olarak ifade edilmektedir.

Metin Ekici, bir kavram olarak varyant için örnek vermek suretiyle şunları söylemektedir: “*Bir metnin çeşitli anlatmaları karşılığı olarak varyant veya versiyon terimi kullanılmaktadır. Bir örnekle konuyu açıklamak gerekirse Köroğlu kollarının Anadolu ve diğer Türk boyları arasındaki anlatmaları için bilim adamları versiyon terimini tercih ederken, Anadolu’da mevcut olan farklı anlatmalar için de varyant terimini tercih etmektedirler*” (Ekici, 1998: 32). Genel olarak folklorcular

Karacaoğlan'ın "Acep Sevdiğimin Eşi Var M'ola" Şiiri Üzerine Bazı
Tespitler

arasında varyant yakın bir metni, versiyon ise esas örnekten daha uzaklaşmış bir metni ifade edecek şekilde kullanılmıştır, denebilir. Kısaca halkbiliminde varyant kavramı metin merkezli çalışmaların başlamasıyla birlikte ortaya çıkmış, Tarihî-Coğrafi Fin Metoduyla da tüm dünyaya yayılmıştır. Bu kavramı, kısaca bir sözlü gelenek ürününün değişik çeşitlenmelerle anlatılması olayı olarak ifade etmek mümkündür.

Bir ürünün çeşitlenmelerle anlatılması, genellikle anonim ürünlerde görülmektedir. Ancak, folklorda herhangi başka bir ürünün de varyantları olabilir. Örneğin folklorun içinde incelenen âşıklık geleneğinde de varyant meselesiyle karşılaşmaktadır. Eskiden sözlü olarak şiirlerini icra eden âşıkların eserleri, bu nedenden çeşitlenmelere uğramıştır. Âşıklar, her ne kadar mahlas kullansa da, söylenen ortamdaki kişiler isteyerek veya istemeyerek şiiri farklı biçimlerde aktarmıştır. Son dönemlerde yazılı ve elektronik ortamların kullanılması ve eserin kime ait olduğunun bilinmesi de -eskiye nazaran varyantlaşma azalsa bile- âşık tarzı şiirde çeşitlenmeleri ortadan kaldıramamaktadır. *Ur-form* ise bir sözlü gelenek ürününün ortaya çıkan ilk şekli olarak ifade edilebilir. Aynı anlamda kullanmak suretiyle bu kavram için arketip, arşetip kelimeleri karşılık verilmiş ve ayrıca bu kavram için Türkçe dip metin sözcüğü de önerilmiştir. Yine de halkbilimi literatüründe en sık kullanılan kavram ur-formdur.

Buna göre elimizde mevcut altı metinden hareketle Karacaoğlan'a ait olduğu söylenen bir şiirin / deyişin ur-formunu bu araştırmada tespit etmeye, daha doğrusu bu husus üzerine bazı düşünceler serdetmeye gayret edeceğiz.

Şiir Metinlerinin / Varyantlarının Mukayesesi

Cahit Öztelli, "Karaca Oğlan" (1996) adlı eserinde Karacaoğlan şiirlerini "koşma", "semai", "türkü" ve "destan" türü başlıkları altında tasnif etmektedir. Öztelli, bu makalede tarafımızdan değerlendirmeye tabi tutulan "Acep sevdiğimin eşi var m'ola?" şiirini ise türkülerin içine dâhil etmektedir. İlhan Başgöz ise

Some Determinations On Karacaoğlu's "Acep Sevdüğimin Eşi Var M'ola"
Poem

“Karac’oğlu” adlı eserinde böyle bir tasnife gitmemiştir. Dolayısıyla onun, şiirleri kendi sanat zevkine göre sıraladığı anlaşılmaktadır. Araştırma metodolojisi ve yapılacak mukayesenin anlaşılır olması bakımından bu şiir ve çeşitlemeleri karşılaştırılırken belli bir sıra gözetilmiş ve varyantlar 1, 2, 3, 4, 5, 6 şeklinde numaralandırılmıştır.

Buna göre şiirin dört varyantını kitabına alan Cahit Öztelli ilk varyantı 3, ikincisini 4, üçüncüsünü 8 ve dördüncüsünü 4 kıta, şiirin iki varyantını kitabına alan İlhan Başgöz ise beşinci varyantı 7 ve altıncı varyantı ise 5 kıta olarak vermektedir. Yani, Öztelli’nin 8 kıta olarak kitabına aldığı üçüncü varyant Başgöz’ün eserinde karşımıza 7 kıta (beşinci varyant) olarak çıkmaktadır. Bu ikisi yani üçüncü ve beşinci varyantta “Hacı Bektaş Veli şeyhlerin pîri” dizesiyle başlayan kıta ile “Tırabulus” / “Trabulus”, “çimen” / “çemen” gibi yazım farklılıkları hariç tamamen aynıdır. Hacim yani dörtlük sayısı bakımından varyantlarını karşılaştırdığımızda üçüncü ve beşinci varyantlar en uzun metinlerdir. Klasik tanımlardan hareket edildiğinde ise bunların destan nazım şekline girdiği ifade edilebilir. Geriye kalan varyantların ise 3-5 kıta arasında değiştiği için koşma nazım şekline sahip olduğu söylenebilir.

Şiirlerin dörtlükleri her metinde yer değiştirebilmektedir. Mesela birinci varyantın ilk dörtlüğünü diğer varyantlardaki benzerleriyle karşılaştıralım. Birinci varyantın ilk dörtlüğü aşağıdaki şekildedir:

“Bir yavruyu sevdim gölde, gölekte
Altın küpe şan veriyor kulakta
Peride, hürde, gökte melekte
Acep sevdiğimin eşi var m’ola”

Bu dörtlük ikinci varyantın ilk, üçüncü varyantın beş, dördüncü varyantın ilk ve altıncı varyantın üçüncü kıtasında bulunsa da bazı dizeleri farklıdır. Örneğin bu dörtlüğün ilk dizesi ikinci varyantta “*Bir çift güzel gördüm yolda yolakta*”, üçüncü varyantta “*Yeşil ördek sulanıyor gölekte*” ve dördüncü varyantta “*Güzelim geziyor gölde gölekte*” ve altıncı varyantta ise “*Yavru şahin otururdu sulakta*” biçiminde yer almaktadır. Yine bu

Karacaoğlu'nın "Acep Sevdüğimin Eşi Var M'ola" Şiiri Üzerine Bazı
Tespitler

dörtlüğün üçüncü dizesi ikinci varyantta "*Yeryüzünde insan, gökte melek*", üç ve dördüncü varyantlarda "*Cennet-i âlâda, hörü/huri, melek*", altıncı varyantta ise "*Yerde insan, Hint'te, gökte melek*" şeklinde yer almaktadır. Bütün varyantlardaki bu dörtlüğün ikinci dizesi "*Altın küpe şan/şavk veriyor kulakta*" biçimiyle karşımıza çıkarken, altıncı varyantta "*Altın küpe efildeşir kulakta*" şeklinde farklı olarak geçmektedir. Bu dörtlüğün son dizesi yani ayağı ise tüm varyantlarda dört farklı biçimde kayda geçmiştir. Buna göre üç ile beşinci varyantın diğer metinlerden en bariz farkı ayağın "*Acap/Acep gezsem mavi donlum var m'ola*" şeklinde olmasıdır. Diğer iki metinde "*Acap sevdiğimin eşi var m'ola*" ayağı kullanılmıştır. Dördüncü varyantın ayağı "*Acap şu güzelin var mı bir eşi*", altıncı varyantın ise "*Yavrunun menendi güzel var m'ola*" biçiminde kaydedilmiştir.¹

İlk varyantın ikinci dörtlüğü diğerleriyle mukayese edilince bunlar arasında da çeşitli farklılıklar olduğu görülmektedir. İlk varyantın ikinci kıtası şöyledir:

"Bir yavruyu sevdim gölde, gölekte
Mehdi çıkar derler âhır zamanda
Hindistan'da, Çin'de, Maçin, Yemen'de
Acap sevdiğimin eşi var m'ola"

Burada dikkat çeken ilk husus iki ve dördüncü varyantta bu kıtanın bir karşılığının olmamasıdır. Bu dörtlüğün, üç ve beşinci varyantta bir dize farkıyla bulunduğu görülmektedir: "*Yeşil ördek yayılıyor çimende/çemende*". Dörtlükteki bazı dizelerde ise "... çıkar derler" yerine "... günü doğar", "... Maçin" yerine "Kürt'te ..." gibi bazı değişik kelimeler bulunmaktadır. Bu dörtlük, tamamen farklı bir şekilde altıncı varyantın ikinci dörtlüğünde aşağıdaki gibi yer almaktadır:

"Yavru şahin otururdu yuvada
Ulu kuşlar semah kurmuş havada
Bozok kazasında Üsyün ovada
Yavrunun menendi güzel var m'ola"

¹ Bu ve diğer dörtlükler üç ile beşinci varyantta aynı olduğu için beşinci varyant yorumlara dâhil edilmemiştir.

Some Determinations On Karacaoğlu's "Acep Sevdüğimin Eşi Var M'ola"
Poem

Bu dörtlüğün icra edildiği bağlam diğerlerine göre farklı gözükmemektedir zira "Ulu kuşlar semah kurmuş havada" dizesi Alevî-Bektaşî tarikatının belirtilerini yahut en azından bu çevreden etkilenmenin bir esintisini taşımaktadır. Kanaatimize göre bu dörtlüğü, ilk varyantın ikinci kıtasına yaklaştıran dize ise mekânı ifade eden "Bozok kazasında" ve "Üsyün (Hüseyin) ovada" kelimeleridir. Birinci varyantın son kıtası da benzerlik ve farklılıklar taşımakta olup, son dörtlük aşağıdaki gibidir:

"Karac'oğlu der ki derde derede
Yandı ciğer kebab oldu orada
Ol güneşin doğup battığı yerde
Acap sevdüğimin eşi var m'ola"²

Bu dörtlük, iki ve dördüncü varyantların son kıtalarında benzer şekilde yer alsın da bazı farklılıklara sahiptir. Örneğin ikinci ve dördüncü varyantların ilk dizeleri "*Karac'oğlu der ki düşürdün oda*", "*Karac'oğlu der ki düştüm derde*" şeklindeyken ikinci dizeleri "*Dertli yürek dayanır mı bu derde*", "*Ciğer kebab oldu, yandı gamlerde*" ve üçüncü dizeleri ise "*Güneşin doğup ta battığı yerde*", "*Güneşin doğduğu, battığı yerde*" biçimindedir. Dizeler dikkatle incelendiği zaman birkaç kelimenin değiştiği veya kelimelerin dizeler arasında yer değiştirdiği gözlemlenmektedir. Bunların ise aynı kişinin farklı icralar esnasında yahut farklı kişilerin değişik zamanlarda bilerek veya bilmeyerek hafızalarında kaldığı şekliyle aktarmasından kaynaklandığı ileri sürülebilir. Mahlas kıtası olan bu dörtlük, birbirinin aynı olan üç ve beşinci varyantlarda ve altıncı varyanta tamamen farklıdır. Yine de gerek üç ve beşinci gerekse altıncı varyantın son kıtalarında birkaç ortak kelimeye rastlanmaktadır. Mesela üç ve beşinci varyantın mahlas dörtlüğünde "dert" kelimesi, altıncı varyantta ise diğer varyantların bazı dörtlüklerinde yer alan "Kayseri'de, Karaman'da, Konya'da" gibi yer adları karşımıza çıkmaktadır.

İkinci varyantın ikinci dörtlüğü, bazı dize farklarıyla dördüncü varyantın üçüncü ve altıncı varyantın dördüncü kıtasına karşılık

² Varyantlardaki dörtlüklerin son dizesini teşkil eden "nakarat ayak" aynı olduğu için tekrar tekrar bahse konu edilmemiştir.

Karacaoğlan'ın "Acep Sevdiğimin Eşi Var M'ola" Şiiri Üzerine Bazı
Tespitler

gelmektedir. İkinci varyantın üçüncü dördlüğü ise bazı dize farklarıyla üç ve beşinci varyantların altıncı ve dördüncü varyantın ikinci kıtasına eşdeğerdir. En uzun olan üç ve beşinci varyantların ilk üç kıtası hiç birinde yoktur. Üçüncü varyantın yedinci kıtası ise diğer varyantlarda bulunmamaktadır. Altıncı varyantın ilk dördlüğü de diğer varyantların hiç birinde yer almamaktadır.

Sonuç

Sözlü gelenek ürünlerinin en önemli özelliklerinden biri varyantlı olmasıdır. Bu manada halk şairlerinin şiirleri ferdi eserlere girse de çeşitli nedenlerden ötürü varyantlaşmaya maruz kalmaktadırlar. Özellikle bazı meşhur halk şairlerine ait eserler daha çok bu özelliğe sahip olmaktadır. Karacaoğlan'ın şiirleri de bu anlamda en çok varyantlaşan eserler arasına girmektedir. Bu araştırmada Karacaoğlan'a ait olduğu söylenen "Acep sevdiğimin eşi var m'ola" şiirinin altı varyantı bu çerçevede incelenmiştir. Cahit Öztelli'nin eserinden dört, İlhan Başgöz'ün eserinden ise iki metin üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Tespitlerimize göre Cahit Öztelli ve İlhan Başgöz'ün kitaplarına aldığı bu şiirin üçüncü ve beşinci varyantlarının temeli Sadeddin N. Ergun'un "Karaca Oğlan" adlı eserine dayanmaktadır.

Bu şiirin altı varyantının karşılaştırılması neticesinde bunların anlam ve tema açısından aynı olduğu ancak bazı noktalarda da çeşitli farklılıklar barındırdığı görülmektedir. Ayrıca şiirin bazı varyantları kısıyken bazıları daha uzundur. Buna göre şiirin en kısa varyantı üç, en uzununu ise sekiz kıtadan müteşekkildir. Bu altı varyant incelendiğinde şiirin ilk hali yani ur-formu hakkında kesin bir fikir belirtmek kolay değildir ancak yapılan mukayeseler neticesinde bu şiirin ur-formu için üç temel düşünce ileri sürülebilir.

a) Karacaoğlan, usta bir âşık olduğu için şiirin ilk hali sekiz kıtadan oluşmuştur. Bu yüzden sekiz dördlükten oluşan üçüncü varyant türkünün ilk hâli, ilk metnidir yani ur-form sekiz

Some Determinations On Karacaoğlu's "Acep Sevdüğimin Eşi Var M'ola"
Poem

kıtadan müteşekkil bu şiirdir. Diğer metinler ise bundan bozulmuştur ve giderek kısalmıştır. Buna göre diğer varyantlardaki bütün kıtalar buradan alınmıştır. Onun için de diğer metinler pek çok açıdan ur-forma benzerlik göstermektedir.

b) Şiirin ilk hâli yani ur-formu birinci varyant olarak adlandırdığımız üç dörtlükten meydana gelen metindir. Daha sonra bu ur-form genişleyerek devam etmiş, önce dört ve beş kıta olmuş, en sonunda ise sekiz kıtaya çıkmıştır. Gezici bir âşık olan Karacaoğlu herhangi bir mekânda üç kıtalık bir şiir söylemiş, ondan bunu duyup ezberleyenler veya cöngre geçirenler aynı ayak ve kafiye ile ur-formu genişletmiştir. Çünkü halk şairleri şiir yazmazlar, akla gelen ilk dizeleri, kıtaları irticalen oluştururlar. Bu yüzden Karacaoğlu tarafından önce sekiz kıta değil, üç kıta daha kolayca söylenmiştir.

c) Karacaoğlu daha basit ve koşma nazım biçimine uygun olduğu için önce üç dörtlükten müteşekkil doğaçlama bir deyiş söylemiştir. Aynı deyişi, seyahat ettiği farklı yerlerdeki başka topluluklar içinde de icra etmiş, böylece bu şiir Karacaoğlu tarafından her söylenişte yeni eklemelerle genişlemiştir.

Kaynaklar

- Ali Ufkî. (2000). *Mecmûa-i Sâz ü Söz* (Şükrü Elçin, Haz.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Artun, Erman. (1996). *Adana Âşıklık Geleneği ve Âşık Feymanî*. Adana: İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Başgöz, İlhan. (1979). *Âşık Ali İzzet Özkan*. Blomington: Indiana Üniversitesi Türkçe Programı Yayınları.
- _____. (1984). *Karac'Oğlu*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Boratay, Pertev N.-Fıratlı, Halil V. (2000). *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi* (Metin Turan, Haz.). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Cunbur, Müjgân. (1985). *Karacaoğlu*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Karacaoğlan'ın "Acep Sevdüğimin Eşi Var M'ola" Şiiri Üzerine Bazı
Tespitler

- Çobanoğlu, Özkul. (2010). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ekici, Metin. (1998). Halk Bilimi çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal çevre ve Şartlar (Konteks) ilişkisinin Önemi. *Milli Folklor Dergisi*, 39, 25-34.
- Elçin, Şükrü. (1999). *Âşık Ömer*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ergun, Saadettin N. (1963). *Karaca Oğlan*. İstanbul: Maarif Kitaphanesi.
- Erşahin, İbrahim. (2005). *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Görkem, İsmail. (2016). Türk Sözel Kültür Geleneği ve Karacaoğlan. *Anadolu Âşıkları-I Karacaoğlan* içinde (ss. 21-41). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Güncel Türkçe Sözlük*. TDK, 13 Ağustos 2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişildi.
- İnan, Abdülkadir. (1998). Karacaoğlan'a Dair. *Makaleler ve İncelemeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karataş, Turan. (2004). *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülüzâde M. Fuat. (1930). *XVI. Asrın Sonuna Kadar Türk Saz Şairleri*. İstanbul: Evkaf Matbaası.
- _____. (2004). Karacaoğlan, *Saz Şairleri* içinde (ss. 285-337). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Krohn, Julius-Krohn, Kaarle. (2004). *Halk Bilimi Yöntemi* (Günsel İçöz, Çev.). Ankara: TDK Yayınları.
- Oğuz, M. Öcal. (1994). *Yozgat'ta Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öztelli, Cahit. (1996). *Karaca Oğlan Bütün Şiirleri*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Rayman, Hayrettin. (1996). *Karacaoğlan'ın Şiirlerinde Ahenk*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sakaoğlu, Saim. (1987). *Ercişli Emrah*. Ankara: Kültür-Turizm Bakanlığı Yayınları.

Some Determinations On Karacaoğlu's "Acep Sevdüğimin Eşi Var M'ola"
Poem

_____. (1989). Türk Saz Şiiri. *Türk Dili/Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, 445-450, 105-250.

_____. (2004). *Karaca Oğlan*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Sesli Sözlük. 13 Ağustos 2021 tarihinden <https://www.seslisozluk.net> adresinden erişildi.

Zeyrek, Yunus. (1990). *Posoflu Âşık Zülalî*. İstanbul: MEB Yayınları.

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü Bağlamında Değerlendirilmesi

TÜRKLERDE KUŞÇULUK VE EVDE BAKILAN KUŞ TÜRÜ SEÇİMİNİN CİNSİYET KÜLTÜRÜ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture in Turks

Ali Bezgin*

Geliş Tarihi: 11.11.2021

Kabul Tarihi: 16.12.2021

Öz

Kuşlar; uçuşları, ötüşleri, avlanma şekilleri ve daha pek çok özellikleri sebebiyle Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Kuşlar ve kuşçuluk da tarihin eski zamanlarından XIX. yüzyıla kadar askeri bir rütbe ve meslek dalı olarak önemini korumuştur. Türk devletlerinde padişahın en gözde askerlerinden olan doğancılar, ateşli silahların keşfi ile önemini kaybetmiş ve II. Mahmut'un ıslahatları neticesinde de lağvedilmiştir. Ancak insanların bu canlılara olan ilgisi hiçbir zaman azalmamıştır. Orta Asya'da kartalla avlanma geleneği festivallerle ve yarışmalarla sürdürülmektedir. Karadeniz bölgesinde de atmaca kuşu ile bıldırcın avı günümüzde önemini kaybetmeye başlasa da geleneksel bir avlanma türü olarak sürdürülmektedir.

Zaman içinde değişen toplum yapısı kuşçuluk ve kuş ile avlanma gibi meslekleri ve geleneklere olan ilgiyi azaltmışsa da kuşçu kahveleri gibi yerlerde, evlerde ve düzenlenen fuarlarda kuşçuluk geleneği sürdürülmektedir. Gelişen ve küreselleşen dünyada artık sadece yerel türler değil dünyanın farklı bölgelerinden getirilen rengârenk ya da çok çeşitli ötüşü olan kuşlar da yetiştirilebilmektedir. Çalışmamızda da Türk kültüründe kadim bir geçmişe sahip olan bu canlıların seçilmesi ve ev ortamında bakılmasında kadın ya da erkeklerin tür seçimlerinde nelere dikkat ettiğine yer verdik. Toplumsal cinsiyet

* Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi, alibezgin@gmail.com, Ankara/ Türkiye, ORCID: 0000-0002-3281-6261.

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

bağlamında değerlendirildiğinde geçmişten beri erkeklerin ilgilendiği bu hobi günümüzde de erkek egemenliği hâkimiyetindedir. Sosyal roller kuramı bakış açısıyla bakıldığında “kuşçuluk” ya erkeklere göre bir iş ya da boş bir uğraş olarak görülmektedir. Bu bağlamda çalışmamızın öncelikli amacı evvela Türk milletinin kuşa bakışına ve kuşçuluğa verilen önemin zaman içindeki değişimine değinmek, ayrıca cinsiyet kültürü penceresinden bakıldığında kadınların tarihsel süreçte uzak tutuldukları bu canlı türüne günümüzdeki yaklaşımına tarihsel ve toplumsal bakışın etkisinin aydınlatılması yönüyle literatüre katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Bununla beraber TÜİK’ten alınan verilerle kadın iş gücünün bir parçası olarak ülke ekonomisine nasıl bir katkı sağlayabileceğine dair bilgi vermesi yönüyle de farklı bilim dallarına farklı bir bakış açısı sunacağı düşüncesindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Kuş, Türk kültürü, cinsiyet, cinsiyet kültürü, Türk kültüründe kuşlar.

Abstract

Birds; it has an important place in Turkish culture due to its flight, song, hunting styles and many other features. Birds and aviculture are also from the ancient times of the XIX. It has maintained its importance as a military rank and profession until the 19th century. Doğançılar, one of the most favorite soldiers of the sultan in Turkish states, lost its importance with the discovery of firearms and II. It was abolished as a result of Mahmut's reforms. However, people's interest in these creatures has never diminished. In Central Asia, the tradition of hunting with eagles is continued with festivals and competitions. Although hawk and quail hunting in the Black Sea region has begun to lose its importance today, it is still a traditional type of hunting.

Although the changing social structure over time has reduced the interest in professions and traditions such as birding and hunting, the tradition of birding continues in places such as bird's cafes, in houses and in fairs. In the developing and globalizing world, not only local species, but also colorful or diverse birds brought from different parts of the world can be raised. In our study, we have included what men or women pay attention to when choosing these creatures, which have an ancient history in Turkish culture, and their care in the home environment. When evaluated in the context of gender, this hobby, which has been interested in men since the past, is still dominated by men today. From the perspective of social role theory, “birding” is

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü
Bağlamında Değerlendirilmesi

seen as either a job or a vain pursuit for men. In this context, the primary aim of our study is primarily to address the Turkish nation's view of the bird and the change in the importance given to birding over time; When viewed from the perspective of gender culture, we believe that it will contribute to the literature in terms of illuminating the effect of historical and social perspectives on today's approach to this species, which women have been kept away from in the historical process. However, we think that it will offer a different perspective to different branches of science, as it provides information on how women can contribute to the country's economy as a part of the workforce, with the data obtained from TUIK.

Keywords: Bird, Turkish culture, gender, gender culture, birds in Turkish culture.

Giriş

Kuş, gerek kanadı olması ve uçabilmesi gerek rengi, ötüşü ya da gökyüzünden yaptığı ani saldırılar sebebiyle insanın ilgisini cezbetmiş hayvanların başında gelmektedir. İnsan, kendinde bulunmayan bu özellikleri sebebiyle kuşlara ayrı bir saygı duymuş, hayranlık beslemiştir. Eski zamanlarda simgesel anlamda tanrılar ile iletişimde ve yakın zamana kadar da haberleşmede kuşlar kullanılmıştır. Güvercinler ilk evcilleştirilen kuş türlerindendir ve Mısırlılar, Persler, Romalılar, Türkler, Araplar gibi pek çok millet tarafından binlerce yıl başta haberleşme ve beslenme olmak üzere farklı amaçlarla kullanılmıştır (Yılmaz, 2012: 23).

İnsanların hayatlarını avcılık ve toplayıcılıkla sürdürdükleri zamanlarda köpeklerden sonra etleri için ehlileştirilen hayvanlar da kuşlar olmuştur (Yılmaz, 2012: 19). Daha sonraki aşamalarda da avcı kuşlar av silahı olarak kullanmaya başlamışlardır (Güngör, 2014: 333-353). Kuşçu ya da kuşbaz, kelime anlamı olarak “1. süs kuşları yetiştirip satan kimse, 2. saraylarda şahin,doğan, vb. avcı kuşların bakımıyla görevli kimse” (Akalin vd., 2005: 1269) olarak tanımlanmaktadır. Kuşçuluk Türk kültür tarihinde çok köklü geçmişi olan uğraşlardan biridir. İnsanlık tarihinde de kuşlar gerek etleri için

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

ve gerekse de iletişim için kullanılmaları yönüyle önemli canlılardır.

Literatürde kuşlar ve kuşçuluk üzerine yapılan ve Türk kültürü bağlamında inceleme içerip en çok dikkat çeken çalışma Bahaeddin Ögel'in (2003) eseridir. Ögel (2003) bu çalışmasında Türk kültüründe kuşların şamanlar tarafından don değiştirme ve İslamiyet'ten sonra ise evliyalara tarafından çeşitli motiflerle kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca Doğan Kaya (1978), Mehmet Özmen'in (1981) ve S. Sabir Kürkçüoğlu'nun çalışmaları da Sivas, Konya ve Şanlı Urfa illerinde yetiştirilen güvercin türleri ve illerin kuşçuluk geleneği hakkında bilgi vermektedir. Alper Çakmak ise çalışmasında kuşçu kahvehanelerinin mekânsal incelemelerine ve kuşçuluk geleneğinin tarihsel değişimine yer vermiştir (Çakmak, 2015: 165-182). Ahmet Karasu (2017) "Orta Çağ'da Yırtıcı Kuşlarla Yapılan Avcılık" adlı çalışmasında incelemeye Türk kültüründe kuş ve kuşçuluk ile başlamış daha sonra da Türk edebiyatında kuşlara nasıl yer verildiğine değinmiştir. Ancak literatür incelemesinde de görüleceği üzere Türk kültüründe kuşlar ve kuşçuluk üzerine yapılan bu çalışmalarda sosyal roller bağlamında inceleme yapan çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda bu çalışmanın hem literatürdeki bu eksikliği gidermesi hem de inceleme dönemi ve görüşülen kişi sayılarındaki güncellik noktasında alana katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Diğer milletler için olduğu gibi Türkler için de kuşlar saygı duyulan ve değer verilen canlılardır. Ancak cinsiyet kültürü bakış açısıyla bakıldığında kuşların ve kuşçuluğun erkek egemenliği simgelediği ve kuşların erkeklerin tekelinde olan canlılar olduğu kabul edilmektedir. Toplumsal yapı sebebiyle eski çağlardan Cumhuriyet yıllarına kadar kadınların kümes hayvanları gibi evcil hayvanlar dışındaki özellikle de avcı olan kuşlarla ilgilenmelerine izin verilmemiştir. Peki, Cumhuriyet'le beraber kadınlara verilen haklarla kuş yetiştirme ve bakımında kadınların konumunda bir değişiklik olmuş mudur? Başka bir deyişle "Türkiye'de hiç kadın kuşçu var mıdır?" sorusu bu çalışmanın amacını oluşturmuştur. Bu sorunsaldan yola çıkarak

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü
Bağlamında Değerlendirilmesi

çalışmanın desenini oluşturduk. Çalışmamızda ilk olarak; kuşların ve kuşçuluğun Türk kültüründeki yerine değindik, daha sonra cinsiyet kültürü ve sosyal roller kuramı hakkında bilgi verdik. İzleyen bölümde Türkiye’de evde bakılan kuş türlerinin cinsiyete göre hangileri olduğunu inceledik ve son tahlilde ise kuş ve kuşçuluk sektöründe kadının konumunu değerlendirmeye çalıştık. Çalışmanın amacına uygun olarak genel değerlendirmenin yapılabilmesi için Türkiye Kafes Kuşları Federasyonu’ndan ve federasyona bağlı derneklerden üye kadın sayılarına ve yetiştirdikleri kuş türlerine dair bilgi aldık. Sonra da federasyona üye ornitoloji hakemleri ve bu hakemler arasındaki kadın ve erkek hakem sayılarını öğrenip, bu hakemlerle iletişime geçtik. Kaynak kişilerle “yönlendirilmiş görüşme yönteminin” gerçekleştirilmesinin pandemi koşulları sebebiyle çevrimiçi uygulamalar ve telefon görüşmeleri üzerinden yapılması uygun görülmüştür. TKKKF’ye üye kadın hakemlere ve dernek başkanlarına “Denek üyelerinden kaç tanesi kadın kaç tanesi erkek?”, “Cinsiyete göre evde beslenen ya da üretimi yapılan kuş türleri nelerdir?”, “Neden erkekler doğa kuşları, güvercin, kanarya, ispinoz ve kıvrık gagalı kuşlarla ilgilenirken kadınlar sadece muhabbet kuşu ve kanarya ile ilgilenmektedir?”, “Kadınlar, erkeklere oranla neden kuşçulukla ya da kuşlarla daha az ilgileniyor?” şeklindeki dört soruyu yönelttik ve son olarak yönlendirilmiş görüşme yöntemi ile elde ettiğimiz verileri sosyal roller kuramı ve kuşçuluk tarihi bağlamında değerlendirdik.

Türk Kültüründe Kuş ve Kuş Motifleri

Türk kültüründe kuşlar, ister avcı olsun ister yabani ya da evcil olsun her zaman çok önemli bir konumda olmuşlardır. Kutsallaştırılarak onguna benzetilmiş ve şamanların da bu ongunla kendilerini özdeşleştirerek kuş donunda gökyüzünde gezebildiklerine ya da yere inebildiklerine inanılmıştır (Ögel, 1971: 110). Orta Asya’dan Anadolu’ya, Avrupa ve Orta Doğu’ya kadar Türkler gittikleri her coğrafyada ürettikleri hemen her üründe kuş motifini bir şekilde kullanmışlardır.

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

Yaratılış destanında Kayra Han'ın dünyayı yaratmadan önce “*Kayra Han'la kişi sonsuz suyun semasında iki siyah kaz gibi rahatça uçmaya koyulular*” (Banarlı, 2001: 12) şeklindeki tasvirinde uçuş tarzı sebebiyle kaza benzetilmesi bu canlıya verilen önemin göstergesidir. İslamiyet öncesi Türk inanışlarında, kutsal sayılan kaz ve kartal gibi kuşlar avlanmaz, etleri yenmez hatta isimlerinin telaffuz edilmesi bile yasaktır (Ögel, 2003, 34; Halıcı, 2014: 71-81). Ayrıca masallardan efsanelere, kilimlerden lahit ve mezar kabartmalarına kadar hemen her yerde şahin, doğan, kartal ve sungur gibi avcı kuşlara rastlarız. Avcı kuşların yanı sıra turna, kaz ve ördek gibi göçmen kuşları ya da keklik, bülbül ve toygari yol gösterici, yardımcı ya da uğur getiren bir motif olarak görmemiz mümkündür. Türkü ve manilerde süzülüşleri ve endamı betimlemek için kaz, kuğu ya da turna benzetme unsuru olarak kullanılırken; sesinin güzelliği açısından bülbül, turaç, toygari ya da korkusuzluğu ve atikliği simgeleyen atmaca, şahin gibi avcı kuşlar kullanılmıştır (Ersoylu, 2015: 69; Akpınarlı ve Aslan, 2018: 273-285; Aytas, 2019: 75-89; Uçar ve Göher, 2020: 179-198).

Türkler kuşları kutsal kabul etmelerinin yanında ayrıca her Türk boyunun da kendine ait bir kuş ongunu ve sembolü mevcuttur. 24 Oğuz Boyu'nun her birinin sungur, atmaca, doğan, şahin, kartal ve baykuş gibi avcı kuşlar ya da çayır kuşu gibi ötücü kuşlar ongun olarak kullanılmıştır (Kafesoğlu, 1980: 13; Sever, 2000: 83-88; Ögel, 2003: 355- 368). Türk beyleri ve padişahlar da bu ongunlarla kendilerini özdeşleştirmek için isimlerini bu kuşlardan seçmişlerdir. Başta Göktürk Devleti olmak üzere Avrupa Hun devleti ve Anadolu Selçukluları gibi pek çok Türk devletinin bayrağında şahin, kartal ya da tuğrul kuşu kullanılmıştır (Ögel, 1991: 17; 311). Türklerde ölen savaşçıların ruhlarının doğan olup gökyüzüne uçacaklarına dair bir inanış vardır (Ögel, 1995: 129). Gökyüzünde uçuşları, göz açıp kapayınca kadar yaptıkları saldırılar ve özellikle kartalın güneşe çıplak gözle bakabilmesi gibi doğanın kuşlara verdiği yetenekler insanların kendi yeteneklerini betimlemede ve

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü
Bağlamında Değerlendirilmesi

düşmana vermek istedikleri mesajda simgesel olarak neden bu canlıların seçildiğinin açık göstergesidir.

İslamiyet'ten sonra da kuş motifi ve kuşların kendileri bu önemli konumlarını sürdürmüşlerdir. Ermişlerin ya da önemli şahsiyetlerin efsanelerinde kuşlar, don değiştirme¹ motifleri için tercih edilen canlılar olmuşlardır. Ahmet Yesevî turna donuna girmiştir. Hacı Bektaş Anadolu'ya güvercin donunda gelmiştir. Ancak Anadolu'da Hacı Bektaş'ı istemeyen Doğrul Baba, doğan donuna girerek güvercin donundaki Hacı Bektaş'ı öldürmek istemiş sonra Hacı Bektaş tekrar insan donuna girerek doğanı boğazından yakalamıştır (Ögel, 2003: 29-30). *Dede Korkut Kitabı*nda Deli Dumrul'un hikâyesinde Azrail güvercin donuna girmiştir, Kan Turalı ile Selcan Hatun dönüş yolunda iken yapılan bir yer tasvirinde kuğu, turna, turaç ve kekliklerin bolluğundan bahsedilir (Gökyay, 2007: 1150 -1152). Şamanların kuş donuna girerek tanrı ile iletişim kurdukları inancı İslamiyet'in etkisiyle şaman ermiş kişiye; kuşlar da ongun konumundan simgeselliğe geçmiş olsalar da insanüstü yeteneklerini göstermek veya bir yerin güzel ve güvenilir olduğunu simgelemede işlevselliklerini kaybetmemişlerdir.

Görüldüğü gibi kuşların; töz, simgesel ya da fiziksel olarak farklı amaçlara hizmet etmesi yönüyle Türk kültüründe bambaşka bir yerleri vardır. İnsanlar ister sözlü ister somut kültüre ait olsun ürettiği her üründe yaşayışından, düşüncesinden ve inançlarından parçalara yer vermişlerdir. Kilim dokumalarında mitolojik özellikleri sebebiyle anka kuşu motif olarak kullanılırken sembolik özellikleri yönüyle yine kartal, keklik, bülbül ve güvercin gibi kuşlar kullanılmıştır (Akpınarlı ve Aslan, 2018: 273-285). Bu kuşlar gerek uğurlu olmaları ve gerekse haber ulaştırdığına inanıldığı için kendilerine kilim gibi somut ürünlerde yer bulmuşlardır.

Av ve avcılığın önemli olduğu Osmanlı Devleti'nde padişahların katıldığı av sahnelerinin minyatürlerinde de

¹ Şamanın ya da ermişin şekil değiştirmesine metamorphose denir. Türk kültüründe ise bunun deyim karşılığı olarak “don değiştirme ya da donuna girme” olarak ifade edilir (Ögel, 2003: 29).

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

özellikle şahin ve doğan gibi avcı kuşlara rastlanmaktadır (Erdem, 1991:100-101; Akalın, 1993: 153; Ögel, 2000: 209, 238, 245). Bu minyatürler hem Türkler için simgesel hayvanların temsil edilmesi için hem de ilgilenilen hayvanların ve bu hayvanları yetiştirenlerin ne kadar yüksek mevkilerde olduklarını anlamamız açısından önemlidir. Selçuklu, Osmanlı ya da diğer Türk Devletlerinin resmedildiği minyatürlerde gördüğümüz üzere kuşçular padişahlara en yakın rütbedeki kişilerdir.

Kuşların insanlara ilham verdiği bir başka alan da kuş evleri ya da kuş saraylarıdır. Cami, medrese, ev ve saray gibi mimari yapılara kuşların barınmaları için yuvalar tasarlanmıştır. “Serçe köşk, kuş evi, güvercinlik” gibi adları da vardır (Akalın, 1993: 151). Özellikle göç etmeyen ve sürekli olarak aynı bölgede kalan kuşların insan ve doğal düşmanlarından korunmaları, yapı sahibinin de sevap kazanması için yapılan eserlerdir. Bu yapılar ilk olarak Osmanlı Devleti’ne başkentlik yapan Bursa’da görülmüştür. Daha sonra da Osmanlı mimarisinin ayrılmaz bir parçası olmuştur (Aksel, 1968: 186-197; İnönü ve Azmanoglu, 2016: 583-610). Gökyüzüne yakın olan ve Tanrı’dan haber getiren bu canlılara başta cami, saray ya da evlerin çatılarında bir yuva vermek kuşların taşıdıkları tözü kendilerine yakın tutmanın bir yansımasıdır. Cumhuriyet’in kuruluşundan günümüze kuş evleri ya da sarayları artık mimari bir öge olmaktan çıkmıştır.

Türk Kültüründe Kuşçuluk

Kuşlar sadece yukarıda bahsettiğimiz gibi ongun ya da simgesel konumda olmamışlardır. İletişimin bir ögesi olarak da yüzyıllar boyunca kullanılmışlardır. Avlanma aracı olarak doğan, şahin ve kartal gibi yırtıcı kuşlar günümüze kadar başta Orta Asya, Anadolu ve Orta Doğu’da sıkça kullanılan hayvanlar arasındadır. Haliyle bu derece önem arz eden hayvanların eğitilmesinde payı olan kuşçuların yani “Kuşbazların, Bâz-dârların ya da kuşçu beylerinin” rütbeleri de Türk devletlerinde hep en üst rütbelerden sayılmıştır, hatta bu konumda olan

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü Bağlamında Değerlendirilmesi

şehzade ve vezir-i azamlar da vardır. Ayrıca en önemli fakat konumları ve yaptıkları işler sebebiyle yorucu meslekler arasında kuşçuluk, dōšekçilik ve aşçılık uzak durulması gereken işler arasında gösterilmiştir (Ögel, 1991: 96; Özcan, 1994: 487-489; Ergüzel, 2009: 14). Öyle ki Karahanlı Devleti’nde doğancı, avcı ve okçu padişahın kapısında hazır bulunan askerlerdir ve ava ya da çevgene gittiğinde başına kötü bir şey gelmemesi için yanında güvenilir adamları olarak kuşçularının olması (Ögel, 2000: 345-346) onlara ne kadar güvindiklerini göstermektedir. Kuşlar bir silah olarak ve onlara atfedilen simgesel anlam sebebiyle gurur ve onur kaynağı olarak görülmüştür.

Avcılık, bey ya da hükümdar için önemli bir uğraştır. Ava ortak gidilirken bazı ritüellere göre hareket etmek zorunludur. Bu yüzden ava ayrı bir önem verilmiştir. Anadolu Selçuklularında padişah yılda iki kere av düzenler ve bu av bir şölen ile sonlandırılırdı (Özaydın, 1991: 101-104). “Kuşçu” ya da “doğancı” av kuşları yetiştiren için kullanılmaktadır (Roux, 2005: 103). Türk devletlerinde padişahlar ava da evcilleştirilen doğan, şahin ve atmaca gibi avcı kuşlarla giderlerdi. Kartalla ya da alıcı bir kuşla avlanmak Doğu Asya’da başlamış ve daha sonra Asya halkları vasıtası ile Avrupa’ya kadar ulaşmıştır (Güngör, 2014: 333-353). Selçuklu ve Osmanlı döneminde de avcılık ve avcı kuşların yakalanıp yetiştirilmesine ayrı bir önem verilmiştir. Bu kuşları ehlileştiren doğancıbaşı, zaman içinde beylerbeyi bile olabilirdi (Ergüzel, 2009: 15).

Dede Korkut öykülerinde bahsedilen “av avlamak” ve “kuş kuşlamak” iki farklı av türüdür. Kuş kuşlamak genellikle şahin, doğan gibi avcı kuşlarla yapılmıştır (Gökyay, 2003: 1150). *Dede Korkut Kitabı*nda ava, savaş kadar önem verilmiştir çünkü bu vesile ile her daim kondisyonlarını koruyabildikleri bir spor türüdür (Kara ve Yılmaz, 2010: 193-211). Hikâyelerin içinde “Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı, Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Destan, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı ve İç Oğuz’a Dış Oğuz’un Asi Olup Beyrek’in Öldüğü Destanı”nda doğrudan av ile ilgili özellikler verilmemiştir. Dede Korkut hikâyelerinde ava o derece önem verilmiş ki Dirse Han’ın

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

babası olamadan ava gitmesi saygısızlık olarak görülmüştür (Gökyay, 2003: 1034-1035; Yazıcı, 2009: 107-122). Yukarıda bahsettiğimiz Deli Dumrul hikâyesinde Azrail güvercin donuna girince Dumrul da doğanını alıp Azrail'in peşine düşer (Ergin, 2005: 115). Bu da Deli Dumrul'un evinde eğitilmiş, av için hazırda bekleyen bir doğanı olduğunu gösterir. Salur Kazan kuş kuşlamaya meraklıdır, onun da bir şahincıbaşı ve birden fazla sayıda şahını vardır (Ergin, 2005: 191). Beylerin katıldığı av törenleri dışında *Dede Korkutta* gördüğümüz üzere avcılık başlı başına ayrı bir meslektir (Yazıcı, 2009: 107-122). Avın, gençler için kendini gösterme, saklamalık et sağlama, spor, Türk beylerini bir araya toplama gibi işlevleri vardır. “Manas Destanı”nda da Manas’ın en yakın arkadaşları avda ona yardım eden sunguru ve tazısıdır. Manas öldükten sonra sunguru mezarı başında ağlamıştır (Kaya, 2009: 96-106).

Osmanlı Devleti’nde doğancılık XVII. yüzyılda resmi bir statü kazanmış ve ister Bursa, Edirne, İstanbul olsun ister taşra şehirlerinde olsun sadece görevli doğancılar bu avcı kuşları yakalayıp eğitebilir, zamanı gelince de bağlı oldukları kişilere teslim edebilirlerdi. Doğancılar yakaladıkları ve eğittikleri kuşlar karşılığında çeşitli vergilerden muaf tutulurdu. Doğancılık, ateşli silahların gelişmesi ile önemini kaybetmiş ve II. Mahmut tarafından 1830’da resmen lağvedilmiştir (Özcan, 1994: 487-489; Sarı, 2020: 302-309; İnbaşı ve Hazırbulan, 2020: 655-677).

Görüldüğü üzere av ve avda kullanılan araç gereçleri ile bu araç gereçleri kullanışlı hale getirmek önemli uğraşlardandır. Bu bakımdan onurlandırmanın bir simgesi sayılan kuşlar ve bu kuşları eğiten kuşçular tarih boyunca ayrı bir konumdadırlar. Bu konumları gerektiğinde kuş donuna giren şaman geleneğinden gelen bir özellik gibi görünmektedir. Nasıl ki İslamiyet’ten önce sadece kam ve şaman gibi seçilmiş kişiler bir zamanlar totem olan bu hayvanların bedenine girebiliyorsa, İslamiyet’ten sonra da kuşçular ya da doğancılar denilen bu seçkin sınıf aynı totem hayvanın eğitilmesinde öncü rolededir.

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü
Bağlamında Değerlendirilmesi

Sosyal Roller Kuramı, Toplumsal Cinsiyet ve Kuşçuluk

Cinsiyet, insanın biyolojik yapısını yani henüz anne karnında iken edindiği kadın ya da erkek olma durumunu ifade ederken toplumsal cinsiyet ise toplumun kadına ya da erkeğe yüklediği beklentileri ifade eder. Toplumsal cinsiyet rolleri de bu bağlamda toplumsal cinsiyetle paralellik gösterir. Bireyin kendisi cinsel tercihini biyolojik cinsiyetinden farklı olarak seçebilir ancak toplumsal cinsiyet söz konusu olduğunda toplum bireyin tercihlerini göz önünde bulundurmaz (Dökmen, 2015: 20-21). Dünyadaki bütün kültürlerde cinsiyete göre bir rol algısı mevcuttur. Erkeklerin atılgan, hırslı, kendine güvenen, saldırgan, otoriter olması beklenirken kadınların ise sıkılgan, sevecen, sadık, barışçıl ve uysal olmaları beklenir (Kavuncu, 1987, 34-35; Aydın, 2003: 65). Görüldüğü gibi bireyin cinsiyet tercihi ne olursa olsun kabul görmek için içinde yaşadığı toplumun yargıları ya da anne-baba tutumları önemlidir.

Bu açıdan sosyal roller teorisi toplumsal cinsiyetle paraleldir. Sosyal rol kuramı, bir yapı ya da toplum içinde üyelerden istenenler ya da beklentilerdir. Kadın ve erkeğe toplum içinde farklı roller verilmiştir. Bireylerin de bu rollere uymaları beklenir. Bireyler rollerine ne derece uyarlarsa sosyal roller bir birinden o kadar uzaklaşır ve farklılaşır. Cinsiyet rolleri ve toplumsallaşma kadın ve erkek işbölümünün sürdürülebilir olmasına yardımcı olur (Dökmen, 2015: 82; Eagly ve Wood, 2016: 1-3). Toplumsal yapı içinde aynı rollere sahip kişilerden aynı şekilde davranmaları beklenir. Kadın ve erkeğin rolleri açık bir şekilde belirlenmiştir ancak bu açık rollerin yanında örtük roller de mevcuttur. Bu örtük roller açık rol gibi kolay denetlenemez ve takip edilemez (Çınar, 2018: 28).

Sosyal rol kuramı çerçevesinden baktığımızda kuşçuluk erkeklerin yaptığı işler arasında kabul edilir. Çünkü öncelikle kuşçuluğun şamanlık gibi simgesel bir yönünün olduğunu belirtmiştik. Bu bağlamda Tanrı ile iletişim kurma ve hiyerarşik yapıda erkeklerin yukarıda olması bu durumun sebepleri arasında sayılabilir. Ordu-millet anlayışının hâkim olduğu ve erkeklerin savaşa gittiği bir dünyada av faydalı bir sportif

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

faaliyet olmuştur. Dede Korkut hikâyelerine bakıldığında da av avlayan ve kuş kuşlayanlar çoğunlukla erkek olmalarının sebebi de budur. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde doğancılık resmi bir statü de kazanınca artık babadan oğula geçen bir meslek hâlini almıştır. Bu durum 1830 yılında bu meslek grubu lağvedilince ortadan kalkmamıştır, bazı beylerin emrinde doğancılar bulunsa da XX. yüzyılda önemini tamamen kaybetmiştir. Ancak doğancılığın tamamen ortadan kalktığını söyleyemeyiz. Günümüzde özellikle Doğu Karadeniz'de Rize-Artvin civarında az sayıda da olsa atmaca ile avlanma geleneği devam etmektedir (Somçağ, 2005: 107).

Günümüzde Kuşçuluk ve Cinsiyet Kültürü Bağlamında İlgilenilen Kuş Türleri

Avlanma günümüzde de önemli spor faaliyetlerinden biridir. Bu alandaki kuş avcılığı ve kuşçuluk da değişerek günümüze kadar gelmiştir. Köyden kente göçlerin yaşanmasıyla insanın doğa ile bağı giderek zayıflamıştır. Evde ya da sokakta çeşitli sebeplerle beslediğimiz hayvanlar, şehirlerde yaygın olan apartman hayatına adapte olacakları bir şekle dönüşmüştür. İnsanlar ilk çağlarda etinden, sütünden faydalanmak ve yük taşımak için ehlileştirdikleri pek çok hayvanla bağı koparmış olsa da avlanmak için ehlileştirdikleri hayvanlarla olan bağı koparamamışlardır. Önceleri avcılıkta ya da koruma olarak kullanılan bu canlılar artık ailenin bir ferdi gibi görülmeye başlanmıştır.

Evcil hayvan olarak tanımlayabileceğimiz kedi, köpek, tavşan, akvaryum canlıları, hamster ya da diğer kemirgenler ve kuş türleri gibi canlılar sayılabilir. Günümüzde evcil hayvanlar bu derece insan için önemli bir yere geldiği için bu konular üzerine yapılan çalışmalar da evcil hayvanların insanların duyguları üzerindeki etkileri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar insanların evcil hayvanları ile çeşitli bağlar geliştirdiklerini bunun sonucunda da duygusal, psikolojik ve fiziksel sağlıklarına iyi geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Yani insanlar binlerce yıldır birlikte yaşadığı canlılarla etkileşimini

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü
Bağlamında Değerlendirilmesi

ne kadar zayıflatırsa psikolojik ve fiziksel olarak da o derece sıkıntıyla karşı karşıya kalmaktadırlar (Anderson, 2003: 393-418; Şahin ve Kahya, 2018: 174-197).

Yaşam şartları ne olursa olsun insanlar, içindeki hayvan besleme ya da yetiştirme isteğini bir şekilde gidermeye çalışmaktadır. Besledikleri ev hayvanı ne olursa olsun insanlar bu hayvanları ya çocuklar gibi yaşamı ilginç kıldıkları için ya kendimizden bir parça olarak görmemiz ya çocuklarının yerine koydukları ya da evcil hayvanları birer oyuncak olarak görmektedirler (Belk, 1996: 121-145). Özellikle son yüzyıla kadar köy hayatının içinde olan insanların bu bağı hala canlılığını korumaktadır. Yaşadıkları ortamlarda bahçe bulunmayan insanlar evlerinde tavşan, kedi, hamster ya da muhabbet kuşu gibi ufak ve daha az sorumluluk gerektiren canlıları beslemeyi tercih etmektedirler.

Çalışmamıza konu olan ve evde beslenen kuş türlerinin çok farklı cinsleri mevcuttur. Bu kuş türlerini ve bu türler için kurulan dernekleri Türkiye Kanarya ve Kafes Kuşları Federasyonu'nun internet sitesinden görebilmekteyiz. Bu aşamada TKKKF Mali Sekreter Ersan Güvenli'den aldığımız ve federasyonun internet sitesinde de yer alan federasyona bağlı dernek sayısı 99 olarak görülmektedir (<http://www.tkkkf.com/index.php?do=drn>). Ersan Güvenli'den aldığımız derneklerin iletişim bilgileri sayesinde bu 99 dernek yöneticileri ile yaptığımız görüşmeler neticesinde derneklere üye ya da kuş türlerinden herhangi birinin üreticiliğini yapan kadın sayısı Türkiye genelinde %5'in altında çıkmıştır. Özellikle İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Antalya gibi büyük şehirler dışındaki illerde derneklere üye olan ya da derneğe üye kuş yetiştiriciliği yapan kadın yoktur. Bu verileri kullanma sebebi Türkiye genelinde evde kafes kuşu besleyen çok sayıda kadın olsa da daha sağlıklı ve kesin veriler elde edebilmek için federasyona üye kuş yetiştiricisi, kuşlarla ilgilenen ya da profesyonel kuş hakemi kadınlar tercih edilmiştir.

Yöntem olarak, federasyona üye kadın hakemler ve dernek başkanları ile pandemi sebebiyle telefon üzerinden

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

yönlendirilmiş görüşme yöntemini kullandık (Ekici, 2011: 427). Katılımcılara “Dernek üyelerinden kaç tanesi kadın kaç tanesi erkek?”, “Cinsiyete göre evde beslenen ya da üretimi yapılan kuş türleri nelerdir?”, “Neden erkekler doğa kuşları, güvercin, kanarya, ispinaz ve kıvrık gagalı kuşlarla ilgilenirken kadınlar sadece muhabbet kuşu ve kanarya ile ilgilenmektedir?”, “Kadınlar neden kuşçulukla ya da kuşlarla erkeklerle oranla daha az ilgileniyor?” şeklinde dört soru sorduk. Katılımcıların büyük çoğunluğunu dernek başkanlarının erkek olması sebebiyle erkekler oluşturmuştur. Çalışmanın hipotezi cinsiyet kültürü üzerine olduğu için ve kadın dernek başkanı olmadığı için TKKKF’den aldığımız bilgilere göre federasyona üye 256 kuş hakeminden hala aktif olan iki kadın kuş hakemi ile görüştük ve onlara da hazırladığımız soruları sorduk.

Görüştüğümüz katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda ortaya çıkan sonuçlar çalışmamızın ön gördüğü doğrultuda gerçekleşmiştir. Öncelikle dernek başkanlarına dernek üyelerinin kadın ve erkek sayılarını sorduğumuzda kuşçulukla ilgilenen ve derneğe kayıt yaptıran en yüksek sayı Adana ilindedir. Adana iline kayıtlı iki dernekte, dernek başkanlarının verdiği bilgilere göre toplamda 1200 üyeden 60 tanesi kadındır (K.K.1, K.K.2). Adana’daki dernekleri 650 üye ile Ankara’daki derneklerden Ankara Kanarya Severler Derneği’nde 4 ve yine Ankara’daki Ankara Ornitoloji Derneği’nde 3 kadın üye ile takip etmektedir (K.K.3, K.K.4, K.K.5). Türkiye’nin geriye kalan başta İstanbul, İzmir, Bursa, Antalya gibi şehirlerinde farklı derneklere üye kadın ya yoktur ya da sayıları 2’yi geçmemektedir (K.K. 12, K.K. 13, K.K. 14; K.K. 9, K.K. 11).

İkinci sorumuz “Cinsiyete göre evde beslenen ya da üretimi yapılan kuş türleri nelerdir?” şeklindeydi. İki kadın hakem kanarya türü kuşlarda uzmandırlar. Onların ve diğer katılımcıların hemen hepsinin belirttiği gibi kadınların çoğu muhabbet kuşu, sultan papağanı ve kıvrık gagalı olarak tabir edilen papağangiller familyası ile kanaryanın özellikle renk kanaryaları ile ilgilenmektedir. Ancak erkekler hem muhabbet kuşu, sultan papağanı gibi kıvrık gagalılar; renk ve ötüm kanaryaları; saka, floya, şakrak, iskete gibi doğa kuşları; zebra

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü
Bağlamında Değerlendirilmesi

ispinozu (Hint Bülbülü), gökkuşağı ispinozu ve papağan ispinozu gibi ispinozgiller gibi çok farklı tür ve çeşitte kafes kuşlarını beslemekte ve üretmektedirler. Bu kuş türleri neredeyse bütün katılımcılarımızdan aldığımız ortak cevaptır. Zaten TKKKF'nin resmi sitesine baktığınızda da Harzer Roller Komisyonu, Malinua Komisyonu, Renk Kanaryaları Komisyonu, Irk Kanaryaları Komisyonu; Finch (İspinoz) Komisyonu; Doğa Kuşları ve Melezler Komisyonu; Kıvrık Gagalılar Komisyonu, Papağan ve Paraketler; Bülbül Ötüm Komitesi başlıkları altındaki dokuz farklı kuş türünde sadece iki tanesi kadınların ilgi alanına girmektedir. Bu durum da sorumuza verilen cevaplarla paralellik göstermektedir.

Üçüncü sorumuz ise ikinci sorumuzla bağlantılıdır. “Neden erkekler doğa kuşları, güvercin, kanarya, ispinoz ve kıvrık gagalı kuşlarla ilgilenirken kadınlar sadece muhabbet kuşu ve kanarya ile ilgilenmektedir?” İster kadın ister erkek olsun bütün katılımcılar “muhabbet kuşunun renklerinin güzel olması ve eğitilebilmesi, ilgiye karşılık vermesi kadınlar tarafından bu kuşların tercih edilme sebeplerinin en başında gelmektedir. Bunun yanında erkek katılımcılar “muhabbet kuşunun beslenmesinin daha kolay olduğunu ve diğer türlere göre daha dayanıklı olduğu için tercih edildiğini” (K.K.3, K.K.16), “satış fiyatının uygun olduğunu” (K.K.2, K.K. 3, K.K.13), “cinsiyet ayrımının kolay yapılması ve belli bir üretim sezonun olmaması sebebiyle ortalama 45 günde yavrular neredeyse erişkin olabilmektedir” (K.K.15) şeklinde cevaplar verilmiştir. Bu görüşlerin yanında erkeklerin gündüzleri esas işlerinde çalışmaları sebebiyle ve kuş sevdalarından vazgeçememeleri yüzünden daha az ilgi isteyen kafes kuşları beslediğini ifade etmiştir (K.K.13).

Son sorumuz da “Kadınlar neden kuşçulukla ya da kuşlarla erkeklere oranla daha az ilgileniyor?” şeklindeydi. Öncelikle kadın hakemler; kuş üretiminin maliyetli bir iş olduğunu ve kadının ev işi ve çocuk bakımı gibi işlerinden fırsat bulup bu işle de uğraşacak zamanlarının olmadığını ifade etmişlerdir. Kuşların etrafı kirletmesi, ev ortamının müsait olmamasının yanı sıra kuş fuarlarında erkek egemen bir ortamın olması ve

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

kadınların her düzenlenen fuara ya da yarışmaya gidecek zamanının ve imkânın olmadığını belirtmişlerdir. Fuarlardaki kadın katılımcılar da eşlerinin de bu işin içinde olması sebebiyle kuşçulukla ilgilendiğini belirtmişlerdir (K.K. 15, K.K. 16). Dernek başkanları bu konu hakkında farklı görüşler iletilmişlerdir. Bu mesleğin “kuşçu” (K.K.4, K.K. 9) diye küçümsenmesi, masraflı bir uğraş olması (K.K. 3, K.K.4, K.K. 16), kuşçuluğun çok eski bir geçmişinin olması sebebiyle erkeklerin daha çok ilgilendiği (K.K. 2); erkek egemen bir ortam olması (K.K. 5); erkeklerin bir dükkân kiralayıp orada üretim yapabiliyorken kadınların buna ayıracak ne zamanı ne de imkânı vardır (K.K. 4, K.K.7, K.K.10, K.K.11).

Sorularımıza verilen cevaplardan da gördüğümüz üzere evde beslenen kafes kuşlarının seçiminde ve bu kuşların üretilmesinde belirleyici olan kuşçuluk geleneğinin tarihi ile bazı sosyal normların etkisi vardır. Tarihsel geçmişi hakkında yukarıda da belirttiğimiz gibi kuşçuluk Türk kültüründe XX. yüzyıla kadar önemli bir yere sahiptir. Özellikle cumhuriyetten sonra avcılık için olmasa da ötümleri için doğadan yakalanıp kafeslerde beslenen saka ve florya gibi ötücü kuşlar bu kültürün sürdürülmesinde önemli rol oynamıştır. Bugün de başta İstanbul olmak üzere Türkiye’nin her yerinde kuşçu kahvelerinde yarışmaları düzenlenen doğa kuşları bunlardır (Somçağ, 2005: 235-239; Çakmak, 2015: 165-182).

Sosyal rollerin kuşçuluğa bakışı nasıl etkilediğini görmekteyiz. Çünkü toplumda kadına öncelikle çocuklarına bakan, evi ve kocası ile ilgilenen bir rol belirlenmiştir (Dökmen, 1999: 27-40). Haliyle bu işlerden arta kalan zamanda kuş yetiştirmeye ya da üretmeye ayıracak fazla zaman kalmamaktadır. Ayrıca kuş fuarları ve yarışma ortamları katılımcılarımızın da belirttiği gibi erkek egemen bir ortam olduğu için kadınların buraya girmeleri kolay olmamaktadır. Görüştüğümüz kadın hakemlerimizden Mürüvvet Erdönmez eşi Ceylan Erdönmez’in de hakem olması ve çocukluğundan beri kuşçuluğa ilgisinin olması vasıtasıyla kanaryalara merak sarmıştır. Diğer kadın hakem Özge Gönenç de eşinin bu işin içinde olması vesilesiyle kuşçuluğa merak sarmış ve kanarya hakemi olmuştur.

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü
Bağlamında Değerlendirilmesi

Kuşçuluk, kuşlarla ilgilenme günümüzde hala küçümsenerek bakılan bir uğraş ya da hobidir. Kaynak kişilerin belirttiği gibi toplum nezdinde başıboş gezen insanların yaptığı bir iş olarak görülmektedir (K.K. 4). Ancak Türk kültüründe tarihsel arka planı çok zengin olan bu uğraş mahalle kültürünün ve dokusunun kaybolması, geleneksel kültürden uzaklaşılması gibi sebeplerle yok olmaya yüz tutmuştur. Kuşçuluğun merkezleri olarak nitelendirilebilecek olan kuşçu kahveleri de bu durumun örneklerindendir. Bu kahvehanelere sosyal statüsü ne olursa olsun her kesimden insan gelmektedir (Çakmak, 2015: 165-182). Bu durum da beraberinde toplumda kadınların girmelerinin sıcak bakılmadığı bir mekân ve uğraş izlenimini oluşturmaktadır.

Bu veriler ışığında “Peki, neden kadınlar da ‘kuşçu’ olabilmeli?” sorusunu sorabiliriz. Bu durum katılımcılarımız tarafından da dile getirilmiş ve Avrupa’da yapılan fuarlara katılan kadın üreticilerin sayısının Türkiye’deki fullardaki katılımcılara kıyasla çok fazla olduğu belirtilmiştir (K.K. 4, K.K. 16). Bu durum sadece kadınların ilgisinin bu yöne çekilmesi için değil aynı zamanda yeni iş kollarının açılması ve kadın işgücünün desteklenmesi yönüyle de önemlidir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre; “Papağanımsı Kuşlar; Papağanlar, Muhabbetkuşları, Makaolar ve Kakadular dâhil” ithalatının 2016-2020 yılları arası yılsonu ithalat rakamları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2020).

Papağanımsı Kuşlar; Papağanlar, Muhabbet kuşları, Makaolar Ve Kakadular Dâhil				
2016	2017	2018	2019	2020
1, 279, 157\$	1, 082, 225\$	757, 040	308, 334	68,595\$
(Diğer Kuşlar; Damızlık Olmayan)				
377,468	85,248	42,100	33,571	16,115

Kaynak: TÜİK, 2020

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

Görüldüğü üzere yıllara göre dolar üzerinden yapılan ithalatın ülkemize ciddi bir maliyeti olmaktadır. Belirtilen yıllarda dolar kurundaki dalgalanmaların ve alım gücünün azalması beraberinde iç piyasada evde beslenen kuş fiyatlarının artmasına sebep olacaktır. Kadınların bu alana ilgisinin artması ve girişimlerinin desteklenmesiyle kuş ithalatına ayrılan payda ciddi bir düşüşle beraber yeni iş alanlarının oluşmasına imkân verecektir.

Sonuç

Türk kültüründe kuşlar; maniler, türküler, masallar gibi anonim eserler başta olmak üzere sözlü kültürde uçuş kabiliyeti yönüyle motif olarak çokça kullanılmıştır. Ayrıca bir ongun olarak da şamanın Tanrı ile iletişimde, don değiştirmesinde simgesel bir unsur olarak kullandığı canlılardandır. Türk kültüründe avlanırken kullanılmasının yanı sıra bazı kuşların duruşları ve yetenekleri sahibine ayrı bir gurur ve kıvanç sağlamaktadır. Çalışmamızda da başlangıç noktası olarak bu canlıların insanlar tarafından kullanılış amacına değindik. Daha sonra Türk kültüründe kuşların ve kuşbazların görevlerine yer verdik. Yaptığımız görüşmeler kadınların tarih boyunca ağırlıklı olarak erkekler tarafından yetiştirilen, eğitilen, canlandırılan ya da silah olarak kullanılan kuşların günümüzde de kültürel bilinçaltının etkisiyle kadınların ilgilenecekleri kuş türlerine dahi etki ettiğini göstermiştir.

Sonuç olarak neredeyse ortaya çıktığı ilk zamanlardan günümüze kadar kuşçuluk erkeklerin hegemonyasında gelişen ve değişen bir uğraş olmuştur. Bu durum günümüzde evde beslenen, ilgilenilen ve üretimi yapılan kuş türlerinin toplumsal cinsiyete göre değişmesini de beraberinde getirmiştir. Çalışmamızda kadın hakemler ve dernek başkanları ile gerçekleştirdiğimiz görüşme neticesinde de elde ettiğimiz veriler de bu doğrultudadır. Erkekler doğa kuşlarından saka, florya, iskete gibi ötüm kuşlarını ötümü için yetiştirmektedir. İspinozlardan gökkuşağı, zebra vb. türleriyle kıvrık gagalardan muhabbet kuşu başta olmak üzere pek çok papağan türü ve

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü
Bağlamında Değerlendirilmesi

kanaryalardan da görsel ve ötüm türleri gibi geniş bir kuş türü yelpazesi ilgilenmektedirler. Kadınların ise sadece muhabbet kuşları ve bazı kanarya türleri ile ilgilenmesi tarihsel süreç içinde sadece ilgilenilen kuş türlerinin değiştiğini ancak erkeklerin bu alandaki hâkimiyetinin değişmediğini göstermektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında Türk toplumunun sosyal rol çerçevesinde kadına biçtiği rolde, kuşçuluğun kadınlara uygun bir uğraş olarak görülmemesi önemli rol oynamıştır. TÜİK'ten alınan veriler de aynı zamanda günümüz dünyasında kadınların, erkeğin tekelindeki bu alana girmesi hem girişimci kadınların hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin maddi olarak ciddi kazanımlar elde etmesine yardımcı olacağını göstermiştir.

Kaynakça

- Akalın, L. Sami. (1993). *Türk Folklorunda Kuşlar*. Ankara: Ers Matbaası.
- Akalın, Şükrü Haluk vd. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dili Yayınları.
- Akpınarlı, Hatice Feriha-Aslan, Pınar. (2018). Kuş Motifinin Özellikleri Ve Kuş Motifli Döşemealtı Hahları. *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, 1 (3), 273-286.
- Aksel, Malik. (1968). Kuş Evleri ve Kuşlar. *Türk Folklor Araştırmaları*, 11 (225), 186-197.
- Aktaş, Gıyaseddin. (2019). Kültürel Bir Form Olarak Türkülerde Kaz. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, Aralık, 75-89.
- Anderson, Patricia K. A. (2003). Bird in the House: An Anthropological Perspective on Companion Parrots. *Society and Animals*, 11 (4), 393-418.
- Andım Uçar, Gülşah-Göher, Feyzan. (2020). Kerkük'ten Anadolu'ya Türkülerde Kuşlar ve Çiçekler. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 126 (248), 178-198.
- Aydın, Ayhan. (2003). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

- Belk, Russel W. (1996). Metaphoric Relationships with Pets [Electronic version]. *Society and Animals*, 4 (2), 15 Aralık 2020 tarihinde <https://www.animalsandsociety.org/wp-content/uploads/2015/10/belk.pdf> adresinden erişildi.
- Çakmak, Alper. (2015). Sensational Publicness And Divergence Of Social Hierarchy: The Case Of Birdmanship In İstanbul. *Turkish Studies*, 10 (2), 165-182.
- Çınar, Esra. (2018). *Örgütsel İtibarın Örgütsel Özdeşleşmeye Etkisinde Benlik Saygısı ve Sosyal Rol Kimliğinin Düzenleyici Rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zehra Yaşın. (1999). Bem Cinsiyet Rolü Envanteri Kadınsılık ve Erkeklik Ölçekleri Türkçe Formunun Psikometrik Özellikleri. *Kriz Dergisi*, 7 (1), 27-40.
- Dökmen, Zehra Yaşın. (2015). *Toplumsal Cinsiyet*. Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Eagly, A. H.-Wood, W. (2016). Social Role Theory of Sex Differences. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*, (1) 3.
- Erdem, Sargon. (1991). Av. *İslam Ansiklopedisi*, C. 4, s. 100-101. İstanbul: Diyanet İşleri Yayınları.
- Ergüzel, Mehdi. (2009). *Kitab-ı Baz-Name-i Padişahi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Günayır, Şerif. (2007). *Anadolu Seramiğinde Kuş Ögeleri*. Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Güngör, Ahmet. (2014). Kırgızlarda Kartalla Avcılık Geleneği. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 51, 319-339.
- Halıcı, Gülşah Yüksel. (2014). Gök Tanrı'nın Temsilcileri: Koruyucu Kuşlar. *Folklor ve Edebiyat*, 20 (77), 71-81.
- Ersoylu, Halil. (2015). *Türk Kültüründe Kuşlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- TKKKF, 11 Aralık 2020 tarihinde <http://www.tkkkf.com/index.php?do=drn> adresinden erişildi.

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü
Bağlamında Değerlendirilmesi

- Merkezi Dağıtım Sistemi. *TÜİK*, 18 Ocak 2021 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=140&locale=tr> adresinden erişildi.
- İnan, Taşkın-Azmanoğlu Recep. (2016). Belgesel Fotoğrafçılık Tekniğiyle Osmanlı Dönemi Kuş Saraylarının İncelenmesi. *Turkish Studies*, 11 (2), 583-610.
- İnbaşı, Mehmet-Hazırbulan, Tahsin. (2020). Osmanlı Devleti'nde Avcı Kuşu Yetiştiriciliği/ Bâzdârânlık (Batı Anadolu Örneği). *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 7(19), 655-677.
- Kafesoğlu, İbrahim. (1980). *Eski Türk Dini*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kara, Ruhi- Yılmaz, Oğuzhan. (2010). Dede Korkut Hikâyelerinde Sosyal Hayat. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 193-211.
- Karasu, Ahmet. (2017). *Orta Çağ'da Yırtıcı Kuşlarla Yapılan Avcılık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Kavuncu, Ayşe Nur. (1987). *BEM Cinsiyet Rolü Envanteri'ni Türk Toplumuna Uyarlama Çalışmaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kaya, Muharrem. (2009). Dede Korkut Kitabı ve Manas Destanında Av, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 1, 96-106.
- Kaya, Doğan. (1978). Sivas'ta Kuşçuluk ve Kuş Çeşitleri. *Sivas Folkloru*, 61, 22-23.
- Kürkçüoğlu, S. Sabri. (t.y.). Şanlıurfa'da Kuşlar ve Kuşçuluk. *Yöre Folklor Edebiyat Kültür ve Sanat Dergisi*, 11, 10-11.
- Banarlı, Nihat Sami. (2001). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Gökyay, Orhan Şaik. (2007). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Ögel, Bahaeddin. (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş-VI*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- . (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş-VII*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

- . (2003). Türk Mitolojisi-I. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- . (1995). Türk Mitolojisi-II. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özaydın, Abdülkerim. (1991). Av. *İslam Ansiklopedisi*, C. 4, s. 101-104. İstanbul: Diyanet İşleri Yayınları.
- Özcan, Abdülkadir. (1994). Doğancı. *İslam Ansiklopedisi*, C. 9, 487-489, İstanbul: TDV Yayınları.
- Özmen, Mehmet. (1981). Konya’da Güvercinlik. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 157-187.
- Roux, Jean Paul. (2005). *Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sarı, Arif. (2018). XVI. Yüzyılda Osmanlı’da Taşra Doğancılığı: Kocaili Sancağı Örneği, *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi – Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, (Haluk Selvi vd. Ed.). içinde (ss.302-309). Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Sever, Mustafa. (2000). Türk Mitolojisinde Kuşlar. *Millî Folklor*, 42, 83-88.
- Soğmaç, Selim. (2005). *Türkiye Kuşları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şahin, Özge ve Kahya, Yasemin. (2018). Evcil Hayvana Bağlanma Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Nesne*, 6 (12), 174-197.
- Yazıcı, Hasan. (2009). Dede Korkut Hikâyelerinde Av. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 1, 107-122.
- Yılmaz, Orhan. (2012). *Güvercin (Columba Livia) Yetiştiriciliği*. Ankara: Veni Vidi Vici Yayınları.

Kaynak Kişiler

- K.K.1: Nazif Güven, Adıyaman Kanarya ve Doğa Kuşları Yetiştiriciler Derneği.
- K.K.2: Fuat Kayadibi, Adana Kafes Kuşları Yetiştirenler Derneği.
- K.K.3: Soner Durmuş, Alman Tepeli Kulübü.

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü
Bağlamında Değerlendirilmesi

K.K.4: Orkun Doğu, Ankara Ornitoloji Derneği.

K.K.5: Muammer Akkaplan, Ankara Kanarya Sevenler ve Yetiştirenler Derneği.

K.K.6: Ahmet Tümüş, Gaziantep Kanarya Sevenler Derneği.

K.K.7: Oğuz Özkaya, Antalya Kafes Kuşları Yetiştirenler Derneği.

K.K.8: Ceylan Erdönmez, A Sınıfı Hakem.

K.K.9: Osman Şekercioğlu, Bursa Kanarya Sevenler ve Yetiştirenler Derneği.

K.K.10: Yusuf Aslan, İstanbul Ornitoloji Derneği.

K.K.11: Hakan Mercimek, İstanbul Serinofil Derneği.

K.K.12: Murat Ay, Geliştirilmiş Kafes Kuşları Yetiştiricileri Derneği.

K.K.13: Kazım Gümüş, Bornova Kanarya Sevenler ve Yetiştirenler Derneği.

K.K.14: Selahattin Güçlü, Kıvrık Gagalılar ve Kafes Kuşları Üreticileri Derneği.

K.K.15: Mürüvvet Erdönmez, A Sınıfı Hakem.

K.K.16: Özge Gönenç, B Sınıfı Hakem.

Yazılı Basında Ölüm İlanlarının Eleştirel Söylem Analizi: Teun A. van Dijk Modeli

YAZILI BASINDA ÖLÜM İLANLARININ ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ: TEUN A. VAN DİJK MODELİ

*Death Announcements in Printed Media Analyzed
According To van Dijk's Critical Discourse Analysis*

Miyase Güzel*

Geliş Tarihi: 18.11.2021

Kabul Tarihi: 10.12.2021

Öz

Türk kültürü içerisinde ilanların önemli bir yeri vardır. Bu ilanlar aracılığıyla sevinç ve üzüntüler paylaşılmakta, olay veya olguların bilgisi geniş kitlelere ulaştırılmaktadır. Gelişen teknoloji ile birlikte duyurular sosyal medyadan, yerel ve ulusal gazetelerden, toplu mesaj uygulamalarından, afişlerden, ilan panolarından yazılı ve görsel materyallerle yapılmaktadır. İlanlar yaşanan süreçleri duyurmak, duygusal ve bilişsel temasları arttırmak için yapılmaktadır.

Folklorun alt birimi olan ve geçiş dönemleri arasında bulunan ölüm; yeni bir hayatın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Beşeri hayatın son buluşu, metafizik dünyanın başlangıcı olan ölüm, cenaze temalı ritüelleri beraberinde getirmiştir. Ölüm olayının duyurulması ile başlayan ritüeller zinciri, cenaze sahiplerinin sosyo-kültürel yapılarına göre değişkenlik göstermektedir. Ölümün duyurulması teknolojik gelişmelere göre şekil almış olup bu ilanlar telefon, anons, internet ve yazılı basın aracılığıyla yapılmaktadır.

Teun A. van Dijk'ın eleştirel söylem analizine göre yazılı basında kullanılan dil, makro ve mikro düzeyde değerlendirildiğinde toplum hafızasındaki düşünsel ve dilsel verilere ulaşmak mümkündür. Bu çalışmada yazılı basında önemli bir yer tutan ölüm ilanlarında

*Uzman, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya/ Türkiye, miyase.guzel@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0588-877X.

Death Announcements in Printed Media Analyzed According To van Dijk's Critical Discourse Analysis

kullanılan dil, van Dijk'ın eleştirel söylem analizi kuramına göre incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Yazılı basın, ölüm ilanları, Teun A. van Dijk, eleştirel söylem analizi.

Abstract

Advertisements have an important place in Turkish culture. Through these advertisements, joys and sorrows are shared, and the information of events or facts is conveyed to large masses. With the developing technology, announcements are made with written and visual materials from social media, local and national newspapers, mass message applications, posters and billboards. Advertisements are made to announce the processes experienced and to increase emotional and cognitive contacts.

Death, which is a sub-unit of folklore and between transition periods; this is considered as the beginning of a new life. Death, which is the end of human life and the beginning of the metaphysical world, has brought along funeral-themed rituals. The chain of rituals, which started with the announcement of the death event, varies according to the socio-cultural structures of the funeral owners. Announcement of death has taken shape according to technological developments and these announcements are made via telephone, announcement, internet and printed media.

According to Teun A. van Dijk's critical discourse analysis, when the language used in the print media is evaluated at the macro and micro level, it is possible to reach intellectual and linguistic data in the memory of the society. In this study, the language used in obituaries, which has an important place in the print media, will be examined according to van Dijk's theory of critical discourse analysis.

Keywords: Published media, death notices, Teun A. van Dijk, critical discourse analysis.

Giriş¹

Ölüm olayı tüm canlılar için ortak özellik olup bir yok oluştur. Biyolojik ve fiziksel fonksiyonların işlevini yitirmesi, yaşamın son bulmasıdır. Eski Türk inanışlarında can ve ruh karşılığında “tın (nefes)” (Artun, 2016: 229) sözcüğü kullanılmıştır. Bugün ölen kişiler kadın ise *merhume* erkek ise *merhum* olarak adlandırılmaktadır. Ölen kişiler için; *vefat etti, öldü, mevta oldu, göçtü, dünya değiştirdi, ebediyete intikal etti, Allah yanına aldı, vadesi yetti, toprağı kabarttı, vadesi doldu* gibi ifadeler kullanılmaktadır. Ölen kişinin ardından iyi dilekte bulunmak adına; *başınız sağ olsun, Allah sizlere ömür versin, Allah rahmet eylesin, mekâmı cennet olsun, toprağı bol olsun, yattığı yer nur olsun, ilk gecesi kolay olsun, Allah taksiratını affetsin* gibi onarıcı ifadeler kullanılmaktadır. Argo ifadeler arasında ise; *geberdi, nalları dikti, tahtalı köyü boyladı, amel defteri dürüldü* gibi ifadeler yaygındır. “Ölüm insan yaşamının sona ermesidir. Her toplumda doğum ve evlenmede olduğu gibi ölüm çevresinde de birçok âdet ve inanmalar kümelenmiştir. İnsan topluluklarının inanış ve törelerinde doğum ve evlenme gibi ölüm de bir geçiş aşamasıdır” (Artun, 2016: 228).

Önemli bir geçiş aşaması olan ölüm, tüm toplumlar tarafından üzüntü ve kederle karşılanmaktadır. Yaşanması ve atlatılması gereken ölüm anı, bir eşik olarak korkuyla karışık tedirginliğe sebep olmaktadır. Ölen birey için, geride kalan yakınları son vazifelerini yerine getirmek amacıyla tüm maddî ve manevî seferberliği üstlenmiştir. Yiyecek-içecek ikramları, misafir karşılanması ve cenaze töreni bu görevlerin başında gelir. Bu yükümlülüklerden bir tanesi de ölümün duyurulmasıdır. Yaşanılan elem verici olayı herkesin duyması demek, ortak bir acı paydasında buluşmak demektir. Yaşanılan kaosun, sağlıklı bireylerin bir araya gelmesiyle hafifletilmek istenmesi birincil

¹Bu çalışma aracılığıyla bir kez daha; Kemal Tayfun Gülgeç, Esin Sun, Cengiz Aslan, Kemal Akkaya, Aytekin Arkaz, Mehmet Poyrazoğlu, Ömer Karakaş, Safiye Baran, Mehmet Kurt, Demir Başar, Servet Soylu, Hasan Ali Eğinlioğlu, Döndü Zeynep Balcılar, Zehra Deniz Gökçen ve Kerim Gözalan’a Allah’tan rahmet, yakınlarına başsağlığı dilerim.

Death Announcements in Printed Media Analyzed According To van Dijk's
Critical Discourse Analysis

koşuludur. Ölen birey için toplanmış kimseler kendilerine düşen son görevleri yapmak için hazırdır. Sarsıcı bir olay olan ölümün ilanı, sağ kalanların ruhsal sağlığını kazanması, acılarını hafifletmesi, bozulan birlik ve beraberliğin yeniden inşa edilmesi yönünden önem arz etmektedir.

İlan kelimesine karşılık olarak Almanca'da *inserat*, Fransızca'da *publicite*, İngilizce'de *advertit*, Latince'de *advert* sözcükleri kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu'na göre ilan; *duyuru, açıkça bildirme, açıkça duyurma* (<https://sozluk.gov.tr/>, E.T.: 03 Aralık 2021) anlamlarını taşır. İlanların; iş, eş, ev, konut, arsa, mahkeme, ihale, kadro, doğum, kayıp, söz, nişan, evlenme, satış, eğitim, turizm, inşaat, otomotiv ve seri ilanlar" gibi türleri bulunmaktadır. İlanların en temel amacı geniş kitlelere hitap edip kısa sürede etkili bir sonuç almaktır. Verilen ölüm ilanlarının da en başat amacı, ölüm haberinin en kısa yoldan birçok kişiye duyurulmasını sağlamaktır. Ölüm haberini duyurmanın birçok yolu bulunmaktadır. Bu duyurma araçlarının en bilinenleri telefonla haberleşme ve cami anonslarıdır. Değişen ve gelişen teknoloji ile beraber ölüm ilanlarında farklılıklar yaşanmıştır. Cep telefonundan atılan toplu SMS'ler, televizyon ve radyo gibi kitle iletişim araçları, gazete ilanları, sosyal medya kanallarından yapılan paylaşımlar bu güncel yöntemlerin başında gelmektedir.

"Ölüm duyulunca komşular ölü evinde toplanarak ölenin yakınlarının acılarını paylaşırlar. Ölüm uzaktaki akraba ve yakınlarla duyurulur. Son yıllarda belediye hoparlörüyle duyuruluyor. Camide selâsı verilir. Eskiden ölümü duyurmak için tellal bağırılmış. Ölüm sonrası ölünün ayakkabıları sokak kapısının önüne konur. Bunu görenler evde ölü olduğunu anlar." (Artun, 2016: 234).

Ölüm ilanlarının duyurulması bugün yazılı basın üzerinden, sosyal medyadan ve cep telefonu kanalı ile yapılmaktadır. Bu iletişim altyapıları üzerinden hazırlanan metinler, hazırlayan kurum ve bireyler tarafından değişkenlik göstermektedir. Bu farklılıklar toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik yaşantıları ile doğrudan ilişkilidir.

Yazılı Basında Ölüm İlanlarının Eleştirel Söylem Analizi: Teun A. van Dijk Modeli

Yayımlanan ölüm ilanları, taziye mesajları ve anma mektupları Teun A. van Dijk'ın *eleştirel söylem analizi*² kuramına göre yazılı basında –gazetelerde- kullanılan metinler mikro ve makro düzeyde farklı mesajlar içermektedir. Bu metinler tahlil edildiğinde, ait olduğu toplumun duygusal (emotional) ve bilişsel (cognitive) özelliklerine ulaşmak mümkündür. Mikro tahlilde cümle yapıları, kelime grupları ve noktalama işaretleri ele alınırken; makro tahlilde toplulukların refah seviyeleri, gelişmişlik düzeyi, konuşma sanatı, iç dünyaları ve benimsedikleri görüşler değerlendirilir. Vefat ilanları için kurgulanan metinlerin teması, toplumların sosyal pasaportudur. Söylem analizinin odak noktası dilin simgesel ve sosyolojik boyutudur. Metinlerde beyan edilen örgütsel düşünceler, özneler tarafından yeniden yorumlanır.

Söylem analizi dilbilimi, biçembilimi, şiir bilimi, retorik, sosyal ve bilişsel psikoloji, insan bilimi, halk bilimi (folklor) ve sosyoloji başta olmak üzere tüm sosyal ve beşeri bilim dalları ile yakından ilişkilidir. 1960'lı yıllarda temeli atılan bu bilimsel metot metinleri derinlemesine incelemede önemli bir yere sahiptir. Teun A. van Dijk eleştirel söylem analizi yapan bir araştırmacının tarafsız bir konumda olmasını, değerlendirdiği metinleri ait olduğu toplumun bakış açılarına göre yorumlaması gerektiğini ifade etmiştir (van Dijk, 1993: 252).

Fairclough ve Wodak eleştirel söylem analizinin temel ilkelerini sekiz madde ile açıklamıştır. Bu tahlil içerisinde söylemin; “sosyal problemlere işaret ettiği, güç ilişkilerin tutarsız ilişkiler olduğu, toplum ve kültürü meydana getirdiği, ideolojik bir iş olduğu, tarihî yönü bulunduğu, metin ile toplum arasındaki aracı oluşu, yorumlayıcı ve açıklayıcı olduğu ve sosyal eylemlerin bir formu olduğu” (Çelik-Ekşi, 2008: 114) notları mevcuttur. Bu tasnife göre söylem analizi, toplumun kültürel ve sosyal kodları hakkında bilgi verir. İdeolojik çıkarımlara kaynaklık eden, metin ve okuyucu arasında dilbilimsel bağlar kuran bir tahlil yöntemidir. Teun A. van Dijk 2003 yılında

² Bu kavram, Teun A. van Dijk tarafından İngilizce karşılığı olan “Critical Discourse Analysis –CDA- olarak kodlanmıştır.

Death Announcements in Printed Media Analyzed According To van Dijk's
Critical Discourse Analysis

Fairclough ve Wodak'ın bu tahlilini genişleterek sistematik bir eleştirel söylem analizi tanımı yapmıştır:

“Eleştirel söylem analizi, güç, hâkimiyet, hegomanya, sınıf farkı, cinsiyet, ırk, ideoloji, ayrımcılık, çıkar, kazanç, yeniden oluşturma, dönüştürme, gelenek, sosyal yapı ya da sosyal düzen gibi temaları ön plana çıkaran ve araştırma alanı olarak bu konuları işleyen söylem analizi yöntemidir. Eleştirel söylem analizi güç ilişkileri, değerler, ideolojiler, kimlik tanımlamaları gibi çeşitli toplumsal olguların dilsel kurgulamalar yoluyla bireylere ve toplumsal düzene nasıl yansıdığı ve nasıl işlendiği ile ilgilenir.” (Çelik-Ekşi, 2008: 2008).

Söylem analizinin merkezinde çok yönlü bir eleştiri vardır. Edebiyat metinlerinde ve yazılı basında kullanılan dil unsurları, ait olduğu toplumun zihinsel ve duygusal örgütlenmeleri hakkında ipuçları verir. Sosyal yapının katmanları analiz edilerek bütüncül bir sonuç elde edilir. Bu açıdan söylem analizi Gilbert Weiss ve Ruth Wodak'ın ifade ettiği gibi “interdisciplinarity-multidisciplinarity” (Weiss-Wodak: 2003: 15) yani disiplinlerarasılık ve çoklu disiplinlilik bir yaklaşımı benimsemiştir. Elde edilen bulgular psikoloji, felsefe, antropoloji, dil bilimi, görsel ve yazılı basın, internet, folklor ve edebiyat ile yakından ilişkilidir.

Eleştirel söylem analizi Michael Billig'in ifadesine göre son otuz yıldır sosyal ve beşeri alanlarda; örneğin sosyoloji, coğrafya, tarih, edebiyat ile medya çalışmalarında dilin ve anlamın çözümlenmesinde model olmuştur. (Billig, 2003: 35). Metin hazırlayıcıları metinleri hazırlarken sınırlı bir noktaya kadar müdahale edebilmektedir. Hazırlanan metnin okuyucuları yazıyı farklı yorumlamaktadır. Hazırlayıcı/nın/ların zihinsel şeması okuyucu/dinleyiciler tarafından çeşitli şekillerde algılanmaktadır. Bu anlamlar, bireylerin eğitimi sosyal ve kültürel seviyelerine göre farklılıklar göstermektedir. Konuyla ilgili önemli bir kavram olan *sosyobilişsel yaklaşım* van Dijk tarafından şu şekilde yorumlanmıştır:

“Sosyobilişsel yaklaşım, söylem ve toplum gibi farklı yapılar arasında doğrudan bir bağlantı olmadığını ve sosyal ya da politik yapıların sadece metni etkileyebileceğini ve dil

Yazılı Basında Ölüm İlanlarının Eleştirel Söylem Analizi: Teun A. van Dijk Modeli

kullanıcılarının akıllarıyla konuşabileceğini ortaya koymaktadır. Sosyal üyeler hem sosyal yapıları hem de zihinsel yapıdaki söylem yapılarını temsil etmektedirler ve böylece gerçek metin ve konuşmadan önce bunları zihinsel olarak ilişkilendirebilmektedirler.” (van Dijk’tan Akt. Sunay, 2019: 12).

Eleştirel söylem analizinde aktarıcı ve alıcı bağlantısı vardır. Aktarıcı kişi ya da kişiler hazırladıkları metinleri veya konuşmaları kendi dil ve hitap becerileri aracılığıyla karşı tarafa yansıtır. Alıcı grupta olan özneler işittiklerini/okuduklarını kendi düşünsel paradigmaları içerisinde yorumlarlar. Bu düşüncelerden yola çıkarak bugün gazetelerde sıklıkla verilen ölüm ilanlarına eleştirel bir bakış geliştirilmiştir. Metinlerin dil ve anlam açısından çözümlenmesi, toplum hafızasının yeniden yorumlanması bakımından önemlidir. Doğru bir tahlil için metinler makro ve mikro düzeyde değerlendirilmelidir.

Metinlerin mikro çatısında dilin kullanımı, söylem, sözlü etkileşim ve alıcıyla olan iletişim bulunmaktadır. Makro düzeyde toplumsal güç, adalet, eşitlik, duygusal bütünlük, ihtiras, acı ve sevinç gibi soyut ifadeler vardır. T. A. van Dijk makro ve mikro düzeyin daha iyi anlaşılması için parlamentoda yapılan bir konuşmayı örnek vermiştir. Yazara göre burada yapılan ırkçı bir konuşmada sözcükler ve söz grupları konuşmanın mikro düzeyini oluşturmaktadır. Aynı konuşmanın teması olan ırkçı ifadeler ise toplumsal bellekte makro düzeyde bir örgütlenmeye sebep olabilmektedir. Dijk’a göre eleştirel söylem analizi “üyeler-gruplar (members-groups), eylemler-süreçler (actions-process), bağlam-sosyal yapı (context-social structure)” (van Dijk, 2015: 468-469) merkezlidir. Makro düzeyde; başlıklar, spotlar³, fotoğraflar, olayın sunumu, sonuçlar, haber yapanların ve haber sahiplerinin yorumları, bağlamsal tahliller ve haber kaynakları bulunmaktadır. Mikro düzeyde; cümle yapılarının aktiflik/pasiflik durumu, metnin retorik, cümleler ve kelime seçimleri bulunmaktadır.

³ Haber girişi. Metinler tek paragraftan oluşmuşsa ilk cümle haber girişi olarak kabul edilmektedir.

Death Announcements in Printed Media Analyzed According To van Dijk's Critical Discourse Analysis

Vefat İlanlarının Eleştirel Söylem Analizi

Ölüm ilanlarının makro ve mikro tahlillerinde iki adet gazete belirlenmiş, Hürriyet gazetesinin dijital baskısı, Sabah gazetesinin ise matbu baskısı incelenmiştir. İlanların 2021 yılında verilmiş olmasına özen gösterilmiştir. Metinlerin altı tanesi Hürriyet gazetesine, dokuz tanesi Sabah gazetesine aittir. Bu örneklerin sayfaca büyük olması bakımından word dosyasına biçimlendirilmiş görüntüleri aktarılmıştır. İlan metinleri; ilanı veren yakınlarına, ilan kanalına, okuyuculara ve vefat eden kimseye hitap etmektedir. İlan metinlerine çoğunlukla *Acımız* başlığı atılmıştır. İlan kanalı gazetelerdeki ilan sayfaları olmuştur. Okuyucular; *mevta olmuş kişinin adı, ailesi, cenaze törenin yeri ve saati ile varsa çelenk talep edilen kuruluş adı* bilgileri ile muhatap olmaktadır. Vefat eden kişiler için; *“mekânı cennet olsun, huzur içerisinde uyusun, ruhu şad olsun, Allah’tan rahmet dileriz, akrabalarına, sevenlerine sabırlar niyaz ederiz* gibi söz kalıpları kullanılmıştır.

Mikro düzey

Metinlerde kullanılan kelime grupları, yüklem ve noktalama işaretleri Dijk’a göre mikro analizi içermektedir. Dijk’ın ifade ettiği gibi söylemlerin “arayüzü (interface)” (van Dijk, 2003: 107) karmaşık olup bu metinlerin dokusu, toplumun alışkanlıkları ve sosyal yapısı ile doğrudan bağlantılıdır. Vefat ilanlarının tamamında; *Acı kaybımız, Vefat ve Başsağlığı, Başsağlığı, Çok Acı Kaybımız* gibi başlıklar kullanılmıştır. Bu başlıklar büyük harfle ve siyah zemin üzerinde gösterilmiştir. Yüklem yapılarında I. çoğul şahıs ekinin yansıttığı *biz* ifadesi başlıklarla vurgulanmıştır. Böylece vefat haberinin ortak bir acı kümesinde algılanması hedeflenmiştir. Yaşanılan vefatın sarsıcı ve üzücü olduğunu ifade etmek için derecelendirme yapılmış ve *Çok acı* başlığına yer verilmiştir. Merhum ya da merhumelerin ölüm duyurularında III. tekil şahıs ifadesi olarak *vefat etmiştir* yüklem yapısı kullanılmıştır. Vefat edenlerin isimleri kalın harfler ile yazılmış, varsa *Dr.- Prof.* gibi unvanlar belirtilmiştir.

Yazılı Basında Ölüm İlanlarının Eleştirel Söylem Analizi: Teun A. van Dijk Modeli

Vefat eden kişilerin isimlerinin önünde niteleyici ifadeler bulunmaktadır. Örneğin; *Sevgili Babam, Kıymetli Hayat Arkadaşım, Canım, Her şeyim, Annem, Güzel İnsan, Ağabeyimiz, Değerli Yöneticimiz, Değerli Emeklimiz, Bankamız Çalışanı, Kıymetli Annesi, Değerli Büyüğümüz, Hocaların Hocası, Eşim* ve meslekî unvan olan *Sigortacı, Ekspert* gibi ibareler yer almaktadır. İlanlardaki diğer ifadeler arasında; *Ebediyete uğurladık, Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur, Kaybettik, Kaybetmenin derin üzüntüsü içindeyiz, Tarifsiz üzüntü içindeyiz, Vefatını üzümlere öğrendik, Büyük üzüntüyle öğrenmiş bulunmaktayız* şeklinde acı bildiren söz öbekleri bulunmaktadır.

İlanlarda vefat edenlerin öz geçmişlerine de yer verildiği olmuştur. Örneğin 22 Mart 2021 yılında Zehra Deniz Gökçen adına verilen ilanda Gökçen'in doğum yılı, doğduğu ülke, evliliği ve evlilikten sonraki yaşamını konu alan bir paragraf bulunmaktadır. Eşi Memduh Gökçen *Sevgili hayat arkadaşım, bir yastıkta kocadığım eşim* ifadesine yer vererek eşinin vefatını duyurmuştur.

İlan metinlerinde ölen kişilerin akrabalık unvanlarına yer verilmiştir. Örneğin, 1 Eylül 2021 tarihinde vefat eden Kemal Tayfun Gülgeç'in; *Oğlu, Ağabeyi, Amcası, Değerli Babaları ve Dedesi* olarak ailedeki unvanları aktarılmıştır. İyelik eki ile verilen bu ifadeler, yaşanan acının herkes için benimsendiğine işaret etmektedir. Diğer örnekler arasında; *Eşi, Kardeşi, Halaları, Ağabeyimiz, Torunlarının Anneannesi ve Babaannesi* unvanları bulunmaktadır.

Cenaze törenleri ve defin işlemleri bilgisi vefat metinlerinin altına yerleştirilmiştir. Özellikle sürecin devam ettiği Covid-19 pandemisinden dolayı tören sırasında salgın kurallarına uyulması gerektiği konusunda bilgilendirme yapılmıştır. Haber metinlerinde beyaz fon üzerine siyah renkte yazı kullanılmıştır. Türk kültür geleneğinde siyah, matemi ve hüznü ifade eder. İstisna örneklerde siyah fon üzerine beyaz yazı kullanılmıştır. Bu örnek ise İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun 14 Mart 2021

Death Announcements in Printed Media Analyzed According To van Dijk's
Critical Discourse Analysis

tarihinde vefat eden annesi Servet Soylu'nun vefat haberinde bulunmaktadır.

İlanlarda büyük-küçük harf kullanımında farklılıklar mevcuttur. Örneğin; *DR. CENGİZ ASLAN, KEMAL TAYFUN GÜLGEÇ, Prof. Dr. DEMİR BAŞAR, ZEHRA DENİZ GÖKÇEN, KERİM GÖZALAN ve ESİN SUN* büyük harflerle hazırlanmış, doğrudan isim-soy isim vurgusu yapılmıştır. *Kemal AKKAYA, Ömer KARAKAŞ, Aytekin ARKAZ, Mehmet POYRAZOĞLU, Safiye BARAN, Mehmet KURT, Servet SOYLU, Hasan Ali EĞİNLİOĞLU, Döndü Zeynep BALCILAR* örneklerinde ise soy isim vurgusu yapılmıştır.

Verilen ilanlar iş yerleri ve vefat eden kişilerin yakınları tarafından oluşturulmuştur. İş yeri tarafından verilen ilanlarda iş yeri adına ve amblemine yer verilmiştir. Örneğin; *Ziraat Bankası, Vakıfbank, Ankara Ticaret Odası (ATO), Türk Oftalmoloji Derneği, TOBB gibi*.⁴ Yakınları tarafından verilen ibrazlarda *Özal Ailesi, Gülgeç Ailesi, Kızı, Oğlun, Genel Müdürlüğü, Yönetim Kurulu, Sancak Ailesi Adına Ethem Sancak, Eşi ve Ailesi* gibi ifadeler vardır.

Üçüncü şahıslar tarafından verilen ilanlarda cenaze sahiplerine destek olma amacı ile; *Kederli ailesine ve yakınlarına başsağlığı dileriz, Yakınlarına sabır ve başsağlığı diliyoruz, Türk iş dünyası adına* ifadeleri bulunmaktadır. İlanlarda vefat eden kişilerin karakteristik özellikleri aktarılmıştır. Örneğin Dr. Cengiz Aslan için *kadirşinas, can dost, güzel insan*; Prof. Dr. Demir Başar için *duayen hoca ve hayırsever* ve Kerim Gözalan için *sevecen, kıymetli, değerli* sıfatları isnat edilmiştir.

Metinlerdeki cümle yapıları kurallı, basit ve kısa cümlelerdir. Her cümlede *Özne-Nesne-Yüklem* sırası gözetilmiş ve kurallı cümleler kurulmuştur. Örnek olarak; *Bankamız çalışanı Ömer Karakaş vefat etmiştir, Merhum'a Allah'tan rahmet, kederli ailesine ve yakınlarına başsağlığı dileriz*⁵ cümleleri verilebilir. Ancak uzun ve tek yargı/yükleme bağlanan sıralı-bağlı cümleler

⁴ Ekler bölümünde 4, 7, 11, 13 ve 14 numaralı ilanlar.

⁵ Ekler bölümünde 7 numaralı ilan.

Yazılı Basında Ölüm İlanlarının Eleştirel Söylem Analizi: Teun A. van Dijk Modeli

de bulunmaktadır. Konuya uygun örnek 6 Mart 2021 tarihli Sabah gazetesinde merhum Mehmet Kurt ve 14 Ağustos 2021 merhum Demir Başar’a aittir.

“1970-2001 yılları arasında Saltukova, Emirdağ, Pınarhisar, Bolvadin, Baykan ve Sarıcakaya/Eskişehir şubelerimizde görev yapmış olan değerli emeklimiz Mehmet Kurt vefat etmiştir”.⁶

“Oftalmoloji camiasının duayen hocası, nice hekimin yetişmesine katkıda bulunmuş, binlerce hastaya ışık olmuş, hayırsever müstesna insan Türk Oftalmoloji Derneği Onursal Genel Başkanı değerli büyüğümüz, hocaların hocası Prof. Dr. DEMİR BAŞAR’ı (1928-2021) kaybetmenin tarifsiz üzüntüsü içerisindeyiz.”⁷

Vefat eden kişilerin fotoğrafları ilanlarda verilmiştir. Örneğin Demir Başar, Zehra Deniz Gökçen, Kerim Gözalan ve Safiye Baran’ın görsellerine yer verilmiş; Gökçen’in genç yaş ve orta yaş fotoğrafları eklenmiştir. Böylelikle ilanların daha dikkat çekici olması sağlanmıştır. Düz zeminde verilen ilanlar olduğu gibi, siyah çerçeve içerisinde verilen ilanlar mevcuttur. Kemal Tayfun Gülgeç ve Kerim Gözalan ilanları bu konuya örnektir. Vefat metinlerinde olay örgüsü beş adımda planlanmıştır:

1. Yaşanılan vefat.
2. Vefatın duyulmasını istemek.
3. İlan kanalı (gazete metni, sosyal medya, SMS).
4. Tasarlanan vefat metni.
5. Alıcı/lar.

Okuyucunun dikkatini çeken ilk kısım vefat edenin kimlik bilgileri ve sonrasında cenaze töreni bilgileri olmuştur. İlanlarda neden-sonuç ilişkisi gözetilmiştir. “*Neden bu ilan verildi?*” sorusuna yanıt olarak bir vefatın yaşanmasıdır. Karmaşık, düzensiz bilgilerden kaçınılmış, sade cümleler kurulmuştur. Covid-19 pandemi sürecinin devam etmesinden dolayı ilanlarda bu bilgiye özellikle yer verilmiştir. Bu uyarının örneği Kemal Tayfun Gülgeç’in ilanında; “*Cenazesi Pandemi*”⁸ önlemleri

⁶ Ekler bölümünde 12 numaralı ilan.

⁷ Ekler bölümünde 13 numaralı ilan.

⁸ İlan metninde kelimenin ilk harfi büyük verilmiştir.

Death Announcements in Printed Media Analyzed According To van Dijk's
Critical Discourse Analysis

çerçevesinde 01.09.2021 Çarşamba günü (bugün) saat 12.00'de Ataköy 5. Kısım Ömer Duruk Camii'den kaldırılıp Edirnekapı Şehitliğinde Aile Kabristanı'na defnedilecektir”⁹ şeklinde bulunmaktadır.

Makro düzey

Eleştirel söylem analizinde, metinler parçalandığında onların arka örüntülerindeki düşünsel yapılara ulaşmak mümkündür. İdeolojik söylemler, tahayyül sınırlar, ihtiraslar ve tutkular mikro tahlilden makro tahlile uzanan uzun bir yolculuğa tabidir. Arka planda ifade edilmek istenen düşünceler metinlerin satırlarında gizlidir. Cenaze ilanları da kısa metrajlı vurucu iletiler olup Dijk'ın söylem analizine uyarlanmıştır.

Altı adet Hürriyet ve dokuz adet Sabah gazetesinden alınan örnek vefat ilanlarında ortak tema *matem* olmuştur. İlan sahiplerinin yaşamını yitirmesi yakınlarını üzmüştür. Duyurular; *acımız, kaybımız* şeklinde *I. çoğul şahıs eki* kullanılarak yapılmıştır. Bu açıdan vefat edenin acısında ortak bir yas süreci oluşturulmuştur. İlanların bütününde üzüntü, karamsarlık, yoksunluk ve keder duyguları ön plandadır.

Vefat eden kimselerin meslek bilgisinin verilmesi, doğrudan o meslek camiasına atıfta bulunmak içindir. Örneğin 1 Eylül 2021 tarihinde yaşama veda eden Kemal Tayfun Gülgeç'in parantez içerisinde *Sigortacı ve Eksper* ifadeleri vasıtasıyla meslekleri belirtilmiştir. 1 Şubat 2021 tarihinde vefat eden Cengiz Aslan için *Ağabeyimiz* ifadesi kullanılarak merhuma olan samimiyet ve içtenlik dile getirilmiştir. Cengiz Aslan için verilen ilanda *Özal Ailesi* ifadesi 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ailesini ifade etmektedir. Böylece tüm aile bireylerine vurgu yapılarak her ferdin taziyesini ifade ettiği görülmüştür. Ayrıca *Ailesi* ifadesi ilana sosyal bir ağırlık ve bürokratik bir izlenim katmıştır. Aynı örnekler *Sancak Ailesi ve Baran Ailesi*¹⁰ tamlamalarında da mevcuttur.

⁹ Ekler bölümünde 1 numaralı ilan.

¹⁰ Ekler bölümünde 8 ve 11 numaralı ilanlar.

Yazılı Basında Ölüm İlanlarının Eleştirel Söylem Analizi: Teun A. van Dijk Modeli

Ziraat Bankası ve Vakıfbank tarafından verilen ilanlarda *Bankamız* ile başlayan; *Bankamız Çalışanı*, *Bankamız Emeklisi*, *Yöneticimiz* gibi iyelik ekiyle kurulan ifadeler mevcuttur. Bu örnekler vefat eden kimselerin kurumları tarafından değerli görüldüğünü, önem atfedilmiş kişiler olduğunu göstermiştir. İşveren kurum aidiyet duygusu ile vefat haberini duyurmuş ve başsağlığını cenaze yakınlarına iletmiştir.

Verilen ilanlar arasında hasret ve özlemi içeren iletiler mevcuttur. Örneğin Zehra Deniz Gökçen'in vefat ilanı eşi tarafından duygusal bir girişle verilmiştir. İlanı göre Gökçen ile eşi Almanya'da tanışmış, Gökçen Türkiye'ye gelmiş, Türk vatandaşlığını ve İslam dinini tercih ederek Bursa'da Türk âdet ve göreneklerine göre bir yaşam sürmüştür. Bu ifadeler alıcı tarafta Gökçen'e karşı sempati ve ilgi uyandırmaktadır. Aynı zamanda dinî ve millî değerlere atıf yapılarak Gökçen'in saygın bir kişiliğe sahip olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Gökçen, aile bağlarına önem veren, sevecen, paylaşımcı bir sosyal kimliğe sahiptir.¹¹ İlanlarda vefat edenlerin yaşam faaliyetleri hakkında ipuçları bulunmaktadır. Örneğin 23 Haziran 2021 tarihinde vefat eden Kerim Gözalan'ın ilanı, oğlu tarafından duygusal sözlerle verilmiştir. Kerim Gözalan, yaşamının bir döneminde Almanya'ya göç ederek maddî ve manevî zorluklar yaşamış; ancak kendisi ve ailesi için huzurlu bir hayat kurmayı başarmıştır.¹²

Sonuç

Hazırlanan bu çalışmada toplam 15 vefat ilanı incelenmiştir. Bu ilanların altı tanesi Hürriyet gazetesinde, dokuz tanesi de Sabah gazetesinde verilmiştir. İlanların on tanesi erkek, beş tanesi kadın vefatıdır. Sabah gazetesinin basılı nüshası, Hürriyet gazetesinin elektronik baskısı tahlil edilmiştir. Bu ilanlar; Kerim Gözalan, Kemal Tayfun Gülgeç, Esin Sun ve Zehra Deniz Gökçen'in ailesi; Cengiz Aslan ve Servet Soylu'nun yakınları;

¹¹ Ekler bölümünde 10 numaralı ilan.

¹² Ekler bölümünde 9 numaralı ilan.

Death Announcements in Printed Media Analyzed According To van Dijk's
Critical Discourse Analysis

Kemal Akkaya, Aytekin Arkaz, Mehmet Poyrazoğlu, Ömer Karakaş ve Mehmet Kurt'un işverenleri; Safiye Baran'ın aile şirketi; Demir Başar'ın başkanı olduğu derneğin üyeleri; Hasan Ali Eğinlioğlu ve Döndü Zeynep Balcılar'ın üyesi olduğu odaların yönetim kurulları tarafından basına verilmiştir.

Vefat ilanlarına Teun A. van Dijk'ın eleştirel söylem analizi kuramı uygulanmıştır. Teorisyen Dijk'ın çıkış noktası olan medya metinlerine uyguladığı bu model, bugün edebiyat başta olmak üzere birçok bilim dalında kullanılmaktadır. Yöntem, makro ve mikro düzey olmak üzere iki farklı açıyla oluşturulmuştur. Makro düzeyde metinlerin anlamsal açıklamaları üzerinde durulurken, mikro düzeyde dilbilimsel bir yaklaşım benimsenmiştir. Çalışmanın çatısını oluşturan vefat ilanları makro ve mikro bakış ile değerlendirilmiştir.

Mikro düzeyde elde edilen bulgular:

1. İlan metinlerinde kısa cümleler ve sıralı bağlı cümleler olarak iki farklı cümle yapısı kullanılmıştır.
2. Kurallı cümleler kurulmuş, devrik cümlelerden kaçınılmış, *Özne-Nesne-Yüklem* sırası gözetilmiştir.
3. Fiilimsilere (isim-fiil, zarf-fiil, sıfat-fiil) çok fazla yer verilmemiştir.
4. Sıklıkla bildirme eki *-Dir –Dur* kullanımı tercih edilmiştir.
5. Haber başlıkları ve vefat eden özne isimleri dikkat çekmesi bakımından siyah ve kalın puntolu verilmiştir.
6. Taziye mesajlarında geniş zaman eki *-r* kullanılmıştır.
7. Vefat eden kişilerin akrabalık unvanlarına ve mesleklerine atıf yapılmıştır. Bu unvanları ayırmada virgül kullanılmıştır.
8. İlan veren kurumların *ATO (Ankara Ticaret Odası)* gibi amblemlerine ve isim kısaltmalarına yer verilmiştir.

Makro düzeyde elde edilen bulgular:

1. Verilen ilanlar, yaşanan acının paylaşılarak hafiflemesine yardımcı olmuştur.
2. Gazete ilanları ile ölümün kısa sürede daha fazla kişiye duyurma ihtiyacı giderilmiştir.
3. Tüm ilanların ortak teması *acı, üzüntü, ayrılık ve keder* olmuştur.

Yazılı Basında Ölüm İlanlarının Eleştirel Söylem Analizi: Teun A. van Dijk Modeli

4. Merhum ve merhumelerin kişilik özelliklerine değinilmiş, böylece onlara karşı ilgi ve sempati hissedilmesi sağlanmıştır.
5. *Mekânı cennet olsun, Huzur içerisinde uyusun* gibi ifadeler ile ölen kişiye bir sesleniş yapılmış, herkesin bu dilekleri okuyarak temenninin tekrarlanması arzulanmıştır.
6. Ölüm ilanları ekseriyetle ölüm olayının yaşandığı gün verilmiş, gün içerisinde defin yeri ve saati bildirilmiştir.
7. İlanlarda belirli bir kitleye hitap eden söylemler mevcuttur. Örneğin Demir Başar'ın vefat ilanına *Oftalmoloji camiasının...* şeklinde giriş yapılmış, hizmet ettiği kurum adı ile anılmıştır.

Sonuç olarak; ölüm, herkes için üzücü bir sonudur. Kayıp olayının insanlarda bıraktığı olumsuz etkileri yok etmek, bu son aşamanın etrafında oluşturulan inançlar ve uygulamalar ile mümkündür. Bu sağaltıcı davranışlardan bir tanesi vefat haberini herkese duyurmak olmuştur. Böylelikle yaşanan kederli anlar paylaşılarak hafifletilmekte, duygusal ve maddî yükler azaltılmaktadır. Gazetelerden verilen ölüm ilanları da cenaze sahiplerinin sosyo-kültürel ve psiko-sosyal yapısı hakkında ipuçları vermektedir. Makalede Teun A. van Dijk'ın eleştirel söylem analizi kuramına göre Sabah ve Hürriyet gazetelerinden seçilen vefat ilanları tahlil edilmiştir. İlanlar; *biz dili ile oluşturulan, birlikteliği yansıtan, kalabalık olmayı amaçlayan duygusal metinler* olmuştur. Özellikle vefat eden bireylerin kişilik özelliklerine atıf yapılmış, tercihe bağlı olarak fotoğrafları paylaşılmış, paragraflarda akıcı ve sade bir dil kullanılmasına özen gösterilmiştir.

Kaynakça

- Artun, Erman. (2016). *Türk Halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Billig, Michael. (2003). Critical Discourse Analysis and the Rhetoric of Critique. *Critical Discourse Analysis Theory and Interdisciplinarity*, (Gilbert Weiss and Ruth Wodak Ed.) içinde (ss. 35- 46). New York.

Death Announcements in Printed Media Analyzed According To van Dijk's
Critical Discourse Analysis

Çelik, Hilal-Ekşi, Halil. (2008). Söylem Analizi, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 27, 99-117.

Güncel Türkçe Sözlük, TDK, 3 Aralık 2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.

Hürriyet İlan. 1 Eylül 2021 tarihinde <https://www.hurriyetilan.com.tr/wp-content/uploads/2021/06/23-haziran-carsamba-vefatilanlar-scaled.jpg> adresinden erişildi.

_____. 1 Eylül 2021 tarihinde <https://www.hurriyetilan.com.tr/wp-content/uploads/2021/09/1-eylul-carsamba-vefatilanlar2-scaled.jpg> adresinden erişildi.

_____. 1 Eylül 2021 tarihinde <https://www.hurriyetilan.com.tr/wp-content/uploads/2021/09/1-eylul-carsamba-vefatilanlar1-scaled.jpg> adresinden erişildi.

_____. 1 Eylül 2021 tarihinde <https://www.hurriyetilan.com.tr/wp-content/uploads/2021/09/1-eylul-carsamba-vefatilanlar2-scaled.jpg> adresinden erişildi.

Sabah Gazetesi. “Başsağlığı”, 02 Mart 2021.

_____. “Başsağlığı”, 03 Mart 2021.

_____. “Vefat ve Başsağlığı”, 02 Mart 2021.

_____. “Vefat ve Başsağlığı”, 02 Mart 2021.

_____. “Vefat ve Başsağlığı”, 02 Mart 2021.

_____. “Vefat ve Başsağlığı”, 06 Mart 2021.

_____. “Vefat ve Başsağlığı”, 20 Mart 2021.

_____. “Vefat ve Başsağlığı”, 20 Mart 2021.

_____. “Vefat ve Başsağlığı”, 22 Mart 2021.

Sunay, Yağız. (2019). *Haber Söylemi: 2018 Yılında Türkiye’de Yaşanmış 5 ve Üzeri Ölümlü Karayolu Trafik Olaylarının Gazete Haberlerinde Sunumu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

van Dijk, Teun. A. (1993a). Principles of Critical Discourse Analysis, *Discourse & Society*, 4 (2), 249-283.

Yazılı Basında Ölüm İlanlarının Eleştirel Söylem Analizi: Teun A. van Dijk Modeli

_____. (2003b). The Discourse-Knowledge Interface. *Critical Discourse Analysis Theory and Interdisciplinarity*, (Gilbert Weiss and Ruth Wodak Ed.) içinde (ss. 85- 110). New York.

_____. (2015c). Critical Discourse Analysis. *The Handbook of Discourse Analysis*, (Deborah Tannen vd. Ed.) içinde (466-485). John Wiley & Sons, Inc.

Vefat İlan Hürriyet. 2 Eylül 2021 tarihinde
<https://vefatilanhurriyet.com/hurriyet-bugunku-vefat-olum-bassagligi-anma-tesekkur-mevlit-ilanlari-1-subat-2021/adresinden-erisildi>.

_____. 2 Eylül 2021 tarihinde
<https://vefatilanhurriyet.com/hurriyet-bugunku-vefat-olum-bassagligi-anma-tesekkur-mevlit-ilanlari-14-mart-2021/adresinden-erisildi>.

Vefat İlan Servisi. 1 Eylül 2021 tarihinde
<https://vefatilanservisi.com/wp-content/uploads/2021/08/Hurriyet-Bugunku-Vefat-Olum-%E2%80%93-Bassagligi-%E2%80%93-Anma-%E2%80%93-Tesekkur-%E2%80%93-Mevlit-Ilanlari-14-Agustos-2021-1.jpg> adresinden erişildi.

Weiss, Gilbert-Wodak, Ruth. (2003). Introduction: Theory, Interdisciplinarity and Critical Discourse Analysis. *Critical Discourse Analysis Theory and Interdisciplinarity*, (Gilbert Weiss and Ruth Wodak Ed.) içinde (1- 34). New York.

Death Announcements in Printed Media Analyzed According To van Dijk's Critical Discourse Analysis

Ekler

ACI KAYBIMIZ

Merhum Sabit Gülgeç ve Tülay Gülgeç'in oğlu,
Ayşula Gülgeç ve Derya Gülgeç'in birinci ağabeyi,
Sabit Duruk Gülgeç'in amcası,
Doğukan Sabit Gülgeç, Ünsal Atakan Gülgeç,
Gizem Gülgeç'in her şeyden değerli babaları,
Alya Gülgeç'in ("dedesinin bir tanesi") dedesi,

Büteçin Gülgeç'in kıymetli hayat arkadaş

KEMAL TAYFUN GÜLGEÇ
(Sigortacı, Ekspert)

31.08.2021 tarihinde Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Cenazesi Pandemi önlemleri çerçevesinde 01.09.2021 Çarşamba günü (bugün) saat 12.00'de Ataköy 5.Kısım Ömer Duruk Camii'nden kaldırılıp Edirnekapı Şehitliğinde Aile Kabristanı'na defnedilecektir.

GÜLGEÇ AİLESİ

ACI KAYBIMIZ

Merhum Ali Nusret Sun'un eşi,
merhum Metin Arkut'un kardeşi,
Orhun, Taylan ve Bahar'ın halaları,
canım, her şeyim, annem

ESİN SUN'u

31.08.2021 tarihinde kaybettik.
Cenazesi bugün 01.09.2021 Çarşamba günü
Cebeci Asri Mezarlığı İsmet Oğultürk Camii'nde,
saat 15:30'da kılınacak cenaze namazını takiben
Cebeci Asri Mezarlığı'nda defnedilecektir.

Kızı İşin Sun

İlan 1 (Kemal Tayfun Gülgeç): 01 Eylül 2021 Hürriyet.

İlan 2 (Esin Sun): 01 Eylül 2021 Hürriyet.

ACI KAYBIMIZ

8. Cumhurbaşkanımız
Merhum **Turgut Özal**'ın ve ailesinin doktoru,
Kadirşinas, can dostu, güzel insan

Ağabeyimiz

DR.CENGİZ ASLAN,

kaybetmenin
derin üzüntüsü içindeyiz.
Mekani cennet olsun.

ÖZAL AİLESİ

VEFAT ve BAŞSAĞLIĞI

Bankamızda Genel Müdür ve
Yönetim Kurulu Başkanı olarak görev yapmış olan
değerli yöneticimiz

**Kemal
AKKAYA**

vefat etmiştir.

Merhum Allah'tan rahmet, kederli ailesine ve
yakınlarına başsağlığı dileriz.

Merhumun cenazesi 02.03.2021 (bugün) tarihinde
Ankara İli İsmet Oğultürk Camii'nde kılınacak öğle namazını
takipen Cebeci Asri Mezarlığı'nda defnedilecektir.

Ziraat Bankası

VEFAT ve BAŞSAĞLIĞI

1981-2021 olan değerli Tülay, Feriye, Derya,
Ayşe, Hayriye Hanım, Feriye ve Feriye'nin kızı
gülsu hanımın eşi ve değerli annesidir

**Aytekin
ARKAZ**

vefat etmiştir.

Merhumun cenazesi 02.03.2021 tarihinde
Ankara İli İsmet Oğultürk Camii'nde kılınacak öğle namazını
takipen Cebeci Asri Mezarlığı'nda defnedilecektir.

Ziraat Bankası

VEFAT ve BAŞSAĞLIĞI

1981-2021 olan değerli Tülay, Feriye, Derya,
Ayşe, Hayriye Hanım, Feriye ve Feriye'nin kızı
gülsu hanımın eşi ve değerli annesidir

**Mehmet
POYRAZOĞLU**

vefat etmiştir.

Merhum Allah'tan rahmet, kederli ailesine ve yakınlarına
başsağlığı dileriz.

Merhumun cenazesi 02.03.2021 tarihinde (bugün) 0
Mehmet İsmet Oğultürk Camii'nde kılınacak öğle namazını
takipen Cebeci Asri Mezarlığı'nda defnedilecektir.

Ziraat Bankası

BAŞSAĞLIĞI

Bankamız Şefkanı

Ömer KARAKAŞ

vefat etmiştir.

Merhum Allah'tan rahmet, kederli ailesine ve yakınlarına
başsağlığı dileriz.

VakıfBank
CENAZE KURULUĞU

İlan 3 (Cengiz Aslan): 01 Şubat 2021 Hürriyet.

İlan 4 (Kemal Akkaya)-5 (Aytekin Arkaz)-6 (Mehmet Poyrazoğlu)-7(Ömer Karakaş): 02 Mart 2021 Sabah.

Yazılı Basında Ölüm İlanlarının Eleştirel Söylem Analizi: Teun A. van Dijk Modeli

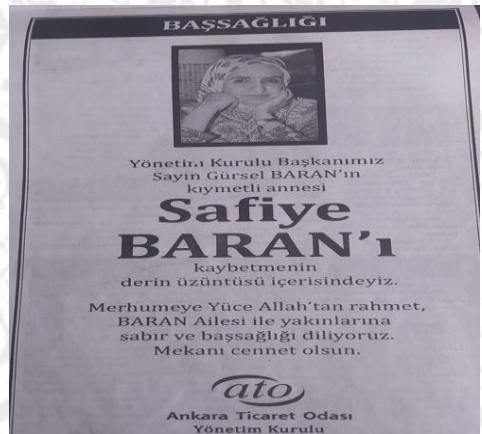
İlan 5 (Servet Soylu): 14 Mart 2021 Hürriyet.

İlan 6 (Kerim Gözalan): 23 Haziran 2021 Hürriyet.

İlan 7 (Zehra Deniz Gökçen): 23 Mart 2021 Sabah.

İlan 8 (Safiye Baran): 03 Mart 2021 Sabah.

Death Announcements in Printed Media Analyzed According To van Dijk's Critical Discourse Analysis

VEFAT ve BAŞSAĞLIĞI

1970-2001 yılları arasında Saltukova, Emirdağ, Pınarhisar, Bolvadin, Baykan ve Sancakaya/Eskişehir Şubelerimizde görev yapmış olan değerli emeklimiz

Mehmet KURT

vefat etmiştir.

Merhuma Allah'tan rahmet, kederli ailesine ve yakınlarına başsağlığı dileriz.

Merhumun cenazesi 05.03.2021 tarihinde Eskişehir ili Odunpazarı ilçesi Soförler Camii'nde kılınan cenaze namazını müteakip defnedilmiştir.

Ziraat Bankası

ÇOK ACI KAYBIMIZ

Ofthalmoloji camisinin dayen hocası, nice hekimin yetişmesine katkıda bulunmuş, binlerce hastaya ışık olmuş, hayırsızver müstesna insan
Türk Ofthalmoloji Derneği Onursal Genel Başkanı
değerli büyüğümüz, hocamızın vefatı

Prof. Dr. DEMİR BAŞAR'ı
(1928-2021)

kaybetmenin tarifsiz üzüntüsü içerisindeyiz.

Cenazesi: 14 Ağustos 2021 Cumartesi günü (bugün)
Teyyike Camii'nden saat: 14:00'da kılınacaktır.

Meklûm cennet olsun.

Şifa verdiği hastaların ve aydınlatmış öğrencilerinin göğünde,
huzur içerisinde uyusun.

TÜRK OFTALMOLOJİ DERNEĞİ

İlan 9 (Mehmet Kurt): 06 Mart 2021 Sabah.

İlan 10 (Demir Başar): 14 Mart 2021 Sabah.

VEFAT ve BAŞSAĞLIĞI

Balkesir Sanayi Odası
Yönetim Kurulu Başkanı

Hasan Ali EĞİNLİOĞLU'nun

vefatını büyük üzüntüyle öğrenmiş bulunmaktayız. Merhuma Allah'tan rahmet, ailesine ve yakınlarına camiamız ve Türk iş dünyası adına başsağlığı dileriz.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

NOT: Cenazesi: 20.03.2021 Cumartesi (Başgel) Arabacıoğlu Camii'nde kılınacak öğle Namazını müteakip Başgelinde mezarlığında toprağa verilecektir.

VEFAT ve BAŞSAĞLIĞI

Kadirli Ticaret Borsası
Yönetim Kurulu Başkanı Mehmet BALCILAR'ın annesi

Döndü Zeynep BALCILAR'ın

vefatını büyük üzüntüyle öğrenmiş bulunmaktayız. Merhumeye Allah'tan rahmet, ailesine ve yakınlarına camiamız ve Türk iş dünyası adına başsağlığı dileriz.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

İlan 11 (Hasan Ali Eğinlioğlu)-15 (Döndü Zeynep Balcılar): 20 Mart 2021 Sabah.

COĞRAFYA PENCERESİNDEN DİL VE EDEBİYAT

Language and Literature From The Perspective of Geography

Barış Taş*

Geliş Tarihi: 30.11.2021

Kabul Tarihi: 09.12.2021

Öz

Bir kültürü oluşturan önemli unsurların başında dil ve edebiyat gelir. Gerek sözlü gerekse yazılı olarak kuşaktan kuşağa aktarılan dil ve edebî eserler, toplumun içinde yaşadığı mekândan etkilenir. Mekân aynı zamanda coğrafya biliminin de araştırma ortamını oluşturur. Mekânı farklı boyutlarıyla ve kendi ilkeleri doğrultusunda inceleyen coğrafya biliminin araştırma konularından biri de kültürdür. Bu çalışmada, kültürel coğrafya açısından, hem dil hem de edebî eserler, coğrafi yaklaşımla genel hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada belirli bir edebî eser veya konu araştırılmamıştır. Bunun yerine dil ve edebiyat ile coğrafya arasındaki ilişkiler ortaya konulmuştur. Bu amaçla dil ve edebiyat ile coğrafya ilişkisinin ortaya konulduğu yayınlar taranmıştır. Konunun gerek Türkiye gerekse dünya genelinde oldukça yeni bir araştırma alanı olduğu; dil ve edebiyat ile coğrafya ilişkilerinin ele alındığı yayınların sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Türkiye’de bu alanda yaygın olarak toponimi araştırmaları bulunmaktadır. Toponimi konusundaki çalışmalar ise daha çok yerleşme adları üzerinedir. Yerleşme adları ile birlikte yer (mekân) adlarının da dil ve coğrafya bilimi kapsamında araştırılması gerekmektedir. Literatürde toponimi konusunun, dilbilim kapsamında araştırıldığı çalışmalara rastlanmamıştır. Dilbilim konusunda araştırma yapan bilim insanlarının, toponimi alanına yönelmeleri, kültürel coğrafyaya da katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra edebî eserlerde geçen coğrafi unsurları inceleyen birkaç yayın dışında çalışma

* Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Çankırı/ Türkiye, tas.baris@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7469-9948.

Language and Literature From The Perspective of Geography

bulunmamaktadır. Edebiyat coğrafyası kapsamında yapılan bu çalışmalar, mekânı konu alan ya da yazarın mekânsal betimlemeler yaptığı eserlerle sınırlı kalmıştır. Mekânsal betimlemelerin yapıldığı tüm edebî eserler, edebiyat coğrafyası kapsamında incelenebilecek eserler durumundadır. Bu konuda hem coğrafyacıların hem de dilbilimcilerin ortak çalışmaları ile edebiyat coğrafyası konusu giderek önem kazanacaktır. Kültürel coğrafya kapsamında dil ve edebiyat ile mekân arasındaki ilişkileri ortaya koyan çalışmaların artması, hem dil hem de coğrafya açısından bilime katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, dil, edebiyat, coğrafya, mekân.

Abstract

A culture has important elements such as language and literature. Language and literary works transferred from the past to the present, both orally and in writing, are affected by the space in which the society lives. Space also refers to the place that is the research area of geography science. Culture is one of the research subjects of the science of geography, which examines the space with its different dimensions and in line with its own principles. In this study, both language and literary works are presented in general terms with the cultural geography approach. A specific literary work or subject was not investigated in the study. Instead, it focused on the relations between language, literature and geography. For this purpose, publications that reveal the relationship between language, literature and geography were used as data sources. It has been seen that the subject is a fairly new research area both in Turkey and in the world. It has been observed that there are limited number of publications dealing with the relations between language, literature and geography. There are generally toponymy studies in Turkey. Researches on toponymy are mostly on settlement names. Along with the settlement names, locality names should also be investigated within the scope of linguistics and geography. In the literature, there are no studies on the subject of toponymy within the scope of linguistics. Linguists' studies in the field of toponymy will also contribute to cultural geography. In addition, there is no study except for a few publications examining the geographical elements in literary texts. These studies carried out within the scope of literary geography have been limited to works that deal with space or that the author makes spatial descriptions. All literary works in which spatial descriptions are made are works that

Coğrafya Penceresinden Dil ve Edebiyat

can be examined within the scope of literary geography. In this regard, with the joint studies of both geographers and linguists, the subject of literary geography will gain importance. The increase in studies that reveal the relations between language, literature and space within the scope of cultural geography, will contribute to science in terms of both linguistics and geography.

Keywords: Culture, language, literature, geography, space.

Giriş

Temel bilimler, dünya genelinde ilk-orta-yükseköğretim kapsamında eğitim çağındaki insanlara çağdaş devletler tarafından öğretilen veya öğretilmesi gereken konuları kapsar. Epistemolojik açıdan bilgiyi araştıran temel bilimler, üç başlık altında toplanır. Bunlar doğa bilimleri, fen bilimleri ve sosyal bilimlerdir (Anlı, 2016). Bu üç temel bilim kapsamı içerisinde bulunan tüm bilim alanları, temel bilimler başlığı altında toplanır ve temel eğitim düzeyinde farklı seviyelerde öğretilir. Temel bilimler her ne kadar yöntem ve ele aldıkları konular açısından farklılıklar gösterse de, insan ortak paydasında birleşirler. İnsan ve faaliyetleri, doğal ortam olarak nitelendirilen yeryüzünde, yani dünyada gerçekleşmektedir. Sosyal (beşeri/insani) bilimler, insanın varlığı ile anlam ve kişilik kazanan bilimlerdir.

Coğrafya olarak kimlik kazanan bilim, insan odaklı olmakla birlikte insanın tüm faaliyetlerini yürüttüğü/gerçekleştirdiği dünya gezegenin sahip olduğu doğal koşulları da beşeri faaliyetler çerçevesinde inceler. Diğer bir ifadeyle coğrafya bilimi doğal ortamı, insan ve faaliyetlerine etkisi ölçüsünde araştırır. Bu yönüyle coğrafya bilimi açısından insan, doğal ortamı anlayıp kavrayan ve öğrenen; yaşadığı ortamı zamanın şartları çerçevesinde yöneten bir canlıdır. Coğrafya, her ne şekilde olursa olsun; insan ile yaşadığı doğal ortam arasındaki farklı düzeydeki ilişki ve etkileşimleri inceleyen bir bilim özelliğini taşır (Özçağlar, 2011). Bu yönüyle coğrafya, doğal ortam ile insan ve faaliyetlerini sentezleyen temel bilimlerin başında gelir.

İnsan, topluluk halinde yaşamını sürdüren sosyal bir canlıdır. Topluluk şeklinde yaşam, kültür olarak nitelendirilen olgunun ortaya çıkmasının en önemli nedeni durumundadır. İnsan topluluklarının somut veya soyut olarak ürettiği her türlü unsur, temel olarak kültürü oluşturur (Güvenç, 2002; Kongar, 1989). Kültürel birikim, birdenbire ve kısa sürede oluşmaz. Kültür, toplumun doğal ortamda yaşam mücadelesi esnasında, kendiliğinden ve bulunulan ortamın özelliklerine göre şekillenen tecrübelerin bir araya gelmesi ile ortaya çıkar. Başka bir ifadeyle toplulukların yaşadıkları doğal ortam özellikleri, kültürün ortaya çıkmasında ve farklılaşmasında önemli bir unsurdur (Tanrıkulu, 2018). Dil ise, kültürün en temel bileşeni durumundadır (Güvenç, 2002). Dil, insanların iletişim kurması, sosyalleşmesi ve yaşamını sürdürebilmesi için vazgeçilmez bir doğal gereksinimdir. Bu yönüyle dil, yaşamsal bir öneme sahip temel iletişim aracıdır. Dil, aynı zamanda insanların yaşadıkları coğrafi ortamın özelliklerinden etkilenir. Dolayısıyla dil ile coğrafya arasında çok yakın bir ilişki söz konusudur.

Dil ile coğrafya disiplinlerinin ortak araştırma konusu olan atasözleri ve deyimler ile birlikte edebî eserlerden söz etmek mümkündür. Gerek atasözleri ve deyimler, gerekse edebî eserler, dil açısından önemli araştırma konusu olmakla birlikte coğrafya biliminin de araştırma kapsamında yer alır. Atasözleri ve deyimler oldukça uzun bir zaman sürecinde oluşan toplumsal deneyim ve tecrübelerin dile ve kültüre yansımaları durumundadır (Taş ve Türkan, 2018). Bu yönüyle atasözleri ve deyimler, sözlü kültürün dildeki yansıması durumundadır. Bununla birlikte iklim, bitki örtüsü, yeryüzü şekilleri, su kaynakları, tarım, hayvancılık gibi pek çok coğrafi unsur içeren atasözleri ve deyimler söz konusudur. Ayrıca türküler ile coğrafya arasında bir ilişki de bulunmaktadır. Tıpkı atasözleri ve deyimler gibi türkülerde de gerek doğal ortam gerekse beşeri faaliyetleri konu alan sözler/ifadeler bulunmaktadır (Uğur, 2015).

Edebî metinler de coğrafi ortamı konu alabilmektedir. Özellikle mekânı odak alan edebî eserlerde coğrafi betimlemeler yoğun şekilde bulunabilmektedir. Roman türündeki eserlerde bu

Coğrafya Penceresinden Dil ve Edebiyat

durum daha yaygın olarak görülür. Ülke veya dünya genelinde ya da belirli bir bölgede geçen konuların/durumların yazar tarafından tasarlandığı romanlar, mekânsal betimlemelerin yoğun olarak kullanıldığı edebî eserlerdir. Kısıtlı birkaç araştırma olmakla birlikte, dil-edebiyat ile coğrafya arasındaki ilişkileri belirli eserler özelinde ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Taş, 2019; Kaçmaz ve Kaçmaz, 2019).

Bu çalışmada, Türkiye’de dil-edebiyat ve coğrafya etkileşimi coğrafya disiplini açısından teorik düzeyde irdelenmeye çalışılacaktır. Bu amaçla literatür taraması yapılmış, dil-edebiyat-coğrafya ortak konularını içeren eserler incelenmiştir. Ayrıca coğrafya biliminin araştırma konularını ortaya koyan temel eserler ve kültür konusunu ele alan yayınlar incelenmiştir. Coğrafya ile dil arasındaki ilişkiler kuramsal açıdan değerlendirilmiş; bu iki disiplin arasındaki etkileşim coğrafya bilimi perspektifinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu yönüyle çalışmanın, dil-edebiyat ile coğrafya konusunda yapılacak sonraki araştırmalara yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Kültürel coğrafya kapsamında kuramsal perspektifle ele alınan bu çalışma, literatür araştırmaları sonucunda ulaşılan veriler ve temel coğrafya bilgilerinin sentezlenmesiyle ortaya çıkan sonuçları ele almaktadır. Dil ve edebiyat, başlı başına bir araştırma alanı ve bilim topluluklarıdır. Bununla birlikte dil ve edebiyat ile coğrafya bilimleri birbirleriyle etkileşim halindedir. Özellikle edebî eserler, doğal ve beşeri ortama ait unsurlar ile tasvirleri içermektedir. Halk edebiyatı kapsamındaki pek çok öykü ve masal bulunmaktadır (Ergun, 1938). Bu öykü ve masallar, belirli bir mekânı tasvir ederek edebî metinlere dönüşmüşlerdir. Mekân kavramı coğrafya bilimi için son derece önemlidir. Zira insan ve doğal ortam arasındaki etkileşimler, mekân olarak nitelendirilen coğrafi ortamda gerçekleşmektedir (Kaya, 2014). Coğrafi ortam; hem kendiliğinden ve insan etkisi olmaksızın doğal olarak oluşan unsurları, hem de insan tarafından oluşturulan tüm beşeri unsurları kapsamaktadır. Doğal ortam bileşenleri temel olarak atmosfer, litosfer, hidrosfer ve biyosferden oluşmaktadır (Özçağlar, 2011). Beşeri

ortam, doğal ortamdan sonra coğrafya bilimi kapsamında bulunan diğer bir araştırma alanı durumundadır (Tümertekin ve Özgüç, 2017). Edebî metinler, hem doğal ortama ilişkin olay ve durumları yazarın bakış açısına göre tasvirler, hem de toplumun sosyo-ekonomik yapısı, üretim türü ve araçları gibi beşeri ortamın özelliklerini yansıtır. Dolayısıyla edebî eserler, coğrafi ortama ilişkin unsurları da içerebilmektedir.

Bulgular

Edebî metinlerdeki coğrafyaya ilişkin yansımalar veya betimlemeler, yazarın coğrafya bilgi seviyesi ve bu konudaki yetkinliği ile ilişkilidir. Daha doğru bir ifadeyle, yazar ne kadar coğrafya bilgisine sahipse mekânsal betimlemeleri o ölçüde eserine yansıtmaktadır. Burada belirtilmesi gereken husus, edebî eserlerin bilimsel nitelik taşımadığıdır. Dolayısıyla mekânsal tasvirlerin mutlaka gerçeklik taşıması gerekmemektedir. Bununla birlikte gerçek mekânsal tasvirler, okuyucuyu daha fazla etkilemektedir. Coğrafi bilgi düzeyi yüksek bir yazar, eserinde mekâna ilişkin unsurları gerçeğe yakın biçimde yansıtabilmektedir. Özellikle gezi ve seyahatname tarzı edebî eserlerde, anlatılan yerin doğal ve beşeri özelliklerinin doğru şekilde aktarılması, eserin niteliğini artırmaktadır. Edebî metinlerdeki mekân, aslında coğrafyadır (Kefeli, 2009). Yazarın kurguladığı mekânın doğal ve beşeri özellikleri olmalıdır ve bu da coğrafya bilgisini zorunlu kılmaktadır.

Edebiyat coğrafyası kapsamında hem Türkiye’de hem de dünyada akademik yayınlar son yıllarda yaygınlaşmaya başlamıştır (Peraldo, 2016; Piatti vd, 2009; Coşkun, 2010; Kaçmaz ve Kaçmaz, 2019; Kaçmaz ve Kaçmaz, 2017; Kaçmaz, 2017; Uzun ve Doğan Uzun, 2019; Oruç, 2020). Edebiyat coğrafyası etiketli çalışmaların ortak noktası, mekânın edebiyata konu olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, edebî metinlerde mekânsal betimlemelerin bulunması ve bu konunun coğrafya disiplini çerçevesinde incelenmesi, edebiyat coğrafyası kapsamında ele alınmalıdır. Burada edebiyat coğrafyası

kapsamındaki tüm çalışmaları aktarmanın gereksiz olduğu düşünülmektedir.

Kaçmaz ve Kaçmaz (2019), Elif Şafak'ın romanlarındaki coğrafi terim ve mekânları analitik olarak değerlendirmiştir. Makalede öncelikli olarak Elif Şafak tarafından kaleme alınan romanlarda geçen yerler (mekânlar) belirlenmiştir. Mekânlar ile birlikte roman karakterleri de değerlendirilmiştir. Yazarın yaşadığı şehirlerin, mekânsal betimlemelerde etkili olduğu, yazarın bu yerlere ilişkin coğrafi unsurları eserlerine yansıttığı tespit edilmiştir. Daha sonra Elif Şafak'ın romanlarında kullandığı coğrafi terimler belirlenmiştir. Bu bağlamda yazarın kıta, toprak, mevsim, dağ ve şehir gibi pek çok coğrafi terimin romanlarında kullandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Akademik coğrafya araştırmalarında da dil konusunu kapsayan çalışmalar bulunmaktadır. Bu bağlamda “toponimi” konulu çalışmalar öne çıkmaktadır. Toponimi, en basit şekilde yer/yerleşme adları bilimi olarak tanımlamak mümkündür (Özçağlar, 2011). Toponimi yaygın olarak yer adlarını araştıran bir bilim olmasına rağmen, yerleşme adlarını da toponimi çalışmaları kapsamında değerlendirmek gerekir. Hatta coğrafi mevkii adları da (tepe, zirve, yamaç, vadi gibi) toponiminin araştırma konuları arasında bulunmalıdır. Çünkü yerleşmeler ve mevkiiler de bir yere sahiptir ve bu yerlere, insanlar tarafından bir ad verilmiştir. Yer adları, bulunulan ortamın doğal coğrafya özelliklerinden esinlenerek oluşabilir. Benzer şekilde kişi-topluluk-tarihî olay gibi beşeri kökenli yer adları da bulunabilmektedir. İster doğal, ister beşeri kökenli olsun, yer/yerleşme adları, coğrafi unsurlardan etkilenmişlerdir. Bu nedenle toponimi, coğrafyanın önemli araştırma konuları arasında bulunur.

Türkiye’de toponimi konusunda çok sayıda akademik yayın bulunmaktadır. Bu yayınların neredeyse tamamı, yerleşme adlarını coğrafyanın araştırma konularına göre gruplandırılması yöntemiyle hazırlanmıştır (Türkan, 2021; Türkan, 2020; Özüpekçe ve Gümüş, 2020; Kayserili, 2016; Aliagaoglu, 2013). Yerleşmeler, temel olarak kırsal ve kentsel yerleşmeler olmak

üzere iki gruba ayrılır (Taş, 2016). Yerleşme adları da bu iki başlık altında değerlendirilmektedir. Genel olarak Türkiye’de kırsal yerleşmeler, bulundukları konumun doğal coğrafya özelliklerinden veya o kırsal yerleşmede yaşayan topluluğun soy-sop-kişi özelliğinden adlarını alırlar (Türkan, 2020). Kırsal mekân, yalın özelliklere sahiptir ve temel üretim faaliyetleri hâkimdir. Bu nedenle kırsal yerleşmelerde yeni türemiş adlardan ziyade, geleneksel adlar söz konusudur. Fakat kentsel yerleşmeler daha dinamik yapıya sahiptir ve sürekli gelişip değişirler. Bu değişim, beraberinde kentsel alanlarda mahalle gibi yeni yerleşim alanları oluşabilmektedir. Bu bağlamda kentlerdeki yeni yerleşim alanlarına aktüel (güncel) adlar verilebilmektedir. Örneğin 15 Temmuz sonrası kentlerde, mahalle adlarının bu menfur olaya atfedilecek şekilde yeniden düzenlendiği görülmektedir (Aliağaoğlu ve Çetinkaya, 2021).

Toponimi konusunda coğrafya disiplini eksik ya da yetersiz kalan nokta, mevkii adlarıdır. Üzerinde yerleşme bulunmayan tepe, yamaç, yazı, çayır gibi yerlere, çevrede yaşayan halk tarafından çeşitli adlar verilmektedir. Bu yer adlarının da toponimi çerçevesinde araştırılıp coğrafya perspektifinden ortaya konulması gerekmektedir. Böyle bir çalışma, yerel ölçekte başlanılmalıdır. Çünkü belirtilen şekilde binlerce yer bulunmaktadır. Tamamının tek bir çalışma kapsamında araştırılması mümkün değildir. Bu nedenle mevkii adlarının köy-ilçe- il düzeyinde tez veya proje çalışmalarıyla araştırılması daha rasyonel olacaktır.

Sonuç

Sosyal bilimler, insan ve faaliyetlerini farklı bakış açılarıyla inceler. Coğrafya, insan ile doğal ortam arasındaki etkileşimleri kendi prensipleri doğrultusunda araştırıp sentezleyen bir bilimdir. Coğrafyanın ele aldığı konulardan biri de kültürdür. Oldukça geniş kapsama sahip olan kültür kavramı içerisinde dil ve edebiyat konuları da bulunur. Bu bağlamda coğrafya ile dil bilimlerinin kesiştiği başat konular dil ve edebiyattır. Kültürün en önemli soyut unsurları arasında bulunan dil ve edebiyat ile coğrafya arasında sıkı ilişkiler söz konusudur. Dil ve edebiyat,

Coğrafya Penceresinden Dil ve Edebiyat

doğal ortamdan ve beşeri ilişkiler ile faaliyetlerden etkilenmiş; dilin gelişimini ve bununla birlikte edebî eserleri etkilemişlerdir. Bununla birlikte yer ve yerleşme adlarının ortaya çıkmasında da doğal ve beşeri coğrafya unsurları etkili olmuştur. Toponimi kapsamında araştırılan yer/yerleşme adları, akademik coğrafya araştırmalarında yaygın bir çalışma konusudur. Toponimi konulu araştırmaların, yalnızca yerleşme adları üzerinde değil, aynı zamanda mevkii adları üzerinde de yaygınlaşması, hem coğrafya hem de Türk Dili disiplinlerine katkı sağlayacaktır.

Dil ve edebiyat konularında son yıllarda toponimi dışında yapılan araştırma konularından biri de edebiyat coğrafyasıdır. Beşeri coğrafya alt disiplini içerisinde bulunması gereken edebiyat coğrafyası, “coğrafya merkezli okuma” kapsamında değerlendirilmektedir. Edebî metinlerdeki mekânın, coğrafya olarak ele alan coğrafya merkezli okuma, yazarın tasarladığı mekânın/mekânların coğrafi tasvirlerinden oluşmaktadır. Bu nedenle edebî eserlerde, yazarın coğrafya bilgisi düzeyinde mekânsal betimlemeler yapıldığı sonucuna ulaşılabilir. Edebiyat coğrafyası konusunda Türkiye’de sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Edebiyat coğrafyası alanındaki araştırmaların yaygınlaşması, bu alanın Türkiye’de gelişmesine yardımcı olacaktır. Edebiyat coğrafyası konusunda çalışma yapacak araştırmacıların, eser seçiminde dikkate alması gereken bazı hususlardan söz edilebilir. Öncelikle mekânsal tasvirlerin yapıldığı eserlerin tercih edilmesi doğru olacaktır. Diğer bir ifadeyle eserde belirli bir yerin mekân oluşturması doğru analizler yapılmasına olanak sağlayacaktır. Bununla birlikte edebiyat coğrafyası kapsamında yapılacak çalışmalara konu olacak eserlerde doğal ve beşeri özelliklerin de irdelenmesi, bu türdeki araştırmaların niteliğini artıracaktır.

Coğrafya ile dil bilimi ve edebiyat, ilk bakışta birbirinden uzak araştırma alanları gibi görünse de, ortak bazı noktalara sahiptirler. Bu çalışma ile iki disiplinin birbiri ile ilişkili olduğu konular, coğrafya penceresinden ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu iki disiplinin kesiştiği edebiyat coğrafyası ve toponimi

konularında yapılacak araştırmalara yardımcı ve katkı sağlamış olmak temenni edilmektedir.

Kaynakça

- Aliağaoğlu, Alpaslan. (2013). Şehrsel Toponimi: Balıkesir İlinde Mahalle Adları, Bir Sınıflandırma Denemesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (29), 45-62.
- Aliağaoğlu Alpaslan ve Çetinkaya, Sema. (2021). 15 Temmuz Kalkışma Deneyiminden Sonra Türkiye’de Şehrsel Toponimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 53, 180-192.
- Anlı, Ömer Faruk. (2016). Pozitivist ve Konvansiyonalist Bilim Anlayışları Bağlamında Coğrafya. *Posseible*, 9, 37–59.
- Coşkun, Sezai. (2010). Sezai Karakoç’un Şiirleri Üzerinde Edebiyat - Medeniyet Coğrafya İlişkisi Bağlamında Bir İnceleme. *Turkish Studies*, 5 (1), 843-885.
- Ergun, S. Nüzhet. (1938). *Halk Edebiyatı Antolojisi*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Güvenç, Bozkurt. (2002). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Kaçmaz, Muhammet ve Kaçmaz, Perihan. (2019). Edebiyat Coğrafyası; Elif Şafak Romanlarının Coğrafi Terim ve Mekân Analizleri. *Türk Coğrafya Dergisi*, 73, 53-60.
- Kaçmaz, Perihan. (2017). *Edebi Metinlerde Coğrafi Perspektif, Elif Şafak Romanlarının Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Kaçmaz, Perihan ve Kaçmaz, Muhammet. (2017). Edebiyat Coğrafyası, Elif Şafak Romanlarında Coğrafi Unsurlar. *Journal of Strategic Research in Social Science*, 3 (4), 1-20.
- Kaya, İlhan. (2014). Coğrafi Düşüncede Mekân Tartışmaları. *Posseible*, 2 (4), 1-13.
- Kayserili, Alperen. (2016). Bir Toponimi Araştırması: Ağrı’da Yer Adları. *TURAN Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8, 21-29.
- Kefeli, Emel. (2009). Coğrafya Merkezli Okuma. *Turkish Studies*, 4 (1), 423-433.
- Kongar, Emre. (1989). *Kültür Üzerine*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Coğrafya Penceresinden Dil ve Edebiyat

- Oruç, Osman. (2020). Orhan Kemal'in Bereketli Topraklar Üzerinde ve Gurbet Kuşları Adlı Romanlarında Taşralı İnsanın Değişim Süreci. *Mavi Atlas*, 8 (2), 507-516.
- Özçağlar, Ali. (2011). *Coğrafyaya Giriş*. Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık.
- Özüpekçe, Salman ve Gümüş, Nevzat. (2020). Bir Toponimi Araştırması: Besni (Adıyaman) İlçesi Köy Adlarının Coğrafi Sınıflandırması. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 25 (44), 151-162.
- Peraldo, Emmanuelle. (2016). *Literature and Geography: The Writing of Space Throughout History*. UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Piatti, Barbara vd. (2009). *Literary Geography or How Cartographers Open Up A New Dimensions for Literary Studies*. Switzerland: Institute of Cartography, ETH Zurich.
- Tanrikulu, Murat. (2018). *Coğrafya ve Kültür*. Ankara: Pegem Akademi.
- Taş, Barış. (2016). *Türkiye'nin Kırsal Yerleşmeleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- . (2019). Kültürel Coğrafya Açısından Patasana Romanı. II. Uluslararası Coğrafya Eğitimi Kongresi Bildiriler Kitabı, (Eyüp Artvinli Ed.) içinde (ss 1612- 1617). Eskişehir.
- Taş, Barış ve Türkan, Okan. (2018). Deyimler ve Atasözlerdeki Coğrafya. *TÜCAUM* 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 1366-1367. (Özet Bildiri/Sözlü Sunum).
- Tümertekin, Erol ve Özgüç, Nazmiye. (2017). *Beşeri Coğrafya-İnsan, Kültür Mekân*. İstanbul: Çantay Yayınevi.
- Türkan, Okan. (2020). Kırşehir İlinde Köy Adlarının Coğrafi Açidan Değerlendirilmesi, *Coğrafya Dergisi*, 41, 61-75.
- . (2021). Kırsal Yerleşme Adlarının Coğrafi Açidan Değerlendirilmesi: Bayramören (Çankırı) İlçesi Örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, 77, 157-170.
- Uğur, Abdullah. (2015). Müzik Coğrafyası, *Bilgi*, 74, 239-260.
- Uzun, Erol ve Doğan Uzun, Pınar. (2019). Antep Savunması'nın Gaziantep İli Yerleşme Adları Üzerindeki Etkisi ve Bu Etkinin Coğrafi Bilgi Sistemleri Tabanlı Mekânsal Analizi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 72, 7-12.

HALKBİLİMSEL METAETİK KURAM VE KAZILIK KOCA OĞLU YİGENEK BOYU'NUN ETİK ÇÖZÜMLEMESİ

The Metaethics Theory of Folkloristics and Analysis of The Son of Kazılık Koca Yigenek

Sacide Çobanoğlu*

Geliş Tarihi: 02.12.2021

Kabul Tarihi:12.12.2021

Öz

İnsanlığın uygarlığa ulaşma, medeniyete kavuşma çabası, onun tarih sahnesine çıktığı ilk andan itibaren başlamış ve günümüze kadar ulaşmıştır. İnsanlığın bu çabası bir anlamda, onun hayat felsefesinin doğrusal uzantısı durumundadır. Bu hayat felsefesinin içeriği, yeni teknolojik bulgular ve kullanıma sunulan yeni teknolojik aletlerin yanı sıra aslında insanın ruhsal yönünü ifade eden sözlü anlatımlarını masallarını, hikâyelerini, fıkralarını, bilmecelerini ve bu anlatıların gerçekte anlatılma nedeni olan insanın ruh dünyasındaki karşılıklarını, etik değerlerini de kapsamaktadır.

Günümüz teknolojisi içinde insanın etik değerlerinden süratle kopmaya başladığını fark eden toplumlar, bu çok tehlikeli duruma karşı önlem almak amacıyla harekete geçerek halen felsefe alanının bir alt disiplini kabul edilen etik alanında çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Gerçekte etik alanı halkbiliminin araştırma alanlarından biridir. Bugüne kadar yanlış bir algıyla etik alanının felsefenin ya da ilahiyatın araştırma alanlarından biri olduğu yolundaki kanaatin yapılacak disiplinlerarası çalışmalarla değiştirilmesi gerekmektedir. Bir toplumun etik anlayışının ortaya konmasında halkbiliminin tartışmasız önemi vardır. Günümüz Türk toplumunda kaybedilen etik değerlerin hatırlanması, yeni nesillere kazandırılması ve etğin halkbiliminin araştırma alanlarından biri

* Dr., Ankara/ Türkiye, sacidecobanoglu01@gmail.com, ORCID: 0000 0002 5204 4270.

The Metaethics Theory of Folkloristics and Analysis of The Son of Kazılık
Koca Yigenek

olarak alana dâhil edilmesini sağlamak amacıyla disiplinlerarası bir çalışma yaparak Dede Korkut Kitabı'ndaki olumlu ve olumsuz etik değerlerin etik indeksini hazırlamış bulunuyoruz. Bu çalışmamızda Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'ndaki olumlu ve olumsuz etik değerleri inceleyeceğiz.

Çalışmanın konusu; *Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu*'nda Türk kültürünün ayrılmaz bir parçası olan toplumsal etik değerlerinin, halkbiliminde yeni bir kuram olarak ortaya koyduğumuz *Halkbilimsel Metaetik Kuram* ve kuramın çalışma yöntemi olarak geliştirdiğimiz *Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme* yöntemiyle tespit edilmesi ve etik değerlerdeki halk fikirlerinin buna bağlı olarak halk felsefesinin ortaya konmasıdır. Çalışmamızda, Türk toplumunun etik algısının ortaya çıkışına kaynaklık eden *halkbilimsel anlamda halk fikirleri, metaetikselsel anlamda önermeler* ortaya konularak *Halkbilimsel Metaetik Kuramın* anlatılara uygulanması noktasında örnek bir çalışma yapmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halkbilimi, metaetik, kuram, temellendirme, çözümleme.

Abstract

The effort of humanity to reach civilization, to reach civilization, started and ended from the first moment it appeared in its history. In a sense, this effort of humanity is the summary of the test in his life. The narratives of this life, its new descriptions and detailed narratives about all of its content, their stories, the invocations that will be told while telling their stories, the invocations that will not be told, their narratives about ethics are told.

Societies, realizing that people are rapidly breaking away from their ethical values in today's technology, have started to work in the field of ethics, which is still considered a sub-discipline of philosophy, by taking action to take precautions against this very dangerous situation. In fact, the field of ethics is one of the research fields of folklore. The misconception that ethics is one of the research areas of philosophy or theology needs to be changed with interdisciplinary studies. Folklore has an indisputable importance in revealing the ethical understanding of a society. We have prepared the ethical index of positive and negative ethical values in the Book of Dede Korkut by conducting an interdisciplinary study in order to remember the ethical values lost in

Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nun Etik Çözümlemesi

today's Turkish society, to bring them to new generations and to include the ethical field as one of the research areas of folklore. In this study, we will examine the positive and negative ethical values in Kazılık Kocaoğlu Yigenek Boyu.

The subject of the study; In Kazılık Kocaoğlu Yigenek Tribe, social ethical values, which are an integral part of Turkish culture, are determined by the Folklore Metaetic Theory, which we have put forward as a new theory in folklore, and the method of Folklore Justification and Metaethic Analysis, which we have developed as the working method of the theory, and the folk ideas in ethical values are accordingly analyzed in folk philosophy. is to be revealed. In our study, it is aimed to make an exemplary study at the point of applying the Folklore Metaetic Theory to the narratives by putting forward the folk ideas in the folklore sense and the propositions in the metaethical sense, which are the source of the emergence of the ethical perception of the Turkish society.

Keywords: *Folklore, metaethics, theory, grounding, analysis.*

Giriş

Tarihî süreç içinde avcı-toplayıcı, avcı-çoban ve çoban-tarım dönemlerinde, birlikte yaşama kültürünü edinen insan, uygarlık yolundaki serüvenine yılmadan devam ederken etik değerlerin büyük önem taşıdığı bir medeniyet meydana getirmiştir. Söz konusu toplumsal yaşantıda gelenek, görenek, âdet, töre ve örfler gibi yapıların meydana gelişi, bu sosyal normların belli başlı kurallar çerçevesinde işleyişi etik eylemlerin ve etik değerlerin oluşumunda bağlam görevi üstlenmiştir. Bir toplumu diğerinden ayıran en önemli unsurdan biri, o toplumun etik anlayışıdır. Her toplum yaşadığı coğrafyaya, sürdürdüğü yaşam biçimine göre bir dünya algısı içindedir ve bu algıya paralel olarak bir hayat felsefesi edinmiştir.

Toplumların hayat felsefelerinde, etik değerlerin tartışmasız önemi vardır. Her toplum kendi hayat felsefesi doğrultusunda sözlü ürünler vermiş daha sonra bu ürünler yazıya geçirilmiş ve hem sözlü hem de yazılı olarak yeni nesillere aktarılmıştır. Günümüzde bu aktarım teknoloji vasıtasıyla görsel bir aktarıma

The Metaethics Theory of Folkloristics and Analysis of The Son of Kazılık
Koca Yigenek

da dönüşmüş durumdadır fakat günümüzde artık bu etik değerlerin yeni nesillere aktarımı geçmişte olduğu kadar kolay gerçekleşmemektedir. Bu problemin nedenini değişen zaman, değişen dünya, süratle ilerleyen teknoloji gibi birbirinden farklı pek çok nedene bağlamamız mümkündür fakat nedenlerden öte bu problemin çözümü için ne yapabileceğimize ve bu problemi nasıl çözebileceğimize yoğunlaşmak daha doğru bir yönelim olacaktır. Bu doğrultuda kanaatimiz; etik değerlerin temellendirildikleri noktaların, mitolojik arka planlarının araştırılması ve etik değerlerdeki halk fikirlerinin ortaya konması etik değerlerin yeni nesillere aktarımı yolunda katkı sağlayacağı yönündedir. Yeni dünya düzeni içinde geçmişten getirdiğimiz değerlerimizin devamlılığını sağlamak yanı sıra çağımıza uygun olarak üretilmekte/yaratılmakta olan etik değerlerin analizini yapmak noktasında, disiplinlerarası çalışmalara ihtiyaç vardır.

Halkbilimsel Metaetik Kuramı

Halkbilimsel Metaetik Kuram; ahlâksal yaşamı gelenekler, görenekler, âdetler, töre ve örfleri esas alarak temellendirme esasına dayalı, halkbilimi ve metaetik alanlarında yapılan disiplinlerarası bir çalışmayla ortaya konmuş bir kuramdır. (Çobanoğlu, 2021a: 19-25). Halkbilimi:

“Halkbilimi veya Folkloristik en geniş anlamda tanımlanışıyla insan davranışlarını ve geleneklerini çalışarak, objesi olan insanı daha iyi anlamak ve onun hakkında daha derin bir bilgiye kavuşmak amacıyla on dokuzuncu yüzyıl başlarında ortaya çıkan bağımsız bir bilim dalı” (Çobanoğlu, 2015: 63)

olarak tanımlanmaktadır. Ahlâk, bir topluma ait belli başlı kabulleri içeren toplumsal yaşamda bir arada bulunmaktan doğan problemlerin çözümü için işe koşulan kurallar zinciridir. Biz ahlâkı *hayatın kullanma kılavuzu* olarak tanımlıyoruz. (Çobanoğlu, 2021a: 15). Genel ilkeler teorisi olarak tanımlanan ve etiğin ana disiplinlerinden biri durumundaki *ahlâk* kavramının felsefesinin yapılmasını diğer bir söyleyişle *ahlâklılığın felsefesinin yapılmasını etik* kavramı karşılamakta (Cevizci, 2002: 18); etiğin felsefesinin yapılması da *metaetik*

Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nun Etik Çözümlemesi

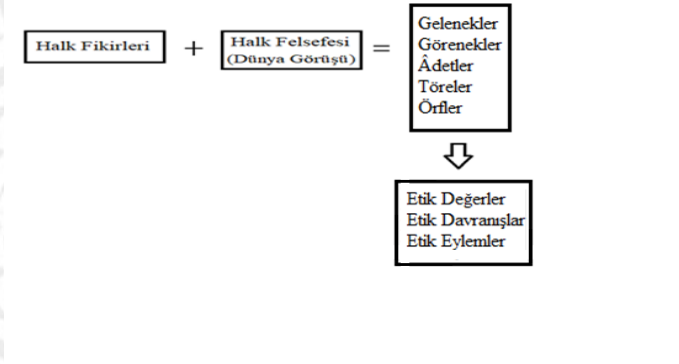
kavramı karşılamaktadır. Normatif etiğe tepki olarak 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan metaetik; etik yargıları temellendirmeyi amaçlayan etik üzerine eleştirel düşünme sistemidir. Bu anlamda metaetiği bir şemsiyeye benzetmek ve şemsiyenin altında yer alanları; ilk sırada etik, ikinci sırada ahlâk olarak değerlendirmek mümkündür.

Günümüzde bilim çevrelerinde ahlâk, etik ve metaetik konularının sadece felsefenin araştırma alanına girdiği yönünde yaygın bir kanaat mevcuttur. Fakat bu yaygın kanaat eksik ve yanlış bir kanaattir. *Ahlâk* ve *etik* sözcükleri *töre*, *gelenek*, *görenek*, *alışkanlık*, *karakter*, *huy*, *mizaç* anlamına gelen köklerden türemişlerdir. Bu sözcükler kendi sözcük yapılarında *gelenek*in varlığını muhafaza etmektedirler. Bu sözcüklerin ifade ettikleri anlam, gelenekleri inceleyerek insanı daha iyi anlamaya çalışan halkbilimi ile ne denli iç içe olduklarını bariz bir şekilde göstermektedir. Halkbiliminin inceleme alanlarından biri; toplumların gelenekleri, görenekleri, âdetleri, töre ve örfleridir. Bu sebeple etik ve metaetik alanında halkbiliminden bağımsız olarak yapılan çalışmalar bir yönüyle eksik bir çalışma durumundadır. (Çobanoğlu, 2021c: 403). Metaetik özünde “*Bir ahlâk yargısı nedir?*” ve “*Bir ahlâk yargısı mantıksal olarak temellendirilebilir mi?*” sorularına cevap arar (Tepe, 2011: 93-98). Adnan Onart temellendirmeyi genel olarak bir haklı gösterme, bir belgeleme işlemi olarak tanımlamaktadır (Onart, 1976: 90-91). Metaetik, bir etik sorununu incelerken yöntem olarak temellendirmeyi kullanmaktadır. Halkbiliminin incelediği toplumsal olgular, etiğin ortaya çıkışında bağlam görevini üstlenmekte ve çağımızın yeni kuramlarından biri olan metaetiğin sorgulayıcı yaklaşımına zemin hazırlamaktadır. Halkbilimi, incelediği toplumsal olguları; *halk fikirleri* ve bunlara bağlı olarak oluşan *halk felsefesi* diğer bir söyleyişle *dünya görüşü* ile temellendirir, gerekçelendirir.¹ Metaetiğin cevap aradığı bu iki sorunun cevapları halkbiliminde, halk fikirleri ve halk felsefesinin (dünya görüşü) oluşumlarında

¹ Bu konuya dair ayrıntılı bilgi için bkz. (Çobanoğlu, 2000: 12-14; Çobanoğlu, 2018: 29-33).

The Metaethics Theory of Folkloristics and Analysis of The Son of Kazılık
Koca Yigenek

bağlam görevi üstlendiği gelenekler, görenekler, âdetler, töreler, örflerde yatmaktadır. Temellendirme yöntemlerinin birlikteliği iki disiplinin örtüştüğü bir diğer noktadır. Bu iç içe geçen uzun soluklu oluşumu bir şema halinde göstereyim (Çobanoğlu, 2020: 155).

Şema 1

Halkbilimsel Metaetik Kuram disiplinlerarası bir yaklaşımla ortaya konmuş bir kuramdır. Toplamların gelenek, görenek, âdet, töre ve örflerini inceleyerek o toplumu tanımayı hedefleyen halkbilimi disiplininin bakış açısıyla etik olguları/olayları felsefi olarak inceleyerek etik üzerine bir üst düşünme biçimi ortaya koymayı amaçlayan metaetik disiplininin bakış açısını birleştirmektedir. Ahlaksal yaşamı, gelenekler, görenekler, âdetler, töre ve örfleri esas alarak temellendirmekte, olgu ve olaylara dair davranışların nedenini açıklamakta, olgu kümeleri arasında ilişki kurmakta, sistematik gözlemle kanıtlar ortaya koymakta, sorular üretebilmekte, öngörü geliştirebilmekte ve tüm bunlardan hareketle kapsamlı bir önerme olarak *ahlaksal yaşam; gelenekler, görenekler, âdetler, töre ve örfleri esas alarak temellendirilebilir* önermesini ortaya koymaktadır (Çobanoğlu, 2021a: 295-298).

Yöntem

Halkbilimsel Metaetik Kuram'ın inceleme yönteminin özünü *Halkbilimsel Temellendirme* oluşturmaktadır. Bugüne kadar etik

Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nun Etik Çözümlemesi

alanında dört tane temellendirme şekli kullanıldığı görülmektedir. Bunlar; Kozmolojik Temellendirme, Dinsel/Teolojik Temellendirme, Antropolojik Temellendirme (Özlem, 2015: 28-33) ve Sosyolojik Temellendirme (Cevizci, 2002: 9)'dir. Biz bu yöntemlere bir temellendirme şekli daha ekliyoruz, bu temellendirmenin adı *Halkbilimsel Temellendirme*'dir. *Halkbilimsel Temellendirmeyi* şöyle tanımlamaktayız: Etik değerlerin oluşumlarında bağlam görevi üstlenen sözlü kültür ürünlerinin, maddi kültür unsurlarının, gelenekler veya ritüeller gibi halkbilimsel olgu ve olayların, halkbilimsel anlamda *halk fikirleri* metaetikselsel anlamda *önergelerle* gerekçelendirilmesine *Halkbilimsel Temellendirme* diyoruz (Çobanoğlu, 2021a: 299-302).

Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme Yöntemi halkbilimi ve metaetik kuramlarının senteziyle geliştirilmiş bir yöntemdir.

Yöntem birinci bölümde; Halkbilimsel anlamda *Etik Eylemlerin* aynı zamanda metaetikselsel anlamda birer toplumsal *Moral Olgu (etik olgu)* oldukları kabulüyle kavramları, her iki disiplindeki tanımlarıyla bir araya getirerek ilk sırada beşerî ve dinî kurumlara göre, ikinci sırada ait oldukları geleneklere göre halkbilimsel anlamda etik eylemleri, metaetikselsel anlamda moral olguları tasnif eder. Böylece olgu/değer ilişkisinde, ahlâk dilini kullanarak olgulardan yola çıkıp, etik değerlere ulaşmanın mümkün olduğunu ispatlar.

İkinci bölümde; yine iki disiplinin tanımları bir araya getirir. Etik eylemlerin halkbilimsel anlamda halk fikirlerini belirleyip metaetikselsel anlamda moral olguların bağlamsal önergelerini kurarak etik eylemleri temellendirir.

Üçüncü bölümde; tespit ederek tasnifini yaptığı halkbilimsel anlamda etik eylemlerin, metaetikselsel anlamda moral olguların temsil ettikleri halkbilimsel anlamda etik değerler, metaetikselsel anlamda moral vokabüleri (etik söz varlığı) sıralayarak bunların anlamlarını açıklar. Etik değerler üzerine bir üst bilinç durumu olarak tanımlanan metaetik kavramı kapsamında, metaetiğin

The Metaethics Theory of Folkloristics and Analysis of The Son of Kazılık
Koca Yigenek

anlam aradığı sözcüklerin, halkbiliminde *değerleri* kapsadığını ortaya koyar.

Dördüncü bölümde; etik değerlerin tasniflerini yapar. Etik değerlerin ait oldukları toplumun halk felsefesini yansıttıklarını ispatlar ve her bölümün altında yer alan metaetiğin doğrulukla/yöntemle/anlamla ilgili sorularına halkbilimsel bakış açısıyla cevap verir² (Çobanoğlu, 2021a: 299-302).

Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme Yöntemi

1. Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî, Dinî (Olumlu, Olumsuz) Etik Eylemler*; Metaetikselsel Anlamda *Beşerî, Dinî (Olumlu, Olumsuz) Moral Olgular* Tablosu

a) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumlu Etik Eylemler*; Metaetikselsel Anlamda *Beşerî Olumlu Moral Olgular* Tablosu

b) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumsuz Etik Eylemler*; Metaetikselsel Anlamda *Beşerî Olumsuz Moral Olgular* Tablosu

c) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumlu Etik Eylemler*; Metaetikselsel Anlamda *Dinî Olumlu Moral Olgular* Tablosu

² İnceleme yöntemimizde kullandığımız iki rakamlı numaralandırmada; birinci rakam, hikâyelerin Dede Korkut Kitabı'ndaki sırasını; ikinci rakam, hikâyedeki etik eylem/moral olgu sırasını ifade etmektedir. Konuyla ilgili daha önceki çalışmamızda, Dede Korkut Hikâyeleri'nde ve mukaddimede toplam olarak 173 olumlu ve olumsuz etik değer tespit edilmiştir. Olumlu ve olumsuz etik değerlerin toplam bağlam sayısı 929'dur. 126 olumlu etik değer 777 bağlam sayısı; 47 olumsuz etik değer 152 bağlam sayısı ile Dede Korkut Kitabı'nda yerlerini almaktadırlar. İnceleme yöntemimizin 4. maddesindeki etik değerlerin numaralandırması bu çalışmaya göre yapılmıştır. Etik Hacimli bir çalışma olması sebebiyle bu çalışmamızda inceleme yöntemimizin 4. maddesine yer vermiş bulunmaktayız. Çalışmanın tamamı için bkz. (Çobanoğlu, 2021a: 814; Çobanoğlu, 2021b: 814-1771).

Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nun Etik Çözümlemesi

d) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumsuz Etik Eylemler*; Metaetikselsel Anlamda *Dinî Olumsuz Moral Olgular* Tablosu

e) Anlatıda Cevap Aranan Metaetiğin *Doğrulukla* İlgili Sorunları;

e.1) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Etik Eylemler*; Metaetikselsel Anlamda *Moral Olgular* Nelerdir?

e.2) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Etik Eylemler*; Metaetikselsel Anlamda *Moral Olguların* Tasnifi Mümkün müdür?

2. Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Etik Eylemlerin*; Metaetikselsel Anlamda *Moral Olguların* Bağlamsal Önergeleri

a) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumlu Etik Eylemlerin* Bağlamsal Halk Fikirleri; Metaetikselsel Anlamda *Beşerî Olumlu Moral Olguların* Bağlamsal Önergeleri

b) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumsuz Etik Eylemlerin* Bağlamsal Halk Fikirleri ve Metaetikselsel Anlamda *Beşerî Olumsuz Moral Olguların* Bağlamsal Önergeleri

c) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumlu Etik Eylemlerin* Bağlamsal Halk Fikirleri ve Metaetikselsel Anlamda *Dinî Olumlu Moral Olguların* Bağlamsal Önergeleri

d) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumsuz Etik Eylemlerin* Bağlamsal Halk Fikirleri; Metaetikselsel Anlamda *Dinî Olumsuz Moral Olguların* Bağlamsal Önergeleri

e) Anlatıda Cevap Aranan Metaetiğin *Yöntemle* İlgili Sorunları;

e.1) Anlatıdaki Etik Yargıların Kaynağı Olan Etik Olgular Var mıdır?

e.2) Anlatıdaki Etik Yargıların Kaynağı Olan Etik Olgular Varsa Bunlar Anlatıda Nasıl Yer Alırlar?

3. Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Etik Değerler*; Metaetikselsel Anlamda *Moral Vokabüler* ve Taşıdıkları Anlamlar Tablosu

The Metaethics Theory of Folkloristics and Analysis of The Son of Kazılık
Koca Yigenek

a) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda Olumlu *Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda Olumlu *Moral Vokabüler* ve Taşıdıkları Anlamlar Tablosu

b) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda Olumsuz *Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda Olumsuz *Moral Vokabüler* ve Taşıdıkları Anlamlar Tablosu

c) Anlatıda Cevap Aranan Metaetiğin Anlamla İlgili Sorunları;

c.1) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Moral Vokabüler* Nelerdir?

c.2) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Etik Değerlerin*; Metaetiksel Anlamda *Moral Vokabülerin* Anlamları Nelerdir?

4. Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamla *Etik Değerlerin*; Metaetiksel Anlamda *Moral Vokabülerin* Tasnifi

a) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumlu Etik Değerlerin*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumlu Moral Vokabülerin* Tasnifi

b) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumsuz Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumsuz Moral Vokabülerin* Tasnifi

c) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumlu Etik Değerlerin*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumlu Moral Vokabülerin* Tasnifi

d) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumsuz Etik Değerlerin*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumsuz Moral Vokabülerin* Tasnifi

e) Anlatıda Cevap Aranan Metaetiğin *Yöntemle* İlgili Soruları;

e.1) Anlatıdaki Etik Yargıların Temellendirilmesi Mümkün müdür?

e.2) Anlatıdaki Etik Yargıların Temellendirilmesi Mümkün ise Bir Etik Yargının Temellendirilmesindeki Mantıksal Adımlar Nelerdir?

Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nun Etik Çözümlemesi

Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme Yöntemi ile Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nun İncelenmesi

a) Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'ndaki halkbilimsel anlamda *beşerî olumlu etik eylemlerin bağlamsal halk fikirleri; metaetikselsel anlamda *beşerî olumlu moral olguların bağlamsal önermeleri**

7.1. Bayındır Han'ın Toy Düzenlemesi

“Kam Gan oğlu Han Bayındır yirinden turmuş idi. Kara yirün üzerine ağ ban ivin dikmiş idi. Ala sayvan gök yüzine aşanmış idi. Bin yirde ipek halıçası döşenmiş idi” (Ergin, 1986: 88).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

Hanlar, beyler; toplumsal birlikteliğin ve dayanışmanın sağlanması var olan birliktelik ve dayanışma duygularının pekişmesini sağlayan toylar düzenlerler.

7.2. Bayındır Han'ın Toyunun Mekân Bağlamında Estetik Söyleme Önem Vererek Betimlenmesi

“Kam Gan oğlu Han Bayındır yirinden turmuş idi. Kara yirün üzerine ağ ban ivin dikmiş idi. Ala sayvan gök yüzine aşanmış idi. Bin yirde ipek halıçası döşenmiş idi” (Ergin, 1986: 88).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

1. Bayındır Han hükümdardır.
2. Bayındır Han'ın kara yer üzerine ağ ban evini diktirmesi, onun hükümlanlığının göstergesidir.

7.3. Bayındır Han'ın İç Oğuz ve Taş Oğuz Beylerini Konuklayarak Onlara Misafirperverlik Göstermesi

“İç Oğuz ve Taş Oğuz bigleri sohbe dirilmiş idi. Yime içme idi” (Ergin, 1986: 88).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

Toy ve şölen gibi etkinlikler, bir araya gelen toplum fertlerinin yakınlaşmaları ve aralarındaki olası husumetlerin giderilmesi bakımından *buz kıracağı* görevini üstlenen etkinliklerdir.

The Metaethics Theory of Folkloristics and Analysis of The Son of Kazılık
Koca Yigenek

7.4. Bayındır Han'ın Toy Düzenleyerek İç Oğuz ve Taş Oğuz Beylerini Konuklayarak Onlara Cömertlik Göstermesi

“İç Oğuz ve Taş Oğuz bigleri sohbe dirilmiş idi. Yime içme idi” (Ergin, 1986: 88).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

Toplumsal yaşantı içinde büyük, küçük; üst düzey yöneticiler ve halk arasındaki ilişkilerde verici olmak cömertlik göstermek takdir edilen bir davranış kalıbıdır.

7.5. Oğuz Beylerinin Dayanışma İçinde ve Birlik Beraberlik Duygusuyla Yeme İçme Yapmaları

“İç Oğuz ve Taş Oğuz bigleri sohbe dirilmiş idi. Yime içme idi” (Ergin, 1986: 88).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

Birlikte yiyip içme dayanışma duygusunu pekiştirir, bu sebeple Oğuzlar tarafından sıkça tekrar edilen bir eylemdir.

7.6. Bayındır Han'ın Veziri Kazılık Koca'nın Bayındır Han'a Saygısını Göstererek Dizin Üzerine Çöküp Ondan Akın Dilemesi

“Kazılık Koca dirler idi bir kişi var idi. Bayındır Hanun veziri idi. Şarabun itisi başına çıkdı. Kaba dizin üzerine çökdı, Bayındır Handan akın diledi” (Ergin, 1986: 88).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

Oğuzlar Bayındır Han ile konuşmak için dizleri üzerine çöküp saygı gösterir ve maruzatlarını dile getirirler.

7.7. Bayındır Han'ın Veziri Kazılık Koca'nın Bayındır Han'dan Akın Dilemesi

“Kazılık Koca dirler idi bir kişi var idi. Bayındır Hanun veziri idi. Şarabun itisi başına çıkdı. Kaba dizin üzerine çökdı, Bayındır Handan akın diledi. Bayındır Han destur virdi” (Ergin, 1986: 88).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nun Etik Çözümlemesi

1. Bayındır Han'dan izin almadan akına çıkılmaz.
2. Oğuzlarda hiyerarşik bir düzen hâkimdir.
3. Av, erkek kahramanın statüsünü et ve kan üzerinden pekiştirme eylemidir.
4. Erkeklik, özellikle kanlı hayvanlar üzerinden inşa edilir.
5. Av iznini Bayındır Han verir.
6. Kazılık kocanın yanına *işe yarar kocalar* olarak ava çıkması, erkeklik statüsünü sembolik olarak beylerle ve iktidarla paylaştığının göstergesidir.

7.8. Oğuz Beylerinin Dayanışma İçinde Bir Araya Gelip Düzmürt Kalesi'ne Gitmeleri

“Kazılık Koca iş görmüş işe yarar adam idi. Yarar kocaların yanına cem eyledi, yadığı yarağıyla yola girdi. Çok taşlar dere depe kiçdi” (Ergin, 1986: 88).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

Oğuz yiğitleri birbirlerine bağıdırlar, ne savaşta ne de barışta birbirlerinden ayrılmazlar.

7.9. Bayındır Han'ın Veziri Kazılık Koca'nın Cesaret Göstererek Arşun Oğlu Direk Tekür ile Savaşması

“Kazılık Koca kalaya yetdüginleyin cenge başladı. Pes ol tekür kaladan taşra çıkıdı, meydana girdi er diledi” (Ergin, 1986: 88).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

1. Alpliğin göstergelerinden biri cesaretli olmaktır.
2. Cesaret gösteremeyen yiğide alplik verilmez.

7.10. Babası Kazılık Koca'nın Tutsak Olduğunu Öğrenen Yigenek'in Bayındır Han'dan Asker İstemek İçin Ona Olan İtaatinin Göstergesi Olarak Yüzünü Yere Koyması

“Kalkdı Bayındır Hanun nazarına vardı, yüz yire kodı” (Ergin, 1986: 89).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

1. Oğuzların kurdukları hiyerarşik askeri düzen içinde öncelik Bayındır Han'ındır.

The Metaethics Theory of Folkloristics and Analysis of The Son of Kazılık
Koca Yigenek

2. Bayındır Han'a kayıtsız şartsız saygı duyulur.
3. Bayındır Han'a duyulan saygı, yere yüz ve diz koyarak bedenle etik eylem olarak ifade edilir.

7.11. Babası Kazılık Koca'nın Tutsak Olduğunu Öğrenen Yigenek'in Bayındır Han'dan Asker İsteyip Akın Dilemesi

“Devletlü han meded mana leşker vir, meni babam tutsak olduğu kalaya gönder didi” (Ergin, 1986: 89).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetiksel Anlamda Önergeler:

1. Akına çıkmak tek başına, bireysel olarak alınacak bir karar değildir.
2. Akına çıkma eyleminin onayını Bayındır Han verir.

7.12. Kazılık Koca Oğlu Yigenek'in Bayındır Han'ı Överek Ondan Asker İstemesi

“Amit suyunun aslanı
Karaçuğun kaplanı
Devletlü han meded mana leşker vir, meni babam tutsak olduğu kalaya gönder didi” (Ergin, 1986: 89).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetiksel Anlamda Önergeler:

1. Oğuzlar hanlarıyla gurur duyarlar.
2. Oğuzlar hanlarına olan saygı ve sevgilerini onları överek dile getirirler.

7.13. Kazılık Koca Oğlu Yigenek'in Kişilerin Takdimi Bağlamında Estetik Söyleme Önem Vererek Bayındır Han'dan Asker İstemesi

“Devletlü han meded mana leşker vir, meni babam tutsak olduğu kalaya gönder didi” (Ergin, 1986: 89).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetiksel Anlamda Önergeler:

1. Oğuz devletinin hükümdarı Bayındır Han'ın atlastan yapılmış gök sayvanlı büyük ak çadırı vardır.
2. Oğuz devletinin hükümdarı Bayındır Han'ın tavlavla tavlav şahbaz atları vardır.
3. Oğuz devletinin hükümdarı Bayındır Han'ın yıkandığında yağ dökülen bol nimetli sofrası vardır.

Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nun Etik Çözümlemesi

4. Oğuz devletinin hükümdarı Bayındır Han; kalmış yiğitlerin arkası, yoksul güçsüzün umudu, Türkistan'ın direği, tülü kuşun yavrusu, Amıt Suyu'nun aslanı, Karacuk'un kaplanı devletli bir handır.

7.14. Kazılık Koca'nın Tutsak Olduğunu Öğrenen Oğlu Yigenek'in Duyarlı ve Sorumlu Davranarak Babasını Kurtarmaya Gitmek İstemesi

“Burak aydur: Burada laf urup nidersin, çünkü er dilersin varup babanı kurtarsana ne, on altı yıldır tutsakdur didi” (Ergin, 1986: 89).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

Hassas ve duyarlı davranmak Oğuz toplumunu bir arada tutan önemli unsurlardandır.

7.15. Kazılık Koca Oğlu Yigenek'in Babasına Karşı Duyduğu Sevgiyle Onu Kurtarmak İçin Harekete Geçmek İstemesi

“Yigenek bu haberi işidecek yüregi oynadı, kara bağırsarsıldı. Kalkdı Bayındır Hanun nazarına vardı, yüz yire kodı, aydur” (Ergin, 1986: 89).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

1. Ataya duyulan sevgi yürek oynatır.
2. Ataya duyulan sevgi bağırsarsar.

7.16. Bayındır Han'ın Yiğitlerini Birer Birer Överek Onları Görevlendirmesi

“Sayılmağ ile Oğuz erenleri dükense olmaz, Bayındır han yigirmi dört bahadır sancak bigini Yigeneye yoldaşlığa bile koşdı” (Ergin, 1986: 89-90).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

1. Bayındır Han, hüner gösterip ad almış yiğitlerini över, onlara olan güvenini ve sevgisini dile getirir.
2. Hanların yiğitleri ve halkı ile saygı ve sevgiye dayanan güçlü bir birliktelikleri vardır.
3. Hanlar, hiyerarşik olarak emri altındaki yoldaşlarına güvenlerini, sevgilerini dile getirmekten çekinmezler.

The Metaethics Theory of Folkloristics and Analysis of The Son of Kazılık
Koca Yigenek

4. Hanlar, yoldaşlarıyla gurur duyarlar.

7.17. Kazılık Koca Oğlu Yigenek'in Gördüğü Düşte Dayısı Emen'e Düzmürt Kalesi'ni Alamama Nedenini Akıl Sahibi Olma ve Yiğit Er Olma Konusunda Örnekler Vererek Açıklaması ve Ona Nasihat Etmesi

“Dayım geldiğinde tursa devlet yahşı, Bildügin unıtmasa akıl yahşı, Karımdan dönmeşe kaçmasa erlik yahşı didi” (Ergin, 1986: 90).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

1. Bildiğini unutmayan akıl, iyi bir akıldır.
2. Savaş meydanında güzel savaşan yiğitlerine örnek olan kumandan iyi kumandandır.
3. Savaşta kaçmayan/dönmeyen kişi; er kişidir, yiğit kişidir.

7.18. Kazılık Koca Oğlu Yigenek'in Yiğitlik ve Kahramanlık Göstererek Düşmanla Savaşması

“Hamen dem at saldı. Yıl kibi yetdi, yilim kibi yapışdı. Kâfirün çignine bir kılıç urdı, geyimini kiçimini toğradı” (Ergin, 1986: 92).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

1. Savaşta kaçılmaz.
2. Savaşta yiğitlik ve kahramanlık göstermek erin şanındandır.

7.19. Kazılık Koca'nın Aile Birliğinin Önem Vererek Hamile Olarak Bıraktığı Eşinin Dünyaya Getirdiği Çocuğundan Haber Sorması

“Ala gözlü görklü halalum yüklü kodum, İrkek midür kız midür anı bilsem” (Ergin, 1986: 92).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

Oğuzlar eşlerine, çocuklarına önem verir, böylece kurdukları aile birliğinin devamlılığını sağlarlar.

7.20. Kazılık Koca'nın Doğa ve Hayvan Sevgisiyle Bozkır Yaşantılarından Örnekler Vererek Doğan Çocuğunu Sorması

“Kaytabanun mayasını yüklü kodum, Ner midür maya midür anı bilsem” (Ergin, 1986: 92).

Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nun Etik Çözümlemesi

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önermeler:

1. Oğuzların yaşam biçimi hayvanlarla iç içe bir yaşamdır.
2. Oğuzlar kendilerini doğanın bir parçası olarak kabul ederler.
3. Bozkır yaşantısında hayvanlar etinden, sütünden, derisinden faydalanılan önemi büyük olan canlılardır.
4. Hamile hayvana çok iyi bakılmalıdır, yeni bir canlı dünyaya getireceği sürünün sayısının artmasını sağlayacağı için hamile hayvan çok önemlidir.
5. Doğa ve hayvan yaşantıları kaynaklı benzetmeler yaparak arada ilişkiler kurarak maksadı anlatmak, örneklem yapmak Oğuzların sözlü anlatım üsluplarının bir parçasıdır.

7.21. Kazılık Koca'nın Kurtulmasına Sevinen Yigenek ve Oğuz Beyleri Sevgi ve Saygı İçinde Kavuşur Görüşürler

“Yigenek babasıyla görüşti. Andan kalan bigler görüşti”
(Ergin, 1986: 92).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önermeler:

1. Oğuzlar birbirlerine saygı ve sevgi ile bağlıdırlar.
2. Oğuzlar başarılarını birlikte kutlarlar.

7.22. Kazılık Koca Oğlu Yigenek'in Arşın Oğlu Direk Tekür ile Yaptığı Savaşı Kazanmasıyla Babası Kazılık Koca'yı Tutsaklıktan Kurtarıp Özgürlüğüne Kavuşturması

“Tutsak olan Kazılık Kocayı Salı virmişler çıkup geldi”
(Ergin, 1986: 92).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önermeler:

1. Özgürlükten ödün verilmez.
2. Oğuzlar tutsak olarak yaşamazlar.
3. Esir düşmüş ata, mutlaka esaretten kurtarılır.

7.23. Kazılık Koca ve Onu Tutsaklıktan Kurtaran Oğlu Yigenek'in Kavuşmaları ve Baba Oğulun Birbirine Sevgilerini Göstermeleri

The Metaethics Theory of Folkloristics and Analysis of The Son of Kazılık
Koca Yigenek

“Babasıyle Yigenek gizlü yaka tutuban yiyleşdiler, iki hasret bir birine bulışdılar, ıssüz yirün kurdı kibi ulışdılar” (Ergin, 1986: 92).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetiksel Anlamda Önergeler:

Baba ve oğul aile birliği içinde birbirlerine karşı büyük bir sevgi beslerler.

7.24. Oğuz Beylerinin Hisarı Yağmalaması

“Pes bir uğurdan bigler hisara yorıyış ittiler, yağmaladılar” (Ergin, 1986: 92).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetiksel Anlamda Önergeler:

Savaşın bitiminde galibiyetin kutlanması için Oğuz beylerinin yağma yapması geleneklerinden biridir.

7.25. Oğuzların Bayındır Han İçin Dokuzlama ve Pençik Çıkartmaları

“Kuşun ala kanını, kumaşun arusını, kızun gökçeğini, tokuzlama çırgap çuha hanlar hanı Bayındıra pençik çıkardılar” (Ergin, 1986: 92).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetiksel Anlamda Önergeler:

Oğuz erinin savaş alanındaki erkeklik gösterisi Bayındır Han’ın iktidarı ile bağlantılıdır.

b) Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu’ndaki halkbilimsel anlamda *beşerî olumsuz etik eylemlerin bağlamsal halk fikirleri ve metaetiksel anlamda *beşerî olumsuz moral olguların bağlamsal önergeleri**

7.26. Kazılık Koca’nın Sarhoş Olduğu Bir Anda Akın Dilemesi

“Kazılık Koca dirler idi bir kişi var idi. Bayındır Hanun veziri idi. Şarabun itisi başına çıkdı. Kaba dizin üzerine çökdı, Bayındır Handan akın diledi” (Ergin, 1986: 92).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetiksel Anlamda Önergeler:

Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nun Etik Çözümlemesi

1. Akın kararı sarhoş kafayla değil, ayık kafayla alınacak bir karardır.
2. Akın kararı alınmadan önce üzerinde ayrıntılı düşünmek gerekir.
3. Akın kararı alınmazdan önce plan yapmak gerekir.

7.27. Kazılık Koca'nın Arşun Oğlu Direk Tekür'ün Eline Tutsak Düşmesi ile Onurunun Kırılması

“Yigitleri turmayup kaçdılar. Kazılık Koca tamam on altı yıl hisarda tutsak oldu” (Ergin, 1986: 88-89).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

1. Oğuzlar özgür bir yaşam sürerler.
2. Oğuzlar kimsenin boyundurluğu altında kalmaya razı olmazlar.
3. Oğuzlar tutsaklıktan kurtulmak ve birbirlerini kurtarmak için savaşırılar.

7.28. Kazılık Koca Oğlu Yigenek'in Babasının Tutsak Olduğunu Bilmemesi Nedeniyle Onurunun Kırılması

“Bunda laf urup nidersin, çünkü er dilersin varup babanı kurtarsana ne, on altı yıldır tutsakdur didi” (Ergin, 1986: 54).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

Evlat için babasının tutsak olmasının onur kırıcı olduğu kadar babasının tutsak olduğunu bilmemesi de aynı derecede onur kırıcıdır.

7.29. Yigenek'in Gördüğü Rüyada Dayısı Emen'in Kibirlenmesi ve Kendinden Üstün Bir Er Olamayacağını Söylemesi Üzerine Ona Erliğe Yakışmayacak Hareketlerde Bulunduğunu Söylemesi

“Biş akçalı ulufeçiler yoldaş itdün, Anun için ol kal'ay sen alımadun dimiş” (Ergin, 1986: 90).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

1. Oğuzlar kendi yoldaşlarından başka biriyle savaşa girmeyi doğru bulmazlar.

The Metaethics Theory of Folkloristics and Analysis of The Son of Kazılık
Koca Yigenek

2. Paralı asker ile savaşa girersen kaybedersin.
3. Yiğitlik, kahramanlık, askerlik parayla yapılacak işler değildir.
4. Kibir insanın hatalı davranmasına neden olan bir duygudur.
5. Kibirilenmenin sonu iyi gelmez.

c) Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'ndaki halkbilimsel anlamda *dinî olumlu etik eylemlerin bağlamsal halk fikirleri ve metaetikselsel anlamda *dinî olumlu moral olguların bağlamsal önermeleri**

7.30. Kazılık Koca Oğlu Yigenek'in Düş Görerek Bilgiyi Sezgi Yoluyla Alması ve Gördüğü Düşü Yorumlatması

“Meger ol gice Yigenek düş gördi. Düşin yoldaşlarına soyladı, görelüm hanum ne soyladı, aydur: Bigler gafillüçe kara başum gözüm uyhuda iken düş gördi, ala gözüm açuban dünya gördüm” (Ergin, 1986: 90-91).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önermeler:

Bazı durumlarda geçmişe ve geleceğe yönelik olaylar hakkındaki bilgiler, bu bilgilerden haberdar olması istenen kişilere, ilahi bir kanal vasıtasıyla rüyada bildirilir, bilgi sezgi yolu ile alınır.

7.31. Kazılık Koca Oğlu Yigenek'in Düşünde Ak sakallı Dede Korkut'tan Öğüt/Nasihat Alması

“Ağ sakallu Dede Korkutdan öğüt aldum” (Ergin, 1986: 90).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önermeler:

1. Ak sakallı Dede Korkut'un verdiği öğüt/nasihat mutlaka tutulur.
2. Dede Korkut'un rüyada öğüt/nasihat vermesi bir uyarıdır, dikkate alınır.

7.32. Kazılık Koca Oğlu Yigenek'e Düş Görme Yoluyla Dayısının Yakınında Olduğunun Malum Olması Bilginin Sezgi Yoluyla Alınması

“Karımdan dönmese kaçmasa erlik yahşı didi. Bu düşü Yigenek yoldaşlarına hikâyet eyledi” (Ergin, 1986: 90-91)

Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nun Etik Çözümlemesi

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

Rüyaların verdiği mesaj, bilginin sezgi yoluyla alınmasıdır.

7.33. Kazılık Koca Oğlu Yigenek'in Yaradan Allah'tan Medet Beklemesi

“Birliğüne sığındum çalabum kadir Tanrı Medet senden”
(Ergin, 1986: 91-92).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

Allah yardıma ihtiyacı olan ve kendisinden medet bekleyen kullarını geri çevirmez, müşküllerini halletmeleri için onlara kolaylık sağlar.

7.34. Kazılık Koca Oğlu Yigenek'in Dinî Olaylara Telmih Yaparak Kutsiyet Taşıyan İsimler Kullanarak Dua Etmesi

“Âdeme sen tac urdun, Şeytana lanet kıldun” (Ergin, 1986: 91-92).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

1. Tanrı'ya dua ederken onun yüceliğini gösterdiği olaylar dile getirilir.
2. Tanrı'ya dua ederken onun yüceliğini gösterdiği olaylardan örnek alındığı dile getirilir.
3. Medet beklenen ve dua eden kulun karşılık göreceğinden emin olunan tek varlık Tanrı'dır.

7.35. Kazılık Koca ve Oğlu Yigenek'in Kavuştuıkları İçin Yüce Tanrı'ya Şükretmeleri

“İki hasret bir birine bulışdılar, issüz yirün kurdı kibi ulışdılar,
Tanrıya şükürler kıldılar” (Ergin, 1986: 92).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetikselsel Anlamda Önergeler:

Özlemlere kavuşulduğunda, istenene ulaşıldığında, onların gerçekleşmesini sağlayan yüce Tanrı'ya şükredilir.

7.36. Savaşı Kazanan Oğuzların Kâfırın Kilisesini Yıkıp Yerine Mescit Yapmaları ve Aziz Tanrı'nın Adına Hutbe Okutmaları

The Metaethics Theory of Folkloristics and Analysis of The Son of Kazılık Koca Yigenek

“Kal’anun kilisesin yıkup yirine mescid yaptılar. Aziz Tanrı adına kudbe okıtdılar” (Ergin, 1986: 92).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetiksel Anlamda Önergeler:

1. “Ağız açup öger olsam üstümüzde Tanrı görklü.”
2. Savaşı galip bitiren Oğuzlar; kilise yerine mescit yapar, yüce Tanrı adına hutbe okuturlar.

7.37. Dede Korkut’un Gelip Şadlık Çalıp Boy Boylayıp Soy Soylayarak Kazılık Koca Oğlu Yigenek Oğuznâmesini Düzüp Koşması ve Hikâyenin Sonunda Yüce Tanrı’ya Dua Etmesi

“Dedem Korkut gelüben boy boyladı soy soyladı, bu Oğuznâme Yigenegün olsun didi” (Ergin, 1986: 54-55).

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetiksel Anlamda Önergeler:

1. Dede Korkut gelir ve yüce Tanrı’ya dua eder.
2. Bayındır Han’ın hükümranlılığında Oğuz birliği, dirliği hiçbir zaman bozulmayacak Türk varlığı her zaman devam edecektir.

d) Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu’ndaki halkbilimsel anlamda *dinî olumsuz etik eylemlerin bağlamsal halk fikirleri*; metaetiksel anlamda *dinî olumsuz moral olguların bağlamsal önergeleri*

Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu’nda Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumsuz Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumsuz Moral Olgular* tespit edilmemiştir.

e.1) Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu’nda tespit edilen halkbilimsel anlamda *beşerî olumlu etik değerlerin*; metaetiksel anlamda *beşerî olumlu moral olguların tasnifi*

5. Aile Olmanın Önemini Vurgulamak/Aile Birliği Kurmak; 7.19
7. Akın Dilemek/Akın Vermek; 7.7, 7.11
9. Altın Tahtını Evine Dikmek/Kırk Otağı Diktirmek/Toyum

Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nun Etik Çözümlemesi

Olmak/Yedi Gece Yeme İçme Yapmak; 7.5.
13. Cesaret Göstermek; 7.9
14. Cömert Olmak; 7.4.
16. Dayanışma Sergilemek/Birlik Beraberlik Ruhu İçinde Hareket Etmek; 7.8
18. Dokuzlama ve Pençik Çıkartmak; 7.25
19. Duyarlı Davranmak; 7.14
23.4. Kişilerin Takdimi Bağlamında Estetik Söyleme Önem Vermek; 7.13
23.6. Mekân Bağlamında Estetik Söyleme Önem Vermek; 7.2
31. İtaat Etmek; 7.10
38. Misafirperverlik Göstermek; 7.3
42. Nasihat Etmek/Edilen Nasihati Tutmak; 7.17
47. Övgüde Bulunmak/Övülmek; 7.12, 7.16
51.3. Baba Oğul Arasında Sevgi ve Saygı; 7.15, 7.23
51.6. Toplum Fertleri Arasında Sevgi ve Saygı; 7.21
51.8. Doğa ve Hayvan Sevgisi; 7.20
51.9. Saygı Göstergesi Olarak Diz Çökmek; 7.6
56. Toy Düzenlemek; 7.1
57. Tutsaklıktan Kurtarmak/Özgürlüğe Kavuşmak; 7.22
61. Yağmalamak/Düşmanı Tutsak Etmek/Savaş Ganimeti Almak; 7.24
64. Yiğitlik ve Kahramanlık Göstermek; 7.18

e.2) Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nda tespit edilen halkbilimsel anlamda beşerî olumsuz etik değerlerin; metaetikselsel anlamda beşerî olumsuz moral olguların tasnifi

The Metaethics Theory of Folkloristics and Analysis of The Son of Kazılık
Koca Yigenek

9. Erliğe Sıgmayan Hareketlerde Bulunmak; 7.29
17. Kibirli Olmak; 7.29
21.5. Tutsak Edilmek veya Yakınlarının Tutsak Edilmesi Nedeniyle Onurun Kırılması; 7.27, 7.28
25. Sarhoş Olmak; 7.26

e.3) Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nda tespit edilen halkbilimsel anlamda *dinî olumlu etik değerlerin*; metaetikselsel anlamda *dinî olumlu moral olguların tasnifi*

11.3. Dede Korkut'un Gelip Tanrı'ya Dua Etmesi; 7.37
14. İnanma Tapınma Saygı İçeren Kültler/Dinî Uygulamalara Telmihte Bulunmak; 7.34
14.1. Düş Görerek Bilginin Sezgi Yoluyla Alınması/Düş Yorumlatmak; 7.30, 7.31, 7.32.
15. Kâfirin Kilisesini Yıkıp Mescit Yaptırmak ve Aziz Tanrı'ya Hutbe Okutmak/Gazanın Mübarek Olması; 7.36
17. Medet Ummak/Medet Beklemek; 7.33
29. Tanrı'ya Şükretmek; 7.35

e.4) Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nda tespit edilen halkbilimsel anlamda *dinî olumsuz etik değerlerin*; metaetikselsel anlamda *dinî olumsuz moral olguların tasnifi*

Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nda Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumsuz Etik Değerler*; Metaetikselsel Anlamda *Dinî Olumsuz Moral Olgular* tespit edilmemiştir.

Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nun Etik Çözümlemesi

e.5) Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nda metaetiğin cevap aradığı sorular

a) Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nda Etik Yargıların Temellendirilmesi Mümkün müdür?

Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nda etik yargıların temellendirilmesinin mümkün olduğu ve bu temellendirmenin halk fikirleri ile ulaşılan halk felsefesinin bağlam oluşturdıkları geleneklerle yapılabildiği tespit edilmiştir.

b) Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nda Etik Yargıların Temellendirilmesi Mümkün ise Bir Etik Yargının Temellendirilmesindeki Mantıksal Adımlar Nelerdir?

Çalışmamızda bir ahlâk yargısının temellendirmesi üç mantıksal adımda gerçekleştirilmektedir.

Birinci mantıksal adım; Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Etik Eylemler*; Metaetikselsel Anlamda *Moral Olguların* tespiti tasnifidir.

İkinci mantıksal adım; anlatıdaki halkbilimsel anlamda etik eylemlerin, metaetikselsel anlamda etik olguların bağlamlarının, anlatının içinden yapılan alıntılarla gösterilip halkbilimsel anlamda halk fikirlerinin belirlenmesi ve metaetikselsel anlamda önermelerinin kurulmasıyla olgu/değer ilişkisi ortaya konulması ve toplumun halk felsefesini belirleyen etik değerlerin temellendirilmesidir.

Üçüncü mantıksal adım; Anlatıda tespit edilerek temellendirilen etik değerlerin, beşerî olumlu/olumsuz; dinî olumlu/olumsuz başlıkları altında tasnif edilmesidir.

Sonuç

Dede Korkut Hikâyeleri, Türk toplumunun etik anlayışının tüm inceliklerini barındıran müstesna bir eserdir. Çalışma evrenimizi oluşturan bu eserdeki Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nu, halkbilimi kuramları ve etik kuramlarından en yenisi sayılan metaetiğin senteziyle ortaya koyduğumuz *Halkbilimsel*

The Metaethics Theory of Folkloristics and Analysis of The Son of Kazılık
Koca Yigenek

Metaetik Kuram çerçevesinde ve kuramın inceleme yöntemi *Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme Yöntemi* ile çözümlenmiş bulunmaktadır. Yapılan çalışma sonucunda;

Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'daki etik değerler belirlenmiş ve hikâyede 28 olumlu etik değer 33 bağlam sayısı; 4 olumsuz etik değer ve 5 bağlam sayısı tespit edilmiştir. Anlatıdaki halkbilimsel anlamda etik eylemler, metaetikselsel anlamda moral olgular, beşerî olumlu/olumsuz; dinî olumlu/olumsuz olarak tasnif edilmiş, yapılan tasnif doğrultusunda anlatıdaki halkbilimsel anlamda etik eylemlerin halk fikirleri sıralanmış, metaetikselsel anlamda moral olguların bağlamsal önermeleri kurularak etik değerler temellendirilmiştir. Anlatıda tespit edilerek temellendirilen halkbilimsel anlamda etik eylemler, metaetikselsel anlamda moral olguların temsil ettikleri etik değerler, beşerî olumlu/olumsuz; dinî olumlu/olumsuz başlıkları altında tasnif edilerek yapılan tasnif tablolar halinde gösterilmiştir. Her bölüm sonunda metaetiğin doğruluk/yöntem/anlamla ilgili sorularına, etik değerlerin halk fikirleri ve halk felsefesiyle temellendirilebileceği cevabı verilmiştir. Etik eylemlerin/moral olguların bağlamları verilerek olgu/değer ilişkisi, ahlâk dili ile ortaya konulduğunda, olgulardan yola çıkılarak etik değerlere ulaşmanın mümkün olduğu ispatlanmış ve halk fikirlerinden, halk felsefesinden hareketle anlatıdaki toplumsal etik değerlerin indeksi yapılmıştır.

Ahlâksal yaşamı gelenekler, görenekler, âdetler, töre ve örfleri esas alarak temellendirme esasına dayalı bir kuram olan Halkbilimsel Metaetik Kuram ve kuramın araştırma yöntemi Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme yöntemi, bu alanda bir ilk durumundadır. Geleneklerin ortaya çıkışında bağlam görevi üstlenen sosyal normlardaki halk fikirlerinin ve bu fikirler yoluyla ulaşılan halk felsefesinin ortaya konması, bu yolla bir toplumun dünya görüşünü temellendiren etik değerlerin tespit edilmesi, günümüzde karşılaştığımız farklı etik problemlerinin çözümünde kullanılabilecek bir yöntemidir. Çalışmamızın Türk kültürünün etik değerlerini üzerine

Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nun Etik Çözümlemesi

yapılacak çok yönlü çalışmalara örnek teşkil etmesi amaçlanmıştır.

Kaynakça

- Cevizci, Ahmet. (2002). *Etiğe Giriş*. Ankara: Engin Yayıncılık.
- _____. (2015). *Etik Ahlâk Felsefesi*. Ankara: Say Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul. (2000). Geleneksel Dünya Görüşü veya Halk Felsefesinin Halkbilimi Çalışmalarındaki Yeri ve Önemi Üzerine Tespitler. *Milli Folklor*, 45, 12-14.
- _____. (2015). *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Çobanoğlu, Sacide. (2018). *Sözlü Edebiyat ve Anlatım Tutumu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- _____. (2020). Halkbilimsel Açidan Türk Dünyası Sosyokültürel Bağlamında Etik ve Metaetik. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 5, 47-168.
- _____. (2021a). *Halkbilimi Bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nin Halk Felsefesi ve Metaetikselsel Çözümlemesi: İnceleme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi C-I. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- _____. (2021b). *Halkbilimi Bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nin Halk Felsefesi ve Metaetikselsel Çözümlemesi: İnceleme*. C-II. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- _____. (2021c). Halkbilimsel Bakış Açısı ve Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla Halkbilimi Etik ve Metaetik İlişkisi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9 (26), 402-418.
- Onart, Adnan. (1976). Ahlâk Felsefesinde Doğalcılık Nedir?. *Felsefe Arkivi*, 0 (20), 79-97.
- Özlem, Doğan. (2015). *Etik Ahlâk Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.
- Tepe, Harun. (2011). *Etik ve Metaetik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

ESKATOLOGYA MİTLERİ VE KUR'AN-I KERİM'DE GEÇEN KİYAMET TASVİRLERİ

Escatologia Myths and Descriptions of the Apocalypse in the Qur'an

Yavuz Gözen*

Geliş Tarihi: 10.12.2021

Kabul Tarihi: 20.12.2021

Öz

Mitolojik anlatılar ve inanışlar, yeryüzünde yaşayan uygarlıklar arasında oldukça önemli bir konuma sahiptir. Birçok kültür tarafından kutsal sayılan mitler, toplumların birtakım ihtiyaçlarından dolayı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçların başında evreni tanıma ihtiyacı gelir. Evrenin, yeryüzünün ve varlıkların nasıl var olduğu mitolojinin önemli bir alanını oluşturmaktadır. Tıpkı var oluşun nasıl gerçekleştiği sorusu gibi varlıkların nasıl yok olacağı sorusu da mitoloji için önem arz eder. Çünkü insanlar tarih boyunca sadece insanların ve dünyanın nasıl var olduğuyla değil, aynı zamanda dünyanın ve insanların nihayetinde ne olacağıyla yani nasıl yok olacağıyla da ilgilenmişlerdir. Bu konuda insanlar düşünmüş ve birtakım sonuçlara vararak gerek edebiyat ve sanat gibi yollarla gerekse mitolojilerle ulaştıkları sonucu paylaşmışlardır. Bu bakımdan mitolojiler de düşünce sistemlerinin sonucunda insanlığın kâinatı anlama çabasının bir semeresi olarak kabul edilmelidir. Çünkü insanlar bilmedikleri şeyleri açıklamak için sıklıkla mitlere başvurmuşlardır. Günümüzün modern insanları dahi mitolojiye ilgi duymaya başlamıştır. Dolayısıyla insanları, toplumların düşünce sistemlerini ve inançlarını anlamak için mitolojinin ve özellikle eskatologia mitlerinin dikkate alınması gerektiği yadsınamaz bir gerçektir. Eskatologia mitleri gelecekte bahsettiği için diğer mitlere göre daha fazla ilgi çekmektedir. Bunun nedeni insanların her zaman bilinmeyene ilgi duymasıdır. Tıpkı mitolojiler gibi, dinî

* Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi, Ankara/ Türkiye, yavuzgozen@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-1674-5878.

Escatologia Myths and Descriptions of the Apocalypse in the Qur'an

anlatılarda ve Kur'an-ı Kerim'de de evrenin sonunun nasıl olacağı detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Dinî anlatılardaki hadiselerin birçoğu mitolojik anlatılarla uyushmaktadır. Çeşitli şekillerde din ve mitoloji birbiriyle etkileşim içerisinde olmuştur. Bu çalışmada mitolojik anlatılar ve özellikle eskatologia mitleri ile Kur'an'da geçen kıyamet tasvirleri arasındaki benzer ve farklı yönler tartışılacaktır. Kur'an'da geçen kıyamet temalı ayetler ve dünya mitolojilerinde kıyametten bahseden anlatılar karşılaştırılarak neden ve nasıl bir etkileşim içinde oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mit, eskatologia, kıyamet, Kur'an-ı Kerim, din.

Abstract

Mythological narratives and beliefs have a very important position among the civilizations living on earth. Myths, which are considered sacred by many cultures, have emerged due to some needs of societies. First of these needs is the need to know the universe. How the universe, earth and beings came into existence constitutes an important area of mythology. Just like the question of how the existence took place, the question of how the beings will disappear is also important for mythology. Because throughout history, people have been concerned not only with how people and the world came into existence, but also with what the world and people will eventually be and how they will perish. People have thought about this subject and by reaching some conclusions, they have shared the results they have reached both through literature and art also mythologies. In this respect, mythologies should be accepted as the result of humanity's effort to understand the universe as a result of thought systems. Because people have often resorted to myths to explain what they don't know. Even today's modern people have begun to take an interest in mythology. Therefore, it is an undeniable fact that mythology and especially eschatology myths should be taken into account in order to understand people, thought systems and beliefs of societies. Eschatology myths attract more attention than other myths because they talk about the future. This is because people have always been interested in the unknown. Just like mythologies, religious narratives and the Qur'an have explained in detail how the end of the universe will be. Many of the events in religious narratives are compatible with mythological narratives. In various ways, religion and mythology interacted with each other. In this study, similar and

Eskatologya Mitleri ve Kur'an-ı Kerimde Geçen Kıyamet Tasvirleri

different aspects between mythological narratives and especially eschatology myths and the apocalypse depictions in the Qur'an will be discussed. By comparing the apocalyptic themed verses in the Qur'an and the narratives of world mythologies that talk about the apocalypse, it will be determined why and how they interact.

Keywords: Myth, eschatology, apocalypse, The Holy Qur'an, religion.

Giriş

İnsanlığın bilimsel bilgiye ulaşmadan önceki dönemlerinde evreni ve var oluşu kavrama çabası sonucunda ortaya çıkmış olan mitoloji ve mitler, olay ve olgulara; nesnelere ve insanlara yani hayatın tümüne anlam kazandırır, yorum katar ve bir öyküyle beraber çerçeveleyerek onlara netlik kazandırır. Bahsi geçen mitoloji kavramı, mit bilimi anlamına gelir (Seyidoğlu, 2002: 9). Mit ise kutsal bir hikâyeyi ihtiva eder. İlkel zamanlarda meydana gelmiş olduğuna inanılan bir olayı anlatır (Seyidoğlu, 2002: 15-16). Mitler insan düşüncesinin gelişme evrelerinde ortaya çıkmış kutsal kabul edilen anlatılardır. İnsanlığın düşünsel gelişimini çeşitli evrelere ayıran Müller, insan düşüncesi ile dilinin tematik, diyalektik, mitolojik ve popüler dönem olmak üzere dört farklı evreden geçtiğini belirtir. Bu ayrıma göre, insanlık düşünsel tarihinin gelişim çizgisinde diğerlerine göre daha geç dönemlerinde mitler ortaya çıkmıştır (Çobanoğlu, 2005: 102). Mitler tematik ve diyalektik dönemlere göre daha geç evrelerde ortaya çıkmalarına rağmen insanlığı daha güçlü ve derinden etkilemişlerdir. Campbell mitlerin insan düşüncesi üzerinde çok güçlü etkisi olduğu görüşünü savunur ve mitlerin toplum üzerindeki etkilerini (1995: 20) şöyle ifade eder:

“Mitolojinin simgeleri -ister gerçek görüntüler ister soyut düşünceler biçiminde olsun- en derindeki dürtü merkezlerine temas edip onları diri tutar; eğitilmişleri ve eğitimsizleri aynı şekilde etkisi altına alır, toplulukları ve uygarlıkları harekete geçirir”.

İnsanoğlunun dünya üzerindeki macerasından ve tecrübelerinden meydana gelen mitler, insanoğlunun müşterek

Escatologia Myths and Descriptions of the Apocalypse in the Qur'an

kaderini ve ortak kültürünü içine alan zihinsel üretimlerdir. Mitler, düşünce sistemlerinin sonucu olarak ortaya çıkmış kutsal öykülerdir (Eliade, 2001: 16). Kendini keşfeden insan kendi yaratıcısını kafasında şekillendirdikten sonra evren üzerinde, ardından da kendi oluşumu üzerinde düşünmeye başlamış ve sorular sormuştur. Modern bilimden önce bu soruların cevaplarını din, felsefe ve mitoloji vermiştir. Felsefe ve mitolojiden farklı olarak din, ruh dünyasına açılan bir kapı olmuştur. Birçok şeyin cevabını din verebilmiştir. Belki mitlerin bile ortaya çıkmasındaki en önemli etken din olmuştur. İster semavî kaynaklı olsun isterse arkaik olsun bütün dinlerin kendilerine has ortaya çıkardığı bir mitolojisi vardır (Çoruhlu, 2002: 12). Ancak dünyaya insan olarak gelen varlıkların geldikleri yerle irtibatlarını unutmamasını sağlayan sadece dinler değildir. Felsefe ve mitoloji de hayatı anlamlandıran diğer unsurlar oluşturmuştur (Candan, 2015: 273).

Evrenin kaostan kurtulup kozmosa geçiş süreci, kozmostan tabiata, tabiattan topluma ve kültüre dönüşümü kozmogoni ve antropogoni mitlerini ortaya çıkarmıştır. İlkel insan mitler aracılığıyla, yaratıcısını tanımaya çalışmış, evreni zihninde şekillendirmiş, kendi varoluş hikâyesini kaleme almış, gelecek konusunda kehanetler ve tahminlerle kendisine bir yol çizmiştir. Campbell'e (2017: 13) göre yeryüzünde insan olan her yerde, her koşulda ve tüm zamanlarda mitler ortaya çıkmıştır. Eskatologia adı verilen dünyanın sonunu anlatan mitler, insanlığın gelecek ile ilgili merakını gözler önüne sermektedir. Eskatologia mitleri diğer mitlerden farklı yönleri sahiptir. Bütün mitler bir var oluş hikâyesinden bahsederken eskatologia mitleri yok oluşun hikâyelerini içerir. Geçmişte olduğu düşünülen olaylardan bahseden mitlerin tersine eskatologia mitleri gelecekte olması beklenen olay ve olguları anlatır. Eskatologia mitleri işte bu yönleri ile diğer mitlerden ayrılır. Ancak, evrenin bir sonu olduğu düşüncesi, tamamıyla bir yok oluş hikâyesi olarak değerlendirilmemiştir. Eliade "*Demek ki son, başlangıcın kapsamında yer alır, başlangıç da sonun*" (2001: 69) diyerek burada döngüsel bir süreç olduğuna işaret eder. Yani her yok oluş aslında bir başlangıca gebedir. Demek

oluyor ki insanlık için tam bir yok olmadan bahsedilemez. Bir nesil yok olurken yerlerine yenileri geleceği için tazelenme ve yeniden hayata tutunma söz konusudur.

Eskatologya Nedir?

Eskatologya evrenin ve her şeyin sonu olgusundan ve kıyametten bahseden anlatıları içeren mitoloji türüdür. *“Eskatologya son şeylerin ya da daha doğru bir biçimde, bilinen dünyamızın kendileriyle sona ulaştığı olayların öğretisidir. Bu dünyanın sonunun ve onun yıkılışının öğretisidir”* (Bultmann, 2006: 29). Eskatologya mitlerinin bireysel ve kozmik eskatologya olmak üzere iki yönü var ve bu ikisini makalemizde ele alacağız. Bireysel eskatologya dendiğinde insanın ferdî olarak ölümü, kozmik eskatologya dendiğinde ise evrenin sonu yani kıyamet kastedilmektedir. Bizim makalemizin konusu kıyamet tasvirleri ve eskatologya şeklinde ilerleyecektir. Kıyamet tasvirleri hemen bütün mitolojilerde ve dinî anlatılarda kendine yer bulmuştur. Kozmik felaketlerle ilgili eskatologya mitleri son derece yaygındır. Sözelimi zelzeleler, yangınlar, toprak kaymaları, salgın hastalıklar, meteor düşmesi, sel baskını vb. gibi. Kuşkusuz dünyanın sonu olgusu tam anlamıyla cevaba kavuşturulabilecek bir fenomen değildir. Bunun nedenlerinden biri de dünyanın sonunun yani kıyametin ne zaman ve nasıl olacağının tam olarak bilinemez oluşudur. Bu konuda sadece birtakım varsayımlar ve kehanetlerden söz edilebilir.

Evrenin sonu fikriyle alakalı ilkel toplumların kıyamet kehanetlerine dair mitlerine göz atacak olursak; sözelimi Yeni Gine'deki Kailerin inanışında Yaratıcı Malengfung, kozmosu ve insanı yarattıktan sonra ufka, Dünya'nın sınırlarına doğru çekilmiş ve orada uykuya dalmıştır. Uykusunda her dönüşünde yer sarsılır. Fakat bir gün gelecek ve Malengfung yattığı yerden doğrularak gökyüzünü parçalayacak, gökyüzü dünya üzerine düşerek param parça olacak ve yaratıcı Malengfung tüm hayata son verecek, böylece yaşam bitecektir (Eliade, 1995: 79). Görüldüğü üzere bu mitte depremlerin sebebine de cevap

Escatologia Myths and Descriptions of the Apocalypse in the Qur'an

bulunmuş olmaktadır. Ayrıca evrenin sonu da büyük bir depreme bağlanmıştır. Yeni Filipinler olarak da bilinen Caroline adalarından biri olan Namolut adasında tanrıların bir gün tüm insanlığı, günahlarından dolayı yok edeceğine dair çeşitli mitler kaydedilmiştir. Fakat tanrılar varlığını sürdürmeye devam edeceklerdir ve bu da yeni bir yaratılış ve hayatın devam etmesi olasılığını akıllara getirmektedir (Eliade, 1995: 79). Özel mitler kategorisinde yer alan eskatologia mitleri dünyanın sonu hakkındadır. Bayat'a göre:

“Tarihî şuurun ortaya çıkması ve dinî inançların güçlenmesiyle dünyanın sonu, kıyamet anlayışı da ağırlık kazanmaya başlar. Özellikle monoteist dinlerin baskısıyla kıyamet, onu hazırlayan sebepler, ön belirtiler vs. hakkında bir dizi hikâye anlatılmaktadır ki bunlar da eskatologia mitlerini oluşturmaktadır. İlkel kavimlerin bazısında dünyanın sonu fikri bulunmadığı halde tufanla veya dünyayı tahrip edecek kozmik olaylarla ilgili çeşitli mitler mevcuttur. Dünyanın sonu hakkındaki mitler geleceğe yönelmiş kehanetler niteliğinde olduğu için kozmik bilgilerin simgeleştirilmiş şekilde karakteristik özellik oluşturur” (Bayat, 2010: 16).

Eskatologia ile ilgili mitler bir şekilde kozmogonik ve yeniden yaratılış mitleriyle bağlantılıdır. Bayat bu konuyla ilgili şöyle der: “*Mitoloji başlangıçla sonun, başka şekilde söylemek gerekirse kozmogoniyle eskatologyanın şerhinden başka bir şey değildir. Mitolojinin dine veya dinî inanca en yakın olanı ve en çok etkileşime maruz kalanı yaratılış ve dünyanın sonu, kıyamet hakkındaki mitlerdir*” (Bayat, 2007: 120). Mircea Eliade kozmogoni ve eskatologia mitlerinin çok keskin çizgilerle birbirinden ayıramayacağını düşünür. Eliade'ye göre eskatologia mitleri bir sondan bahsettiği kadar aynı zamanda bir başlangıç yani kozmogoni ifade eder. Eskatologia mitleri başlangıca dönüşü içinde barındırır. Biri biterken diğeri başlayan bir döngü gibidir (Eliade, 2001: 75, 76). Dolayısıyla bütün eskatologia mitleri doğrudan doğruya kozmogoni mitleriyle de bağlantılıdır. Çünkü kozmogoni yaratılış mitleri olduğundan dolayı, her sonun da bir başlangıcı olması gereği eskatologia mitleriyle dünya son bulsa da ardından yeni bir yaratılışla beraber yeni bir dünya kurulabilir.

Eskatologya ve Kıyamet

Kıyamet, onu hazırlayan sebepler ve ön belirtiler hakkında aktarılan söylenceler eskatologya mitleri dediğimiz kıyamet söylencelerini oluşturmaktadır. Birçok kültürde ve eski kavimlerin anlatılarında, eskatologya mitleri, yaşamın ve dünyanın sonunu getirecek tufan veya olası kozmik kazalarla ilgili kehanetler mevcuttur (Bayat, 2010: 16). Genelde bütün dinlerde kıyamet hadisesi birbirine benzer ifadelerle anlatılır. Bazen doğal afetler bazen de büyük bir savaştan bahsedilir. Örneğin Armageddon savaşı birçok dinde kıyametten önce gerçekleşeceği varsayılan bir son savaştır. Kıyamet savaşı sadece dinsel anlatılarda değil aynı zamanda birçok mitolojide zaman zaman da Hollywood filmlerinde hatta bazen de siyasi söylemlerde kullanılmıştır. Buna göre eskatologya sadece eski zamanların değil, modern zamanların da beklentisidir. Günümüz insanı dünyanın mitolojik hikâyelerinin çok eskide kaldığını düşünse de dünyanın bir sonu olduğuna dair olağanüstü olayların anlatıldığı hikâyelere artık kuşkuyla bakmamaktadır. Son zamanlarda filmlere de konu olan dünyayı suların kaplaması, bir meteorun çarpma ihtimaliyle karşı karşıya kalınması veya depremler, salgın hastalıklar, uzaylı istilası, küresel ısınma gibi pek çok senaryo olması eskatologyanın ister bilimkurgu şeklinde isterse de itikat şeklinde günümüz insanların hayal dünyalarında mevcut olduğunu göstermektedir. Birçok web sitesinde, “Marduk” ismi verilen hayalet gezegen başta olmak üzere korona salgını gibi küresel çapta etkisi olan hastalıklar, çekirge istilası, buzulların erimesi ve küresel ısınma gibi yakın zamanlarda ortaya çıkmış çeşitli konular, bilgiler ve komplo teorileri bulunmaktadır. Bütün bunlar göstermektedir ki insanların birçoğu kıyamet hakkında fikir sahibidir ve bazıları da bunun beklentisi içindedir.

Dünyanın sonunun geleceği zamanı kimse bilmemektedir. Ancak nasıl gerçekleşeceğine dair birtakım tasvirler anlatılmaktadır. Bu tasvirler mitolojilerde olduğu kadar Kur'an-ı Kerim'de de anlatılmaktadır. Hatta kıyamet ve ahiret kavramları Kur'an'ın ana kavramları arasındandır. Kur'an'da kıyamet hâdisesinin ve bu esnada meydana gelecek olayların

Escatologia Myths and Descriptions of the Apocalypse in the Qur'an

nasil gerçekleşeceğine işaret eden birtakım sure ve ayetler yer almaktadır. Fakat bu büyük hâdisenin ne zaman gerçekleşeceği ve meydana gelmeden önce hangi alâmetlerin zuhur edeceği bilgisi gizli tutulmuştur.

“Sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. De ki: Onun ilmi ancak Rabbimin katındadır. Onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz” (Araf Suresi: 187-188).

Kur'an, böyle bir soruyu soranlara ise onun ansızın gerçekleşeceğini, bu konuda peygamber de dâhil hiç kimseye bilgi verilmediğini de vurgulamıştır. Kıyameti detaylı bir şekilde en güzel tasvir eden kitaplardan biri de şüphesiz ki Kur'an-ı Kerim'dir. Kıyamet veya ahiret konusunun işlendiği bu ayet ve surelerde kıyametin özellikleri zikredilerek kıyamet sahneleri tasvir edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de ahiret âlemi, sadece tavsif edilerek bırakılmamış; tasavvur edilebilir, hissedilebilir bir anlatımla zikredilmiştir.

Kur'an'ın değişik surelerinde yer alan kıyamet sahneleri, çeşitli şekillerde geçmektedir. Kıyamet gününün dehşetine vurgu yapan ayetlerle başlayan kıyamet günü hadiseleri, insanların durumu tasvir edilerek; insanların dünya hayatındaki davranışlarına göre ahirette karşılaşacakları ceza ve elde edecekleri mükâfattan bahsedilerek devam eder. Olay anlamına gelen “Vakıa” suresinde:

“Mutlaka gerçekleşecek (kıyamet) koptuğu zaman, onun oluşunu yalanlayan hiç kimse olmayacaktır. Yeryüzü şiddetle sarsıldığı zaman, dağlar parça parça dağılıp saçılmış toz olduğu ve siz de üç sınıf olduğunuz zaman, O (kimini) yükseltir, (kimini) alçaltır” (Vakıa Suresi: 1-6)

şeklinde ifade edilir. Kur'an-ı Kerim'in 81. suresi olan Tekvir'de de kıyametin tasviri şu şekilde geçer:

“1- Güneş dürüldüğü, 2- Yıldızlar düştüğü, 3- Dağlar yürütüldüğü, 4- Gebe develer başıboş salıverildiği, 5- Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı, 6- Denizler ateşlendiği, 7- Nefisler eşleştiği, 9- Diri diri gömülen kıza, hangi suçtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu, 10- Defterler açılıp yayıldığı, 11- Gök parçalandığı, 12- Alevli ateş kızdırıldığı, 13- Ve cennet yaklaştırıldığı zaman, 14- Her nefis ne hazırlamışsa onu bilir” (Tekvir Suresi: 1-14).

Görüldüğü üzere surede kıyametin dehşet verici bazı ayrıntıları tasvir edilmektedir. Güneşin dürülmesi yani sönmesi ya da yok edilmesi ile başlayacak felaketler silsilesi yıldızların sönmesi veya teker teker düşmesiyle devam edecektir. Bunlarla beraber dünya üzerinde vahşi hayvanlar bu dehşetli olaylar karşısında korkarak bir araya gelecek, denizler alev alacak, muhtemelen volkan patlamaları gerçekleşecektir. Bu olayların ardından hesap verme günü gelecek ve bildiğimiz anlamdaki gökyüzü parçalanarak yeni bir âlem ortaya çıkacaktır.

Kur'an-ı Kerim'in 88. suresi olan Gaşiye'de ise şu tasvirlerle yer verilir:

“1. O kıyametin haberi sana geldi mi? 2. Kıyamet günü geldiğinde bazı kişilerin yüzlerini zillet kaplamıştır. 3. Bitkin ve yorgundurlar. 4. (Bazıları) kızgın ateşe girerler. 5. Kendilerine kaynar su pınarından içirilir. 6. Onların yiyeceği kupkuru, dikenli bir bitkiden ibarettir. 7. Bu bitki beslemez ve açlığı gidermez. 8. O gün bazı kişilerin yüzleri mutludur. 9. Yaptıklarından memnun olmuşlardır. 10. Onlar yüksek bir cennettedirler” (Gaşiye Suresi: 1-10).

Bu ayetlerde ise kıyametle beraber cennet ve cehennem tasvirlerine yer verilmiştir. Kıyametin akabinde bazı insanların cennete bazı insanların ise cehenneme girişleri anlatılmaktadır. İnsanoğlunun kendi özgür iradesiyle yeryüzünde gerçekleştirdiği her türlü eylem, tutum ve davranışın, var olduğu düşünülen ölüm ötesi hayatta, bir şekilde karşılığının verileceği hususu, ahiret inancına sahip bütün dinlerde ve mitolojilerde ortak bir unsur şeklinde göze çarpmaktadır. İyi insanların öldükten sonra karşılaşacağı yer olan cennet, bütün kutsal metinlerde ve dinlerde her türlü güzelliğin ve çeşitli nimetlerin bulunduğu bir mekân olarak anlatılırken; suçlu ve günahkâr insanların karşılaşacağı mekân olan cehennemin ise azapla dolu bir yer olarak tasvir edildiği bilinmektedir.

Dünyanın sonunda gerçekleşeceği varsayılan kozmik felaketlere ve kıyamet gününe dair ifadelerin geçtiği ayetlere baktığımızda yaklaşık yirmi surenin doğrudan bu konuyla alakalı olarak o güne dair uyarılara yer verdiğini görürüz. Bahsi geçen sureler; İbrahim, Taha, Enbiya, Hac, Tur, Kamer, Rahman, Vakıa,

Escatologia Myths and Descriptions of the Apocalypse in the Qur'an

Hakka, Meâric, Müzemmil, Mürselat, Nebe, Abese, Tekvîr, İnfitâr, İnşikâk ve diğer surelerdir. Bu surelerin dışındaki diğer surelerde de bazen bir iki ayette buna dair atıflar bulunabilmektedir. Özellikle Kur'an'ın 101. suresi olan, kelime olarak büyük felaket anlamına gelen Karia suresi tamamen kıyameti tasvir eden bir içeriğe sahiptir:

“Yürekleri hoplatan büyük felaket! Nedir o yürekleri hoplatan büyük felaket? Bilir misin nedir yürekleri hoplatan büyük felaket? Kıyamet günü geldiğinde insanlar, birer tarafa uçuşan kelekler gibi dağılacaklardır. Dağlar parçalanmış, dağıtılmış renkli pamuklar gibi olacaktır. İşte o vakit, kimin tartıları ağır gelmişse, artık o, hoşnut olacağı bir hayat içinde olacaktır. Ama kimin de tartıları hafif gelirse, işte onun anası (varacağı yer) Hâviye'dir. Sen Hâviye'nin ne olduğunu nereden bileceksin? O, kızgın bir ateştir” (Karia Suresi: 1-11).

Bir diğer sure olan, kelime anlamı olarak depremi ifade eden Zilzal suresinde kıyamet öncesinde gerçekleşecek bazı olaylar anlatılır:

“Dünya büyük bir zelzeleyle sarsıldığı, içindekini dışına attığı ve insan ‘ona ne oluyor?’ dediği zaman. İşte o gün, yer haberlerini anlatır. Çünkü Rabbin ona vahiy etmiştir. O gün insanlar amellerinin gösterilmesi için kabirlerinden çıkacaktır” (Zilzal Suresi: 1-6).

Bu ayetlere de farklı yorumlar yapılmıştır. Yerin haberlerini anlatması konusunda İslam âlimleri farklı yorumlara yönelmiştir. Bu yorumlardan bazılarına göre olağanüstü bir şekilde yeryüzü cisimleşmiş ve dile gelerek konuşmaya ve haber vermeye başlamıştır. Bu ayetlerde geçen deprem olgusu birçok eskatologya mitinde de yer almaktadır (bkz. Eliade, 2001: 77).

Dünyadaki farklı kültürlerden biri olan, Amerikan yerli milletlerinden Choktawlar, Dünya'nın ateş tarafından yok edileceğine, ama ruhların geri döneceğine, kemiklerin etlerle kaplanacağına ve dirilenlerin de eskiden kendilerine ait olan topraklarda oturacaklarına inanırlar. Eskimo topluluklarında buna benzeyen mitler vardır: Bu mitlere göre insanlar dirilecek ve kemiklerinden hayat bulacaklardır (Eliade, 2001: 81). Bu

mitlerde anlatılan bazı durumların Kur'an'da da geçmesi elbette tesadüf değildir. Örneğin:

“Şüphesiz ölüleri diriltecek olan biziz” (Yasin Suresi: 12)

Aynı surede geçen bir başka ayette inancı olmayanların şüphelerine şöyle cevap verilmektedir:

“Kendi yaratılışını unutup bize örnek getirmeye kalkışıyor ve ‘Şu çürümüş kemiklere kim can verecekmiş!’ diyor. Kim onları ilk başta yarattıysa o diriltecek. O yaratmanın her türlüşünü bilir” (Yasin Suresi: 78-79).

Görüldüğü üzere ölülerin kıyamet günü dirilmesi mevzusu birçok eskatologia mitinde var olduğu gibi kutsal dinlerde de bir inanç olarak karşımıza çıkmaktadır. Eskatologiaya dair mitlerin çoğu kutsal metinlerle örtüşmektedir. Acaba kutsal dinler mi mitleri etkilemiştir? Yoksa tam tersine mitler kutsal anlatılarda kendine yer mi edinmiştir? Bu soruların net cevabını vermek neredeyse imkânsızdır. Çünkü her zaman yeni yorumlar olabilmektedir. Genelde bütün dinsel geleneklerin bir anlatım ya da açıklama tarzı olarak kullandıkları kıssalar dinlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'in de neredeyse üçte biri kıssalarla örülüdür. Bu kıssaların birçoğu da bazı mitlerle benzeşmektedir. Örneğin; insanın yaratılışı kıssası, Nuh Tufanı, Yedi Uyuyanlar (Ashab-ı Kehf), Harut ve Marut gibi birçok kıssa Kur'an'da anlatılmaktadır. Halkbilimci Dundes de “Fables of the Ancients? Folklore in the Qur'an” başlıklı çalışmasında bu görüşteki fikirlerini öne sürmektedir:

“Kur'an'da Aarne-Thompson masal tipleri bulunması kanıtlanmıştır. Bu masal türleri arasında ‘Yedi Uyuyanlar’, ‘Harut ve Marut’ ve ‘Hayvan Dilleri’ masalları elbette Kur'an'dan önce de vardı; dinleyiciler tarafından zaten bilinen hikâyelere atıfta bulunulduğu için, Kur'an'ın üslup özelliklerinden biri olması mutlak bir sorun değildir. Kur'an'da hem Eski Ahit'te hem de Yeni Ahit'te bildirilen olaylara çok sayıda referans vardır” (Dundes, 2003: 66).

Eliade'nin eskatologia mitlerine çeşitli örnekler verdiği eserinde, kıyametle ilgili olarak Malenezya'da yaşayan kargo kültürünün mitlerinden şöyle bahseder:

Escatologia Myths and Descriptions of the Apocalypse in the Qur'an

“Hint-İran ve Yahudi-Hristiyan eskatologiyalarında olduğu gibi yeni yaratılıştan aslında Cennet'in bu yeniden ele geçirilmesinden önce bir dizi kozmik felaket olacak: Yer sarsılacak, alev yağmurları yağacak, dağlar yıkılacak ve vadileri dolduracak” (Eliade, 2001: 91).

Kur'an'da geçen kıyamet konusundaki ayetler bu mitlerle esrarengiz bir şekilde benzeşmektedir. Örneğin; Tekvir Suresi'ndeki ayetlerde ve Zilzal Suresi'nde kıyametin dehşet verici bazı ayrıntıları tasvir edilmektedir. Bu tasvirler şaşırtıcı bir şekilde dünyanın bir başka ucunda yaşayan toplulukların mitleriyle benzeşmektedir. Bahsi geçen ayetlerde yakıcı ateşten, büyük bir depremden, dağların dümdüz olmasından ve çeşitli kozmik felaketlerden bahsedilmektedir. Taha Suresi 105 ve 107 numaralı ayetlerde de:

“(Ey Muhammed!) Sana dağların (kıyamet günündeki) hâlini soruyorlar. De ki: Rabbim onları toz edip savuracak. Yerlerini düz ve boş bir alan hâline getirecektir. Orada hiçbir çukur, hiçbir tümsek göremeyeceksin”

şeklinde dağların toz haline geleceği ve yerle bir edileceği bildirilmektedir. Kıyamete atıf yapan surelerden biri olan Mürselat Suresi'nde geçen ayetlerde şu ibareler vardır:

“Yıldızların ışığı söndürüldüğü zaman, gök yarıldığı zaman, dağlar ufalanıp savrulduğu zaman, Peygamberler için vakit belirlendiği zaman, (bunlar) hangi güne ertelenmiştir? Hüküm ve ayırım gününe” (Mürselat Suresi: 8-13).

Kur'an'ın nazil olduğu coğrafya düşünüldüğünde herkesçe bilindiği şekilde, kırsal ve çölleşmiş bir ortamdan söz edilebilir. Bu ortamda depremlerin çok nadir olarak gerçekleşmesi ve bu toplumların deprem hakkında pek fazla fikirlerinin olmaması da malumdur. Gerek dağlar konusunda gerek depremler konusunda kıyamet alameti olarak sıklıkla bahisler geçmesi bu bakımdan ilginçtir.

Sonuç

Görüldüğü üzere Kur'an'da geçen kıyamet alametleri konusundaki tasvirlerin olduğu birçok ayet, dünyanın değişik

Eskatologya Mitleri ve Kur'an-ı Kerimde Geçen Kıyamet Tasvirleri

coğrafyalarında yaşayan insan topluluklarının dünyanın sonunda olacak olaylarla ilgili eskatologya mitleriyle benzeşmektedir. Bu durum bir tesadüf müdür yoksa insanın ruh dünyasıyla alakalı bir yönü var mıdır? Bu konuda herkes farklı yorumlar getirebilir. Bunlar yorum yapacak insanların bilgi birikimine ve bakış açılarına göre değişebilir. Genelde bütün dinsel geleneklerin bir anlatım ya da açıklama tarzı olarak kullandıkları kıssalar, dinlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'in de neredeyse üçte biri kıssalarla örülüdür. Bu kıssaların birçoğu da bazı mitlerle benzeşmektedir. Bu bakımdan eskatologya mitleri de bütün dinî anlatımlarda ve Kur'an kıssalarında kendine yer bulmuştur. Eskatologya mitleri, insanların geleceğe yönelik beklentilerine bir cevap niteliği taşımaktadır. İnanç değerleriyle bütünleşmiş bir gelecek beklentisi ve adalet, barış, mutluluk gibi umutlar insanların geleceğe güvenle bakmaları için önemli değerler olmuştur. Geleceğin bilinemeyen yönleri her zaman insana merak ve korku vermiştir. Bu noktada da din ve mit insan için bilgilendirici ve aydınlatıcı bir rol üstlenmiştir. Mitlerin önemli işlevlerinden birisi de kutsalı ya da metafiziği anlatmaya yönelik işlevleridir. Bu bağlamda eskatologya mitleri de metafiziği anlama çabalarının bir uzantısı olarak değerlendirilebilir.

Mitleri anlamaya çalışmak ve bunu yaparken mitlerin ne gibi insanî ve sosyal ihtiyaçların tesiriyle oluştuğunu tespit etmeye çalışmak bilimsel bir çabayı gerektirir. Mitler, ilk ve evrensel gerçekliklerin simgesel bir ifadesi olarak değer bulmaktadır. Bununla beraber mitleri sınırları belli olan, kolay teşhis edilebilen unsurlar olarak görmek pek mümkün olmamaktadır. Çünkü insanların ortaya koyduğu en eski kültürel ürünlerin başında mitler gelir. İlk insanlardan günümüze kadar bazen duygular, bazen hayaller mitleri ortaya çıkaran etmenlerden olmuşlardır. Bu nedenle, kesin çizgiler çizerek mitleri anlayabilmek zordur. Eskatologya mitleri ise diğer mitlerden farklı olarak gelecekte olacak olaylardan bahsettiği için onları anlamak daha da zordur. Bunun nedeni eskatologya mitlerinde her zaman simgesel anlatımların söz konusu olmasıdır. Bir

Escatologia Myths and Descriptions of the Apocalypse in the Qur'an

diğer nedeni de geleceğin ne getireceğinin bilinmezliğidir. Gelecekte olacak olayları kim bilebilir ki? Acaba bu mitleri oluşturan toplumlar geleceğe dair insanları uyarmak veya korkutmak amacıyla mı mitolojiye sığınmışlardır? Bilinmeyene bir cevap verme ihtiyacından mı mitler doğmuştur? Belki de bu mitlerin kaynağı dinseldir. Zamanla değişime uğrayıp mitolojiye dönüşmüş olabilirler. Kesin olarak cevaplarını bilemeyeceğimiz sorulardır bunlar. Dinlerdeki mitolojik anlatılar nerden gelmektedir? Bu konulara din tarihçileri ve din felsefesi alanında çalışanlar açıklık getirebilir. Bize göre, mitolojiler ve dinler sürekli etkileşim içinde olmuşlardır. Zaten makalemiz içerisinde bu görüşümüzü destekleyen argümanlar bulunmaktadır.

Sonuç olarak, Kur'an'da kıyamet gününe dair sahnelerin işlendiği ayetlerde anlatılan birçok olay, çeşitli toplulukların mitolojiye dair anlatılarıyla ve eskatologya mitleriyle örtüşmektedir. Bunun nedenleri birkaç maddede özetlenebilir. Bunlardan biri insanoğlunun hayata bakış açısı olabilir. Bir diğeri ise tabiattaki nesnelerin durumlarıdır. Çünkü yeryüzünün neresine gidersek gidelim hayatın ve yıkımın yani var oluşun ve yok oluşun temel sebepleri aynıdır. Örneğin, Güneş hem hayat kaynağıdır hem de zararlı etkileri sebebiyle kıyametin sebebi olabilir. Su hem hayat kaynağıdır hem de çeşitli felaketlere sebep olabilmektedir. Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bütün bunlar göstermektedir ki tabiat olayları ve insanın doğası geçmişte de gelecekte de aynı şekilde vardır. Dünyanın neresine gidersek gidelim, insan güçlü yönleriyle de zayıf yönleriyle de aynı insandır. Hayalleri, fikirleri, hayata bakış açısı az çok değişiklik gösterse de temelde aynı fitrattaki insandır. İlkel olması veya medenî olması bu gerçeği değiştirmez. Bu bakımdan, insanoğlunun kutsala bakış açısı ve onu anlayıp yorumlaması da az çok farklılık gösterse bile temelde aynıdır. Bilinmeyi kavrama çalışmasının neticesi olarak karşımıza çıkan mitolojiler de birbirlerine hem benzer hem de birbirini tamamlar niteliktedir. Bu mitolojilerin bir kolu olan kıyamet yani eskatologya mitleri de benzerlikler gösterir. Dünya mitolojilerinde kıyamete dair tasvirlerin birçoğu hem birbiriyle

az çok uyuşur hem de Kur'an'daki tasvirlerle uygunluk gösterir. Bu da makalemizde ele aldığımız konunun gerçekliğinin somut neticeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Bayat, Fuzuli. (2007). *Türk Mitolojik Sistemi: Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi- 1. Cilt*. İstanbul: Ötüken Yay.
- _____. (2010). *Mitolojiye Giriş*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Bultmann, Rudolf. (2006). *Tarih ve Eskatoloji*. (Emir Kuşçu, Çev.). İstanbul: Elis Yayınları.
- Candan, Ergun. (2015). *Türklerin Kültür Kökenleri*. İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.
- Campbell, Joseph. (1995). *Tanrının Maskeleri "İlkel Mitoloji"*. (Kudret Emiroğlu, Çev.). Ankara: İmge Yayınevi.
- _____. (2017). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. (Sabri Gürses, Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- Çobanoğlu, Özkul. (2005). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çoruhlu, Yaşar. (2002) *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- Dundes, Alan. (2003). *Fables of the Ancients? Folklore in the Qur'an*. Oxford: Rowman & Littlefield Pub. Inc.
- Eliade, Mircea. (1994). *Ebedi Dönüş Mitosu*. (Ümit Altuğ, Çev.). Ankara: İmge Yayınları.
- _____. (1995). *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*. (Mehmet Aydın, Çev.). Konya: Din Bilimleri Yayınları.
- _____. (2001). *Mitlerin Özellikleri*. (Sema Rifat, Çev.). İstanbul: Om Yayınevi.
- Kur'an-ı Kerim Meali*. (2007). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Seyidoğlu, Bilge. (2002). *Mitoloji Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

THE TWO MOST IMPORTANT CONTRIBUTIONS OF DR. GYULA MÉSZÁROS TO THE TURKISH FOLKLORE STUDIES

Dr. Gyula Mészáros'un Türk Halkbilimi Çalışmalarına En Önemli İki Katkısı

Özkul Çobanoğlu*

Geliş Tarihi: 22.12.2021

Kabul Tarihi: 30.12.2021

Öz

19. ve 20. yüzyıllarda yaşamış ünlü Macar halkbilimcisi Dr. Gyula Mészáros'un Türk Halkbilimi çalışmalarına kanaatimizce yaptığı en önemli iki katkısı ve bunların zaman içindeki etkileri ele alınmaktadır. Dr. Gyula Mészáros'un Türk halkbilimine yaptığı en öneli iki katkısından ilki onun Türk Halkbilgisi Derneği'nin kuruluşunda oynadığı roldür. İkincisi ve pek çok yönden özellikle de etkileri bakımından daha da önemli katkısı "Türk Etnografya Müzesi"nin kuruluşudur. Çalışmamızda Dr. Gyula Mészáros'un Türk Halkbilimi çalışmalarına bu iki önemli katkısı ve onların tesirleri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turkish folklore studies, Dr. Gyula Mészáros, Türk Etnografya Müzesi, Türk Halkbilgisi Derneği.

Introduction

The subject of our study is the two most important contributions of the famous Hungarian folklorist Dr. Gyula Mészáros to Turkish Folklore and their influences. It would be useful to summarize the context of the emergence of Turkish folklore studies, albeit in outline, in order to reveal the subject better. As

* Prof.Dr., Hacettepe University, Turkish Folklore Department, Ankara/
Turkey, ozkul@hacettepe.edu.tr.

The Two Most Important Contributions Of Dr. Gyula Mészáros To The
Turkish Folklore Studies

it is widely known, the Ottoman Empire produced three different policies to protect itself and its integrity from the destructive and divisive effects of nationalist movements aimed at establishing a “nation state” that became widespread after the French Revolution during the 19th century.

The first of these is Ottomanism. Ottomanism is the idea of “Ottomanism” based on land in a constitutional order that treats religions and ethnicities within the state as “free and equal citizens of the Ottoman country” and the policies aimed at creating it. As a result of the direct and indirect support of Christian nations and ethnicities by states such as Austria-Hungary, England and especially Russia, the successive independence of Christian elements such as Greece and Serbia and their separation from the Ottoman Empire reveals the failure of this policy and it is abandoned. Although the Islamism policy, which aimed to keep Muslim nations and ethnicities together in the Ottoman Empire, was implemented for almost half a century, the ideas of independence and the efforts to establish nation states between Arabs and Albanians will reveal the failure of this policy. The third and final policy is the Turkism ideology of Turks, who are the main factor establishing this multinational state, to establish their own nation-state. Turkish folklore studies, which were not put forward until the implementation of this ideology and policy, would emerge in this process from 1913 and spread rapidly. The contributions of Dr. Gyula Mészáros to Turkish Folklore are precisely mentioned in this context.

Dr. Gyula Mészáros made many contributions to Turkish folklore studies, as well as other aspects of Turkology and scholarship about Turkish culture¹. This work, however, will

¹ Dr. Mészáros was one of founders of the Turkish Society’s branch of the Ottoman Literature Society (Türk Derneği Edebiyat-ı Osmaniye Cemiyeti) in 1911 in Budapest; he also founded the Hungarian-Turkish Friendship Society (Macar-Türk Dostluk Derneği) in 1917 (Önen: 91). Additionally, Dr. Mészáros was a very active member of the Committee of Language (Dil Heyeti) which later became the “Turkish Institution of Language” (Türk Dil Kurumu) and the Committee of History which became the “Turkish Institution

focus upon only two of his most important contributions, which actually are interwoven in many ways: First, his role in establishing *The Folklore Society* (Halkbilgisi Derneği) and second, his stature as the founder of The Turkish Museum of Ethnography (Türk Etnografya Müzesi).

Before discussing his work, it would be useful to give a few details of his life: He was born on 28.3.1883 in Szakcs and died on 25.05.1957, in New York City. He studied under Armin Vambery, doing fieldwork among the Chuvashes and İdil-Ural Turks (Kazan Tatars). His doctoral dissertation (1909) is about Turk-Tatar languages. He worked 14 years at the Hungarian Museum of Ethnology, and was chairperson of the Hungarology Department, Istanbul University (Dar'ülfünun) between 1906-1919. He was a poet, Turkologist, Hungarologist, ethnologist and museum curator².

Moreover - as a pupil Armin Vambery - Dr. Gyula Mészáros was one of the founders of the Hungarian Turan Society³. He was not only highly professional with his work in Turkey but also a man of high character inwardly moved by a sincere belief that Turan ideology worked, living as a true and faithful Turanist during the Otoman and Modern eras of Turkey. In this context, the relationship between folklore and nationalism is a well-known and well-documented issue within folklore scholarship. Nonetheless, the relationship between folklore and Turanistic internationalism seems to have been understudied, and Dr. Meszaros provides us with a living inspiration to explore these relationships in much greater depth.

To give some insight into Dr. Mészáros' contributions, *The Folklore Society* was established on 1 November 1927 in

of History" (Türk Tarih Kurumu) (Çoker 1983: 3-5; Türk Dil Kurumu'nun 40 Yılı 1972: 38-41).

² Dr. Mészáros bibliographical information compiled by Karaduman 2006 and Kiss Tamas (1994: 1362) was translated into Turkish for Karaduman by Dr. İsmail Doğan.

³ Dr. Mészáros twice did fieldwork in Turkey and collected material for the Hungarian National Museum, a project organised by the Turan Society (Önen 2005: 62).

The Two Most Important Contributions Of Dr. Gyula Mészáros To The Turkish Folklore Studies

Ankara. Most Turkish sources listing its founders' names do not include his⁴. Once it was founded, however, The Society held its first official meeting on 18 March 1928 in Ankara, electing Dr. Mészáros as a member of a five-person committee (Düzgün 1997: 113) preparing the first *Turkish Folklore Manual* for fieldworkers “Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber” (1928a; 1928b), and which was printed twice that year. Essentially, the manual was the work of Dr. Meszaros and Hamit Zübeyr who was also educated in Hungary. Moreover, this book is the scholarship foundation of scientific methodology in Turkish folklore studies for fieldworkers. Although changes in the Turkish alphabet took place only two years following its publication, the manual long served as a guide for fieldworkers and was referenced by other fieldwork guide books. Within a few years, as well, *The Folklore Society* established branches in İstanbul, Antalya, Balıkesir, Bursa, Erzurum, Gaziantep, Isparta and İzmir, with these outreaches serving as Turkish folklore training centers. Additionally, the Society published “The Folklore Journal” (Halkbilgisi Mecmuası), with its name later being changed to “Folklore News” (Halkbilgisi Haberleri / 1929-1947), and through 125 issues served as the flagship periodical of folklore in the nation until 1947.

Further, in regard to The Society, Halil Bedi, his friend and one of the earliest Turkish folklorists, wrote about Dr. Mészáros as a leader of its founding: “...in 1926 I was introduced by Professor İsmail Hakkı, to Dr. Gyula Meszaros, manager of the Museum of Turkish Ethnography, which was located just behind the Suleymaniye Mosque. I told him about my fieldwork and the data I was collecting, finally mentioning the need for a society which would allow Turkish folklorists to collaborate in working for Turkish folklore. He stood, shook my hand and said, ‘Now, at this moment, the folklore society is established’. That day, we planned The Society and its program, with scholars such as Hamit Zübeyr, Halil Vedat, Hilmi Ziya, Baha Sait and others later joining us. We petitioned Gazi Mustafa Kemal, President

⁴ For example, see Örnek (1977), Evliyaoğlu (1988).

of Turkey, to serve as the society's honorary president, giving the petition to Yusuf Akçoraoglu, a close associate of Mustafa Kemal, before I went abroad to study. Two years later, *The Folklore Society* was officially established" (Yönetken 1969: 2197).

It is therefore clear that Dr. Mészáros was one of the founding fathers of Turkish folklore studies in modern Turkey, and anyone unfamiliar with his earlier work during the Ottoman Empire might be surprised by the scope and power of his scholarship and influence. As has been mentioned, he traveled to Turkey many times during the Ottoman period, as well as served as the chairperson of the Hungarology Department of Istanbul University where, besides Hungarian language and literature, he taught ethnology. Many of his colleagues from Istanbul University became founders of the Turkish Republic, such as Ziya Gökalp and Hamdullah Suphi, that being a reason why, when the Republic decided to establish a folk museum in 1924, the state asked to him to prepare a report about the feasibility of founding a Turkish Ethnography Museum. Only one day after completing it, on 30.11.1924, he was signed to a state contract as a founder of the museum, publishing three more feasibility reports the following year⁵. In these, he detailed the museum's necessities, i. e., equipment and the architecture of its buildings, following completion of the reports by starting to collect folklore and traditional works. The museum temporarily opened in the Medrese of Suleymaniye in İstanbul, with him as its manager; in 1930 he was also assigned as specialist at the Ankara Ethnography Museum (present-day Türk Etnografya Müzesi). It was built according to his specifications (Karaduman 2006), and he worked there until 1932 when he returned to Budapest. As Hüseyin Karaduman (2006) states "Dr. Mészáros was in a position such that he always enlightened his surroundings" and helped the nation fill

⁵ For more information about these reports, with their signature being Jul Mesaroş, see Mészáros (1924), Karaduman (2006).

The Two Most Important Contributions Of Dr. Gyula Mészáros To The
Turkish Folklore Studies

the gap between the West and Turkey by using his intellectual skills, knowledge and wisdom.⁶

To fully grasp his importance, in conclusion, let it be remembered that in 1913 / 14, three scholarly articles⁷ introduced the word and idea of “folklore” to the Turkish nation, which then endured World War I, The War of Independence and a period of turmoil until 1922 – with a ethnography museum, a folklore society, scholarly journal, a fieldwork manual and training centers being established by 1924, the period of remarkable fecundity under Dr. Gyula Meszaros’ guidance.

Cited Works

Çoker, Fahri. (1983). *Türk Tarih Kurumu: Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*. Ankara: TTK Yay.

Düzgün, Dilaver. (1997). Halkbilgisi Derneği’nin Türk Folklor Tarihindeki Yeri. *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Genel Konular Seksiyonu Bildirileri*, (ss. 111-122). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Evlioğlu, S. and Baykurt, Ş. (1988). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Ofset Reprodüksiyon.

Ziya Gökalp. (1913). Halk Medeniyeti. *Halk Doğru*, 14, 107-110.

Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber. (1928a). Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.

Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber. (1928b). İstanbul: İktisat Matbaası.

Köprülüzade Mehmed Fuad. (1914). Yeni Bir İlim: Halkiyat ‘Folk-Lore. *İkdam Gazetesi*, Sayı: 6091.

Mészáros, Gyula. (1924). Etnografya Müzesi Hakkında Rapor. *Maarif Vekaleti Mecmuası*, 3, 1-15.

⁶ Dr. Meszaros authored and published articles about the modernization of Turkey; for example, see Meszaros (1928).

⁷ For more about the articles that introduced folklore in Turkey, see Ziya Gökalp (1913); Rıza Tevfik (1914); Fuad Köprülü (1914).

Dr. Gyula Mészáros'un Türk Halkbilimi Çalışmalarına En Önemli İki Katkısı

- Mészáros, Gyula. (1928). Halkçılık-Garpçılık. *Türk Yurdu*, 121, 139-147.
- Önen, Nizam. (2005). *İki Turan, Macaristan ve Türkiye'de Turancılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Örnek, S. Veyis. (1977). *Türk Halkbilimi*. Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Rıza Tevfik. (1914). Folklor-Folklore. *Peyam Gazetesi*, Sayı: 20.
- Tamás, Kiss. (1994). Gyula Mészáros. *Uj Magyar Íradalmi Lexikon*, V.2, Budapest.
- Yönetken, Halil Bedi. (1969). Bizde İlk 'Halkbilgisi Haberleri' Teşebbüsü ve Bir Tarihi Belge. *Türk Folklor Araştırmaları*, 6 (133), 2197-2198.

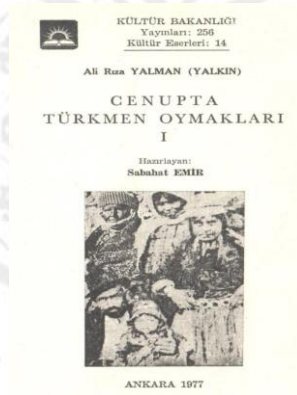
Cenupta Türkmen Oymakları I- II

CENUPTA TÜRKMEN OYMAKLARI I-II

Yalman (Yalkın), Ali Rıza. (1977). Cenupta Türkmen Oymakları I-II. (Haz. Sabahat Emir). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ahmet Serdar Arslan*

İncelenen bu çalışma Ali Rıza Yalın tarafından 1931-1939 yılları arasında beş cilt olarak yayınlanmış eserin Sabahat Emir tarafından başarılı bir şekilde hazırlanarak 1977 yılında Kültür Bakanlığı Yayınları, Kültür Eserleri doğrultusunda yayımlanmış baskısıdır. Ali Rıza Yalman (Yalın) Cumhuriyetin ilk yıllarında yaptığı alan araştırmalarıyla kültür hayatımıza katkıları olan önemli araştırmacılarımızdan birisidir. Onun bu çalışması, her ne kadar eski tarihli olsa da hem teknik hem de muhteva açısından güncel tutulması gereken bir çalışmadır. Nitekim eser, kültür tarihimizin dünü ve bugünü için büyük önem arz ettiği gibi geleceğe aktarımında da önemli rollere sahip olacaktır. Bu doğrultuda alanın kıymetli hocaları tarafından daha önce de ele alınan ve incelenen bu çalışma güncel tutmak amacıyla tekrar gündeme getirilmiştir. Dolayısıyla bu yazıda salt içindekiler bilgisinden ziyade meraklı bir okur tarafından ilk basımından 90 yıl sonra yapılan okuma sonucunda yeni sorular üretilmesinde oynadığı rolle birlikte değerlendirilecektir. Bahsedildiği gibi kitap daha önce basılan beş cildin Sabahat Emir tarafından iki cilt olarak hazırlanmış baskısıdır. Çalışmanın bizim elimizdeki baskısı Ankara'da bir

* Ar. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çankırı/ Türkiye, a.serdararslan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3395-1892.

Cenupta Türkmen Oymakları I- II

sahaftan alınmış kütüphane düşümdür. Buna rağmen kitabın hiç okunmadığı iddia edilebilir çünkü kitabın sayfaları arasında baskıdan kaynaklı kesim hataları vardır ve bunların sivri bir aletle birbirinden ayrılması gerekmiştir. Kitabın içinde ana hatları itibariyle halk yaşantısının özü; mevsimlerden köylerin durumlarına, âdet ve geleneklerden halk edebiyatı ürünlerine, avcılıktan hayvan hastalıklarına kadar ilgili coğrafya hakkında derlenebilen ve gündelik yaşamın her anına dokunabilen bilgiler bulunmaktadır.

Çalışmanın birinci cildine bakıldığında ön sözünde Mehmet Fuat Köprülü'nün imzâsı yer almaktadır. Köprülü burada eserin öneminden bahsetmektedir. İkinci ön söz, Sabahat Emir tarafından hazırlanmıştır. Sabahat Emir burada Ali Rıza Yalgın ile ilgili şunları aktarmaktadır:

“1933 yılında Adana Müzesi Müdürlüğüne tayiniyle beraber folklor araştırmalarına daha büyük bir hevesle sarılan Ali Rıza Yalgın, yalnız bu çalışmalarla kalmamış; çevresindeki gençlere de daima folklor sevgisi aşılamakta önem vermiştir. Yalgın, 1940 yılına kadar ayağında çarığı, içinde gürül gürül memleket sevgisiyle yılmak, usanmak bilmeden Torosları karış karış, oba oba dolaşmış; Yörüklerin yaşayış, âdet, gelenek ve göreneklerini büyük bir azimle inceleyerek buraya ait etnografyayı şekil ve fotoğraflarla tespit etmiş ve bunları ‘Cenupta Türkmen Oymakları’ isimli eserinde toplamıştır” (1977:XII).

Üçüncü ön söz ise “Gaziantep 1931” notuyla Ali Rıza adıyla kaleme alınmıştır. Ön sözün ardından çalışmanın “Birinci Kısım” “Anadolu Tetkikleri” (1-164)¹ başlığını taşımaktadır. Çalışmanın daha bu kısmında toplumsal hafızamızın mahsulleri olan ancak unutulmaya yüz tutmuş bilgilerin çekiciliği soru sormayı seven okur için bir merak unsuru oluşturmaktadır. Bu bölümde Ali Rıza Yalgın (4), Beydili oymağından bahsetmekte ve yayıldığı coğrafyalardan bahsederken Mustafa Paşazâde Mehmet Ağa'nın Suriye'de olduğuna dair bilgi vermektedir. Devamında Yalgın, Suriye'deki Türkmen köylerinden de bahsetmektedir. Günümüzde Suriye'nin siyasi durumu

¹ Parantez içinde verilen numaralar, ilgili cildin sayfa aralıklarıdır.

herkesin malumudur. Acaba günümüzde, Yalgın'ın o dönem için zikrettiği köylerin ve aşiretlerin durumu nedir? Oymağın üyeleri ve torunları ne yapmaktadır? İşte Ali Rıza Yalgın tarafından verilen kısa bilgi, bugünün bir meselesi, bir sorusuna dönüşebilmektedir. Benzer şekilde Yalgın (6) bu bölümde Bayındırlı oymağı obalarından olan Çoban beyli köyünden bahsetmektedir. Acaba bugün o köyün gerçek sınırları Halep'te yer alan Çobanbey kasabasında mıdır? Orada ne kadar kültürel mirasımız bulunmaktadır? Nihayetinde Ali Rıza Yalgın, bu bölümde incelediği coğrafya üzerinde farklı kültürlerden insanların aynı şehir ve hatta köy içerisinde bir arada yaşadığını ortaya koymaktadır. Yine bu bölümde Ali Rıza Yalgın (14) bu bölümde Hacı Efendi isimli birisinden yemek kapları hakkında aldığı bilgileri aktarmaktadır: Sofra, nakkal, sele, sini, sahan, çömçe... Yalgın (51-62) devamında ay, mevsim, yıldız gibi farklı konularda derlediği isimlere ve anlamlarına yer vermektedir. Bu nedenle sadece maddî kültür açısından değil, dil malzemesi açısından da zengin bir eserdir. Eserin 136-139. sayfaları arasında verilen coğrafi deyim ve terimlerin özgünlüğü ise konunun meraklıları tarafından mutlaka görülmelidir. Kitabın bir diğer özgünlüğü, yer verdiği hikâyeleri geliştiği olaylar üzerinden ele almasıdır. Eser, sözlü kültür ürünleri açısından bir hazinedir.

Dikkat çekici bir konu olarak 61. sayfada yer alan “Uğursuz Seneler” başlığında şöyle bir bilgi yer almaktadır:

“1346'da (1927-1928) yani geçen sene çekirge geldi, ürünlerimiz bozuldu.”

Bir okur olarak son zamanlarda televizyonda sıkça duyulan “Son 10 yılın en büyük Çekirge istilası” vb. bir habere mutlaka denk gelinmiştir. Acaba Yalgın'ın vermiş olduğu bu bilgi, çekirge istilaları üzerine çalışan doğa bilimcilerine yahut istatistikçilere ipucu vermekte midir? Yahut 62 ile 64. sayfalar arasında yer alan rüyalarla ilgili bölüme baktığımızda, rüyalarımızda ne gibi değişimler olmuştur? “Rüyada ekin ekmek”, ne kadar rüyalarımıza girmektedir? Bahsedildiği üzere bu açılardan düşünüldüğünde eserde yer alan bilgilerin sadece

geçmişin toplum yaşantısının bir parçası değil, günümüzün de bir parçası olduğu hakikati karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmanın ikinci cildi de dâhil her bölümü bir fotoğraf albümü ile bitmektedir. Yalın (2. cilt, 435) çalışmasının bir bölümünde Macaristan Etnografya Müzesi Türkiyat kısmı şefi Âlimcan Tağan ile birlikte sadece belirli yerler ile ilgili 500 tane fotoğraf çektiklerini beyan etmektedir. Bu noktada fotoğrafların orijinallerinin akıbeti, varsa renklendirilip renklendirilemeyeceği merak konusu olmuş, internette çeşitli sayfalarda bazı fotoğrafların taranmış biçimlerine denk gelinmiştir. Yine burada dikkat çeken ve bir detay olarak Gaziantep'in Dere köylerinden biri olarak aktarılan Hiyam köyünün (Yalın, 150) bugünkü durumu merak edilerek taranmıştır. Doğruluğu tartışılır olmakla birlikte, bugün köyün fotoğrafı olarak lanse edilen fotoğraf ile Yalın'ın paylaştığı fotoğrafta yer alan ve aynı açıdan görülen tepeye doğru inen iki ağacın yerinde olduğu gözlenmiştir.²

Kitabın 1. cildinin ikinci bölümü “Bulgar Dağında ve Yürükler Arasında” (167-300) başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, Bulgar dağı ve yürükler hakkındaki bilgiler yine birinci kısma benzer şekilde giyecek, avcılık, doğum, düğün ve ölüm âdetleri, hikâyeler, türküler gibi günlük hayata değen malzemeler üzerinden aktarılmaktadır. Bu bölümün sonunda yer alan fotoğraflarda İvriz'deki Bereket Tanrısı³ (Yalın, 296) fotoğrafının varlığı da dikkat çekmektedir. Bu açıdan Yalın'ın kültür farkı gözetmeksizin bulabildiği her türlü malzemeye yer verdiği belirtilebilir.

Eserin daha hacimli olan (536 sayfa) ikinci cildi ise üç kısımdan müteşekkildir. İkinci cildin birinci bölümü olan “Üçüncü Kısım”da “Aladağında ve Yürükler Arasında” (1-145) başlığı bulunmaktadır. Bu bölümde de Aladağ coğrafyasının ardından sosyal, kültürel, ekonomik ve hatta teknolojik hayata dair

² Bu yazı bir araştırma yazısı olmadığı için detaylı bir incelemeye gidilmediği, bir okurun merakı sonucu oluşan sorular çerçevesinde ele alındığı tekrar belirtilmelidir.

³ Bu mekân, günümüzde İvriz Kaya Anıtı olarak ziyaretçilere açıktır.

malzemelere kapsamlı olarak değinilmektedir. Bu bölümde ilgi çekici bir nokta olarak Yalgın (26) bir aşiret kadısından bahseder. Görevine son verilmesine rağmen İbrahim Efendi adından bir kadı, fahri olarak “o gün bile” bazı davaları yürütmekte ve karşılığında ücret almaktadır. Bir sonraki sayfada ise Yalgın (27) “Yalancı Doktor” başlığında her derde deva bulacağını iddia eden bir doktordan bahsetmekte ve onun yalancı olduğunu kendisinden başka fark edenin olmadığını söylemektedir. Bu açıdan Yalgın’ın aktardığı toplumu, içinde yaşadığı toplumun bakış açısından ele aldığı iddia edilebilir ancak toplumu olduğu gibi objektif olarak aktarmaya çalıştığı da açıktır. Çalışmanın bu bölümünde yer verilen Dadaloğlu’nun şiirleri de önemli bir hazinedir. Bahsedildiği gibi bu eseri özel kılan önemli özelliklerden birisi de sözlü kültür ürünlerinin halk açısından önemi bağlamında aktarılmasıdır. Bu açıdan ilginç benzerlikler de kurulabilmektedir. Örneğin Dadaloğlu’nun siyasî inançları kapsamında onun Osmanlı aleyhinde olduğunu belirten Ali Rıza Yalgın (64), bu bölümün ilk sayfalarında Ömer Ağa diye birinin Abdülhamid düşmanı olduğunu aktarmakta ve şiirlere, hatıralara ve çeşitli bilgilere yer vermektedir (Yalgın, 15). Ayrıca bu bölümde Anadolu’nun birçok yerinde derlenen ve türlerarasılığın en güzel örneklerden birisi olan “Beyböyreğ” (Yalgın, 90-106) masalının bir varyantına da yer verilmiştir.

Eserinde dördüncü kısmı “Kozan Dağında ve Yürükler Arasında” (149-309) başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yer alan “Tepegöz Hikâyesi” de benzer şekilde ilgi çekicidir (Yalgın, 193-196). Özellikle bahsedecek olursak bu hikâyede geçen “Tepegöz uşağını kendisine martı edindi” cümlesinde “martı”nın dipnotta yer alan bilgiye göre “öğrenci, çırak” anlamına geldiği öğrenilen yeni bir bilgi olmuştur.

Eserin bu bölümünde kadınlarla ilgili başlıklar dikkat çekmektedir. Yalgın, “Kadın İşçileri” (214) başlığında en canlı halk sanatının dokumacılık olduğunu da belirtmektedir. “Aşirette Boyacılık” başlığında ise birtakım boyaların nasıl edinildiğine dair teknik bilgiler aktarılmaktadır. Ancak bu bölümde yer alan en ilgi çekici bölümlerin başında “Kilim

Motiflerinin Halk Arasındaki İsimleri” (296-299) gelmektedir. Burada yer alan motiflerin özgünlüğü hayran edicidir.

Eserin beşinci ve son kısmı ise “Binboğa ve Nurhak Dağlarında Yürükler Arasında” (315-512) başlığını taşımaktadır. Eserin sonunda kapsamlı bir sözlüğe de yer verilmiştir. Beşinci bölüme bakıldığında “Kalkmak üzere olan âdetler” (Yalın, 366-367) başlığı değişen yaşantının ve dahası kültürün yaşayan bir unsur olduğunun kanıtıdır. Yalın (435-440) bu bölümde ayrıca “Yürüklerde Koyun Hastalığı” başlığında birçok hastalığa yer vermektedir. Yine bu bölümde Yalın (442-450), “Aşirette Gıdalar” başlığında birçok yemek ismine, bazılarının ise yapılışına dair notlar vermektedir. Sadece burada yer alan bilgilerde 7 çeşit ekmek hazırlama tekniği, 15 ekmek çeşidi önemli bir veri olarak karşımıza çıkar. Son olarak bu bölümde de kilim, halı motiflerine, okuma yazma bilmeyen halkın rakamları nasıl yazdığına dair (Yalın, 460) bilgilere yer verilmesi çalışmanın zenginliğini göstermesi açısından önemlidir.

Ali Rıza Yalın’ın eserinde daha değinilmesi gereken pek çok önemli nokta ve bilgi yer almaktadır. Bu çalışmada sonuç itibarıyla okurun en çok dikkatini çeken noktalara, soru ve sorun oluşturan ve bugüne değen meselelere odaklanılmıştır. Genel olarak bahsedilirse düğün, ziyaret, âdet, gelenekler, süsleme, takvim, ninni, resim, rüya, duygu, yıldız, savaş, hikâye, türkü, destan, harabeler, misafirperverlik çalışmada yer alan başlıklardan birkaçıdır. Ayrıca her bölgenin tarihi ve coğrafyası önemli kişilerle birlikte aktarılmıştır. Denilebilir ki Ali Rıza Yalın, halkın yaşantısını ele alabildiği bütün yönleriyle, titizlikle incelemiş; özellikle sözlü aktarımlarla halkın günlük yaşantısına yön veren her meseleye değinmeye çalışarak bizlere değerli bir eser bırakmıştır.

LA HISTORIA DI MALTA (MALTA TARİHİ)

Pugliese, Antonio. (1585). La Historia Di Malta (Malta Tarihi)¹

Çev.: Abdulselam Arvas*

Orta dönem İtalyancası ile 1565 tarihindeki Malta Kuşatmasını şiir şeklinde anlatan bir eser bulunmaktadır. Bu destansı şiir, o dönem Avrupalılar için bir destan mahiyetinde olup, halk edebiyatında buna tarihî türkü denmektedir. Dönemin olaylarına şahit olan destansı şiirin yazarı Antonio Pugliese adlı şahıs Sicilyalı olup, şiirinin pek çok dörtlüğünde Turgut Reis'ten bahsetmektedir. Şair Antonio Pugliese, şiirinde Malta'nın kurtuluşunu Haçlıların İnebahtı zaferinin habercisi olarak değerlendirmektedir. 1585'te yazılan bu eserin orijinal adı "La Historia Di Malta" (Malta Tarihi) olup, eser Fransa Ulusal Kütüphanesi'nin Nadir Eserler Bölümünde kayıtlıdır. İlk olarak "Besieged Malta 1565" (1565 Malta Kuşatması) adlı eserde adını öğrendiğimiz bu destansı şiir kitabını daha sonra internet ortamında tespit ettik ve orijinalini elde edebildik.

Bizim için bu destansı şiiri Eski İtalyancadan İngilizceye anlam açısından çevirme zahmetinde bulunan İngilizce Öğretmeni Anna Roberta'ya müteşekkirimiz. İngilizceye çevrilen bu metin tarafımızdan Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu şiirde Hristiyanlık âlemi öne çıkarılmakta, Fransız asıllı Malta şövalyesi De La Valette bir kahraman, Türkler ve Turgut Reis ise yıkıcı ve kötü karakterler olarak gösterilmektedir. Aslında Valette, Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos fethinde karşısına çıkan ama o dönem affedilen genç Rodos şövalyelerinden biridir. 16 sayfalık şiir formunda yazılmış olan bu kitaptaki destan ana hatlarıyla nesir olarak aşağıdaki şekildedir:

¹ Bu eser, Fransa Ulusal Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü RES-YD-1493 numarada kayıtlıdır.

* Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çankırı/ Türkiye, aarvas@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7553-183X.

Turgut Paşa'ya emir; Malta Kalesi'nin fethi için Vezirim Mustafa Paşa'yı Başkomutanlığa, Takımadaları Beylerbeyi Piyale Paşa'yı da donanma kaptanlığına atadım. Size güvenim tam olduğu için bu seferdeki askerlerime yardım etmenizi ve bu seferdeki gönüllü leventlerin başındaki yüzbaşılarda işbirliği yapmanızı istiyorum. -*Kanuni Sultan Süleyman, Turgut Paşa'ya 29 Ekim 1564 tarihli mektuptan-*

Malta Adası ve Malta Şövalyeleri Kutsal Tarikatı, 1500'lerde Osmanlılar ve Hristiyanlar arasında Akdeniz'de hâkimiyet için yapılan savaşlarda büyük stratejik öneme sahip bir rol oynadı.

Hospitaller Şövalyeleri (ya da St. John) Düzeni, Malta Şövalyeleri Düzeni adı ile yeniden oluşturulduğunda, 1530'da Osmanlı donanmasına karşı yaptıkları eylem, Kanuni Sultan Süleyman'ı kendilerine karşı gönderilen büyük bir donanma toplamak için harekete geçirdi. Dragut'a hitaben bahsi geçen bu taarruz emri (Turgut Paşa: Bodrum, 1485 - Gozo, 25 Haziran 1565), adaya saldırarak olan birliğin hazırlığına ilişkin olarak Süleyman'ın imzaladığı ve İstanbul ile Malta arşivlerinde muhafaza edilen üç tarihî belgeden biridir.

Büyük Kuşatmanın dramatik günlerinin izini sürmeden önce, Rodos Şövalyeleri'nin tarihini ve onların Malta Adası'na gelişlerini yeterince bağlamsal şekilde ifade etmek uygun olur. Aralık 1522'de Rodos adası Kanuni Sultan Süleyman'ın (Trabzon, 1494 - Zigetvar, 1566) orduları tarafından ağır saldırıya uğradı ve fethedildi. Hayatta kalan Hospitaller Şövalyeleri ve Türklere boyun eğmek istemeyen yaklaşık 3000 Rodoslu yerli insan, papalık filosunun cephaneliği olan Civitavecchia'ya ulaştıklarında gemileriyle adadan çekilmelerine izin verildi.

Papa Clement VII, Büyük Üstat Philippe Villiers de L'Isle-Adam'ın isteği üzerine, onlara Şövalyelerin varlığı sayesinde büyük bir gelişme dönemi yaşayan Viterbo şehrini verdi ve şehir sadece onların varlığı sayesinde 1527'de Orta İtalya'yı işgal eden ve baskınlarını Roma Yağmalaması ile sonuçlandıran Lanzichenecchi'den kurtuldu.

La Historia Di Malta (Malta Tarihi)

Harsburg Kralı V. Charles'ın, Malta adasını Şövalyelere kalıcı kiralama hakkı veren bir kararname yayınladığı 1530 yılına kadar onlar Viterbo'da kaldılar. Sembolik kira bedeli, eğitilmiş bir avcı şahinin yıllık tedarikinden oluşuyordu.

Böylece tarikat, amacı tehdidi kökünden ortadan kaldırmak olan Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle Osmanlı İmparatorluğu tarafından yürütülen ve 1565 yılında Malta Kuşatmasına karşı çıkan “Malta Şövalyeleri” adını aldı. Malta Şövalyeleri donanmaları ile Osmanlı korsanlarını ve savaş gemilerini temsil ediyordu. Balbi'nin, tarihi yeniden inşasına göre, Osmanlı donanması Mart ayında İstanbul'dan ayrıldı ve 18 Mayıs'ta şafakta Malta'da görüldü, ancak hemen karaya çıkmadı; adanın etrafından dolandı ve nihayet 60 gemi ile Büyük Valetta Limanı'ndan yaklaşık 10 km uzaklıktaki Marsaxlokk limanına (diğer varyantlara göre Cala di Marsaskala'da) karaya çıktı.

Operasyonların genel komutanlığı, Malta'ya yapılan saldırıya karşı olan Dragut'a aitti (belki de Giannettino Doria tarafından Dragut'un ele geçirildiği 1543 yılına dayanan Büyük Üstat Jean Parisot de La Vallette'ye bir şükran borcunun ardından) ancak o, Kanuni Sultan Süleyman'ın emrine boyun eğmek zorunda kaldı.

Dragut, gemisi fırtınaya yakalandığı için kuşatma harekâtı çoktan başladığı bir esnada Malta'ya ulaştı ve bu sırada kara kuvvetleri komutanı vezir Kızıl Ahmedli Mustafa Paşa ile Amiral Piyale Paşa arasında garip bir durum vuku bulmuştur, ikisinin arasında uygulanacak strateji konusunda çelişkili görüşler vardı:

Piyale Paşa, donanmasını güçlü Akdeniz rüzgârlarından ve herhangi bir dış saldırıdan korunan Büyük Valetta Limanı'na demirlemeye karar verdi ve bu nedenle Sant' Elmo kalesine saldırmayı önerdi.

Mustafa Paşa ise adanın merkezinde bulunan antik başkent Medine'ye bir saldırı girişiminde bulunmayı ve ardından karadan San Michele ve Sant' Angelo kalelerine saldırmayı daha akıllıca buldu.

La Historia Di Malta (Malta Tarihi)

Piyale Paşa, Sant' Elmo'daki şövalyeleri yenmenin sadece birkaç gün süreceğine arkadaşlarını ikna ederek veziri alt etti. Böylece 24 Mayıs'ta bombalamayı başlatmak için 21 top bataryası yerleştirildi. Dragut birkaç gün sonra Malta'ya vardığında, Piyale Paşa'nın tercihini doğru bulmadı, ancak başlamış olan saldırıyı durdurmayı da onursuz buldu.

Fort Sant' Elmo, De La Vallette'nin sonuna kadar savaşmasını emrettiği adanın çiftlik evlerinden toplanan yüz şövalye ve yaklaşık 500 milis tarafından savunuldu ve García tarafından vaat edilen takviye gelene kadar direnmeye çalıştı. Álvarez de Toledo y Osorio, Sicilya Valisi.

Büyük bombalama baskınları, bir haftadan daha kısa bir sürede kaleyi moloz haline getirdi, ancak De La Vallette ve diğer iki San Michele ve Sant' Angelo kalesinin şövalyeleri, yaralıların yerini yeni birliklerle değiştirdi ve geceleri kaleyi gizli patika yol aracılığıyla onardı. Kale ve şövalyeler, aralıksız bombalamaya rağmen direnmeye devam etti.

8 Haziran'da, modern tarihçilerin her gün yaklaşık 6.000 top mermisinin patladığını tahmin ettiği aralıksız bombalamalardan bitkin düşen Şövalyeler, Büyük Üstada, sahadaki düşmana bir sorti yaparak elinde bir kılıçla ölmek için izin isteyen bir mesaj gönderdiler.

Buna karşılık, Büyük Üstat, Şövalyelerin ölmesi gerekiyorsa, onun emrettiği şekilde ölmelerinin daha iyi olacağını söyledi: "Hayatlarımızı birer birer feda ederek Avrupa'ya ve Hristiyanlığa zaman kazandıracağız".

18 Haziran'da Sant' Elmo artık moloz yığınının dönmüştü. Mustafa Paşa ve Dragut bir tepenin üzerinde bir başka saldırıya tanıklık etmek için durdular, ancak iki komutanın sancakları, top menzilin sınırında olmasına rağmen üzerlerine ateş eden Malta topçusunun dikkatini çekti.

Dragut, alına isabet eden bir taş parçasıyla yaralanarak öldü. Kroniklere göre, atış Sicilyalı topçu Giovanni Antonio Grugno tarafından atışlandı, ancak popüler efsaneye göre atış bizzat Büyük Üstad De La Vallette'nin kendisi tarafından yapıldı.

La Historia Di Malta (Malta Tarihi)

“Bazılarının dediği gibi Türk bataryalarından değil, Sant’ Angelo Kalesi Şövalyesi tarafından uygun bir şekilde ateşlenen bir top atışı -ana ordu komutanlarının çok fazla riskiyle birlikte topçularının o saatte ateş etmesi pek olası değil- birkaç tane taş havaya uçurdu ve taş parçalarından biri Malta’nın sağlığını ve Hristiyan denizcilerini en avcı ve zararlı Kâfir Corsale’den kurtarmak için Dragut Paşa’nın kafasına, sağ kulağına doğru vurdu. Ve büyük sarığı onu savunmaya yetmedi, böylece darbe hemen ölümcül olarak değerlendirilmedi, kan tükürdü ve yavaş yavaş kelimeler boğazında düğümlendi. Ve Mustafa Paşa kendi köşkünü yapabilsin diye, kendi kötülüğünün gizli tutulmasını emrederek ve onu taşıyarak derhal üstünü örttü”. -*Mösyö de Boudreille*-

Bosio’ya göre Dragut, 25 Haziran 1565’te Sant’ Elmo kalesinin düştüğü haberini aldığı anda Gozo’da öldü.

Malta’da onun ölümüyle, Dragut’a yıllar önce bir falcı tarafından yapılan kehanet gerçekleşti: “O da Din Topraklarında şiddetli bir ölümle ölmeli”.

23 Haziran’da Türkler, tutsaklardan intikam alarak Sant’ Elmo kalesinden geriye kalanları almayı başardılar: Yakalanan şövalyeleri katlettiler, bedenlerini darağacına asarak diğer iki kalede bulunan şövalyelerin mevzilerine doğru limanın suları üzerinden ittiler.

De La Vallette, aynı dehşetle yanıt verilmesini emretti: Tüm Türk mahkûmların kafaları kesildi ve kafaları düşman kampına doğru topraklarla atıldı.

Buna rağmen Türkler savaşı kazandı ve Piyale Paşa’nın filosu Büyük Valetta Limanı’na demir attı. Sant’ Elmo Kalesi’nin kuşatması, Yeniçeriler de dâhil olmak üzere en iyi askerlerinin yarısı olan 6.000 ölü Türk kurbanı saydı. Piyale Paşa da başından yaralanmıştı.

Mustafa Paşa, Piyale Paşa’nın dramatik stratejik hatasını anladı: Güçlü Sant’ Elmo, Dragut’un hayatı da dâhil olmak üzere insan hayatı açısından çok yüksek bir bedelle fethedildi.

La Historia Di Malta (Malta Tarihi)

7 Ağustos'ta Mustafa Paşa, San Michele kalesine ve Birgu kalesine iki saldırı başlattı. Türkler surlara yaklaşırken, Büyük Üstat De La Vallette kaleyi kuşatanlara karşı ani bir sorti yapmaya karar verdi. Balbi, vakayinamesinde şöyle der:

“Büyük Üstat adamlarına şu sözlerle hitap etti: Eminim, düşersem her biriniz benim yerime geçebilir ve Düzenin onuru ve Kutsal Kilisemizin sevgisi için savaşmaya devam edebilirsiniz. Beyefendi şövalyeler, günümüz geldiğine göre ölelim!”

Sadece 26 Ağustos'ta, Sicilya Valisi tarafından gönüllülerle yüklü gemiler, adaya vaat edilen Büyük Yardım için Messina'dan ayrıldı, ancak Sicilya Boğazı'ndaki şiddetli bir fırtına nedeniyle gemiler derhal Sicilya'ya geri dönmek zorunda kaldı.

Bu büyük ölçüde ertelenen operasyonlar ve keşif seferi ancak 5 Eylül'de yola çıkabildi. Filo, 7 Eylül 1565'te adanın kuzeydoğu kıyısındaki Mellieha Koyu'na indi. Takviye kuvvetlerinin gelişi Türkler için bir lütuf darbesiydi. Belirleyici savaş, kalelerden toplu halde çıkan ve içinde şövalyelerin de yer aldığı Pietranera ovasında gerçekleşti.

Beş saatlik bir savaşın ardından Türkler geri çekildi ve çatışmanın sonunda sayısı 130 olan gemilerine bindiler.

12 Eylül'de Piyale Paşa'nın donanması, artık aralarında manevra yapacak kadar yeterli insan olmamasından ötürü gemileri düşmana bırakmamak için ateşe verilen filonun bir kısmını geriye bırakarak adayı terk etti.

Balbi ve Malta kronikleri tarafından kaydedilen kayıplar 31.000 Türk, 239 Malta şövalyesi, tüm milletlerden 2.500 piyade, 7.000 Malta vatandaşıydı. Osmanlılar bu kuşatmadan sonra bir daha Malta'ya saldırmadılar.

Valletta şehrinin tahkimatları Francesco Laparelli'nin eseri olarak yeniden düzenlenirken Malta Düzeni, askeri mimar Evangelista Menga tarafından adayı güçlendirdi.

La Historia Di Malta (Malta Tarihi)

Malta Şövalyeleri'nin kahramanca direnişi, Avrupa'ya Osmanlı İmparatorluğu'nu yenmenin mümkün olduğunu gösterdi ve bir güven ve intikam duygusu yayıldı.

Tüm Avrupa cephaneliklerinde, özellikle İspanya'da, Cenova'da, Venedik'te yapım aşamasında olan filolara birçok gönüllü katıldı, çünkü Yüce Porta ilk kez yenildi.

Onlar İnebahtı Savaşı'nın habercisiydiler. Hristiyan filosu Milazzo'da toplandı ve Messina, Ekim 1571'in ilk günlerinde yola çıktı.

İstanbul Üniversitesi (Darülfünun) Türkiyat Enstitüsü'nün Kuruluşuna Dair
Bir Vesika: Fuat Köprülü'nün Maarif Vekâletine Yazısı

İstanbul Üniversitesi (Darülfünun) Türkiyat Enstitüsü'nün Kuruluşuna Dair Bir Vesika: Fuat Köprülü'nün Maarif Vekâletine Yazısı¹

Çağrı Erdoğan*

Türkiyat Enstitüsü Müdüriyeti – 1 / 7 Mart 1925

Maarif Vekalet-i Celilesine

Heyet-i Vekile tarafından kabul ve tasdik-i âliye ba'de'l-iktirân Edebiyat Fakültesine tebliğ edilen talimatname-i mahsusa tevfikân derhal Fakülte dahilinde bir Türkiyat Enstitüsü teşkiline ibtidar ettim. Tahsisatımızın azlığına rağmen, enstitüye tahsis edilen binanın tamirat-ı zaruriyesini icra ettirdiğim gibi, birkaç kırık masa ve sandalye tedarik ve mehma-emken tamir ettirdikten sonra, umumun istifadesini süratle temin için enstitü kütüphanesini hemen küşad ettirdim. Fakültenin esasen ihtiyaca nâ-kâfi tahsisatından mütebâki para ile bundan fazla bir şey yapmaya imkan yoktu. Talimatnameye nazaran Fakültemiz müderrislerinden birinin enstitü müdüriyetine Vekalet-i Celile tarafından tayini icab ettiği halde, maalesef aylardan beri hiçbir müdür tayin edilmemesi üzerine, mezkur talimatnamenin düstur sahifelerinde uyuklamaya mahkum kalmaması emel-i samimisiyle ve Fakülte reisi sıfatıyla derhal icraata başladığımdan dolayı kusurumun afvını rica ve talimatname ahkamına tevfikân enstitüye derhal bir müdür tayinini istirham eylerim.

Milli hars tedkikatı için yalnız “milli” değil aynı zamanda “beynelmilel” bir merkez mahiyetini ihraz etmesi lazım gelen Türkiyat Enstitüsü, talimatnamesine nazaran, İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesinin alelade bir lâhikası değil, Vekalet-i Celilenin bir müessesesidir. Binaenaleyh, Edebiyat

¹ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Milli Eğitim Bakanlığı Fonu (180.9.0.0), yer no: 4.24.3/1

* Arş. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi Tarih Bölümü, Çankırı/ Türkiye, cagrierdogan@karatekin.edu.tr.

İstanbul Üniversitesi (Darülfünun) Türkiyat Enstitüsü'nün Kuruluşuna Dair
Bir Vesika: Fuat Köprülü'nün Maarif Vekâletine Yazısı

Fakültesinin fakir bütçesinden ayırabileceği bir meblağla, milli ihtiyaca tekabül edecek bir faaliyet göstermesi asla kâbil değildir. Bilhassa neşriyat için tab' ve telif masrafı olarak büyük bir meblağa ihtiyac vardır. Ayrıca, memleket dâhilinde tedkik seyahatleri icrası, tettebbuat-ı mahalliyede bulunulması, kitab ve vesâik-i muhtelif celb ve cem'i için de mühim masarif ihtiyarı zaruridir. Bunlar için ya bütçeye hususi bir meblağ konması veya Vekalet-i Celile bütçesinin telif ve tercüme, hars, hey'ât-ı ilmiye fasıllarından mebalîğ-i kâfiye tefriki temin-i maksada kâfidir. Bu cihet Vekalet-i Celilece karin-i tasvib olarak enstitünün idaresi uhde-i âcizîye havale edildiği takdirde, milli mefkûre uğurunda bu ağır ve mesuliyetli vazifeyi kemal-i memnuniyetle deruhde eder ve melfuf mesai programının derhal tatbikine mübaşeret eyleyebilirim. Bu programın tatbikine kâfi gelebilecek tahsisat verilmediği takdirde, atâlete mahkum bir müessesenin başında bulunamamak mecburiyet-i vicdaniyesinde olduğumu da arz edeyim. Memleketimizi tanımamak ve harsımızı bilmemek yüzünden gördüğümüz maddi ve manevi zararlardan başka, bu hususdaki ihmal ve lâkaydîmizin bizi medeniyet âlemine karşı ne düşkün bir vaziyetde bıraktığı ve “mesai-i fikriyeye kâbiliyetsizliğimiz” isnadlarına nasıl meydan açtığı malum-ı devletleridir. Bu enstitünün mesaisi sayesinde bu isnadların az zamanda çürüyüp gideceğine ve beynelmilel ilim sahasında müessesemizin büyük bir mevki-i hürmet kazanacağına kat'iyen eminim. İş'âr-ı devletlerine intizaren hürmetlerimin kabulünü rica ederim efendim hazretleri.

Edebiyat Fakültesi Reisi Köprülüzade Mehmed Fuad

[DİĞER SAYFA]²

Muvakkat Neşriyat Programı

A- Mevkut Neşriyat

Türkiyat Mecmuası:

² BCA, 180.9.0.0.4.24.3/2

İstanbul Üniversitesi (Darülfünun) Türkiyat Enstitüsü'nün Kuruluşuna Dair
Bir Vesika: Fuat Köprülü'nün Maarif Vekâletine Yazısı

Üç ayda bir 80 ilâ 200 sahifeden mürekkebe olarak intişar edecektir. Mecmua münhasıran bibliyografiye ve bibliyografik tenkidlere aid makaleleri neşrecek ve böylece bütün cihanda ve memleketimizde Türkiyata aid yapılan bilumum tedkikatdan, makale ve kitablardan, yeni cereyanlardan bâhis bulunacaktır. Ayrıca Şark ve Garb kütüphanelerinde Türklüğe müteallık yazma eserler hakkında da malumat verilecektir. Tenkidat, en salahiyetdar âlimler tarafından yapılacağı cihetle, mecmuanın beynelmilel ilim âleminde bir mevki-i mümtaz kazanmasını mucib olacaktır. En değerli Fransız, Alman, Macar, Rus Türkologlarının da iştiraki temin edilecektir.

B- Gayrımevkuf Neşriyat

Ber-vech-i âtî şubelere münkasımdır:

- 1- Orijinal tedkikler
- 2- Türkiyata aid tarihî, lisanî, edebî eski ve kıymetdar metinlerin tenkidli tab'ı
- 3- Tercümeler

1- Orijinal Tedkikler

Bu şube küçük risalelerden büyük cildlere kadar muhtelif hacimde tamamıyla orijinal tedkikatı ihtiva edecektir. Elimizde tab'a müheyâ müteaddid eserler vardır ki başlıcaları şunlardır:

- 1- Saz Şairleri - Köprülüzade Fuad (büyük cild)
- 2- Halk Ninnileri - Profesör Kunoş (risale)
- 3- En Eski Türk Şiirleri - Necib Asım (risale)
- 4- Türk Minyatürleri - Köprülüzade Fuad (risale)
- 5- Türk Etnolojisi Hakkında Tarihî Tedkikat: Karluk Türkleri (büyük risale) - Köprülüzade Fuad
- 6- Kastamonu'da Candaroğulları (büyük risale) - Köprülüzade Fuad
- 7- Selçukîler Devrinde Anadolu Şairleri (muhtelif risaleler) - “ [Köprülüzade Fuad]

İstanbul Üniversitesi (Darülfünun) Türkiyat Enstitüsü'nün Kuruluşuna Dair
Bir Vesika: Fuat Köprülü'nün Maarif Vekâletine Yazısı

8- Anadolu Tarih-i Dinîsi Hakkında Tetebbuat (altı büyük cild) - “ [Köprülüzade Fuad]

Mesaiye başlayınca, gerek memleketdeki erbab-ı ihtisasın, gerek haricdeki Avrupalı Türkologların birçok âsâr ve tedkikatı da bunlara inzıam edecektir.

2- Eski Metinler

1- Menâzırü'l-'Avâlîm – Mehmed Âşık (Türkiye coğrafyasına aid on birinci asır mebâdisinde yazılmış en mühim menba'dır)

2- Bezm ü Rezm - Esterâbâdî (Kâdı Burhâneddin'e ve sekizinci asır Anadolu tarihine aid en mühim metn-i tarihî)

3-Tercümeler

1- Orta Asya'da Arab Fütuhâtı: İngiliz müsteşriklerinden Gibb'in eseri (İngilizceden)

2- Türkler Arasında Hristiyanlık Tarihi: Rus müsteşriklerinden Bartold'un eseri (Almancadan)

3- Şamanîlik ve Medeniyeti: Rus müsteşriklerinden Radlof'un eseri (Almancadan)

4- Moğollara Aid Ermeni Menâbi'-i Târihiyesi: Fransız müsteşriklerinden Dö Luriye'nin³ eseri (Fransızcadan)

Hâmiş: Tahsisatın müsaadesi nisbetinde bunlardan maada birçok metinlerin tab'ı ve âsâr-ı mühimmenin tercümesi de kâbildir. Verilen tahsisata göre azamî iş yapılabileceğini kat'iyen taahhüd edebilirim.

³ Bu isimle eser veren herhangi bir bilim adamı bulunamamıştır. “Ermeni Kaynaklarına Göre Moğolların Tarihi” isimli kitabın müellifi ise Kerovbe Patkanyan (Patkanov) isimli Ermeni kökenli bir Rus'tur.

Prof. Dr. Ahmet Özcan ile Türkiye'nin Dünü, Bugünü ve Yarını Hakkında
Söyleşi

PROF. DR. AHMET ÖZCAN İLE TÜRKİYAT'IN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI HAKKINDA SÖYLEŞİ

Söyleşi: Ahmet Serdar Arslan*

A.S.A.: Sayın hocam, öncelikle söyleşi teklifimizi kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederiz. Türkiye Enstitüleri içinde en genci olan Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiye Enstitüsü 2010 yılından beri faaliyetlerine devam etmektedir. Siz de Türkiye Enstitüsü Müdürü olarak daha önce görev yaptınız. Biz de tecrübelerinizden faydalanmak için sizinle Türkiye Enstitülerinin dünü, bugünü ve yarını hakkında söyleşi yapmak istedik. Dilerseniz sorularımıza başlayalım. Sayın Hocam, bir Türkiye Enstitüsü'nün çalışma alanı ve kapsamı nelerdir?

A.Ö.: Öncelikle şunu belirteyim. Üniversitemizde bulunan Türkiye Enstitüsü müdürlüğümüz pandemi dönemine denk geldi. Geçmişte oldukça yerel nitelikli birkaç sempozyum ve konferans dışında bir faaliyeti olmamıştı. O da birkaç kişilik gayretin ürünüydü. Biz de bunların daha ötesine geçemedik ama bu sürede bu enstitünün eğer kurumsallaşması gerekiyorsa diğer enstitülerle benzer ve farklı misyon- vizyonunun ne olması gerektiği üzerinde düşüncelerimizi bir avuç arkadaşımızla paylaşabildik. Üniversitemiz için enstitünün anlamı, bu enstitünün ulusal ve uluslararası alana doğru açılım yapabilmesi için gerekli yapılanmanın nasıl olması gerektiği üzerine düşünceler geliştirdik, paylaştık, ama bunları uygulamak için gerekli lojistik imkân ve buna bağlı olarak kurumsallaşmayı sağlayacak fırsatı bulamadık. Yaptığımız müdürlük gibi bu söyleşiye vereceğimiz cevaplar da biraz hazırlıksız yakalanmış olmamızın etkisiyle olacaktır.

Türkiye Enstitüsü'nün çalışma alanı ve kapsamı denildiğinde somut örneklerden yola çıkmak gerekir. Türkiye'deki enstitüler üzerinden düşündüğümüz zaman bu anlamda birbirine benzeyen

* Ar. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çankırı/ Türkiye, a.serdararslan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3395-1892.

Prof. Dr. Ahmet Özcan ile Türkiye'nin Dünü, Bugünü ve Yarını Hakkında
Söyleşi

yapılar görülüyor ancak kapsamı farklılaşabiliyor. Fuat Köprülü'nün kurduğu ilk Türkiye Enstitüsüne baktığımız zaman onun kapsamı içerisinde Türk tarihi, Türk halk edebiyatı, edebiyat tarihi, sanat tarihi gibi yani Türk kültürü ile ilişkilendirilebilecek, birçok hedefi olan ve bu amaçla açılarak bunları hedefi haline getirmiş bir enstitü görüyoruz. İnterdisipliner bir yapısı var. Bütün Türkiye Enstitüleri de bu mantıkla kurulmuştur. Tabi ki bazı yanlış algılar da oluyor. Türkiye, eski bir isim. Türkiye denildiği zaman popüler bir algı olarak sadece Türk dili ve edebiyatı, Türk dili ile ilgili bir şey algılanıyor. Kendi geleneklerini oluşturması anlamında ilk Türkiye Enstitüsüne bakıldığında bundan farklı olduğunu görüyoruz. Sonradan Türkiye Enstitülerine veya benzer enstitülere baktığımız zaman daha çok Orta Asya merkezli bir faaliyet alanını içerisine almıştır. Merkezini ve yönünü o tarafa çevirmiştir. Türkiye sınırları dışında ise daha çok bugün Rusya'nın hâkimiyet sınırları içerisindeki Türklerin yaşadığı bölgeler üzerinden Türkiye şekillenmiştir. Oysa mesela ilk Türkiye Enstitüsüne bakıldığında Fuat Köprülü'nün bir halk edebiyatı ansiklopedisi denemesi, Melamilik üzerine ve Bektaşilik tedkikleri gibi konuları da Türkiye Enstitüsü çalışmaları içerisine dâhil etmiştir. Ama şimdiki çalışmalar benim gördüğüm kadarıyla ağırlıklı olarak Türk dünyası kavramı üzerinden gitmiştir. Yeni kurulan enstitüler ve adı enstitü olmasa da benzer çalışmalar yapmaya aday merkezlerin de taklit ettiği bir görünümdür bu.

A.S.A.: *Peki hocam, Türkiye'de Türkiye Enstitülerinin tarihî süreçteki gelişimi konusunda neler söyleyebilirsiniz? Özellikle değinilmesi gereken bir nokta var mı? Nasıl ilerledi yahut nasıl ilerlemesi gerekirdi?*

A.Ö.: Türkiye Enstitüleri, üniversitelerin gelişimi ile doğru orantılı olarak değerlendirilebilir. Biliyorsunuz, ilk Türkiye Enstitüsü Darülfünun'a bağlı bir enstitü olarak kuruldu. Bu enstitü varlığını daha çok yayınları üzerinden dışa vurdu, o zamanki imkânlar şartlar dâhilinde. Daha sonraki yıllarda şu anda adı Türkiye Enstitüsü olmasa da Ege Üniversitesindeki Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türkiye'nin farklı bir

Prof. Dr. Ahmet Özcan ile Türkiye'nin Dünü, Bugünü ve Yarını Hakkında Söyleşi

açılımı oldu. Hem görüntü hem kurumsal yapı hem de oraya aktarılan imkânlar itibarıyla oldukça iyi görünen bir enstitü. Benzer şekilde İstanbul Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü ilk enstitü olmasına rağmen aynı oranda geliştiğini söyleyebilir miyiz? Çünkü tarihsel arka planı olmasına rağmen oraya gerekli önem yeterince verilmiş midir? Bu tartışmalı bir şey. Ama bir Marmara Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, yakın tarihli olsa da eski enstitülerden sayılır. Mesela oraların planlanma şekli, kuruluş ve kadrolaşma şekli, araştırma ve çalışma şekli Türkiye Enstitüsünün mantığı içerisinde vizyon itibarıyla gelişmiş bir görüntü arz ediyor. Bunun dışında Konya'da, Erzurum'da, Çankırı'da da Türkiye Enstitüleri var ki Çankırı üniversite olarak kuruluşu ve kurumsallaşması itibarıyla çok daha yeni. Türkiye Enstitüsü bu üniversiteler için çok büyük bir şans. Çünkü esas bilimsel faaliyet lisans öğretimine odaklanmış yükseköğretimin taleplerinin dışında, doğrudan doğruya kendi kadrosu ve imkânlarıyla bilimsel faaliyetin kontrol edilebileceği yerlerin enstitüler ve merkezler olması lazım. Ama merkezler bu anlamda aynı şansa çok sahip değiller. Özellikle tarih, edebiyat, kültürel türünden merkezler, istisnai merkezler olabilir ama genel olarak tabeladan ibarettir. Ama enstitüler bu bilimsel faaliyetin bağımsızca yürütülebileceği, kendine ait bütçesi olan önemli kurumsal yapılarıdır. Ancak üniversiteler içerisinde bu yapıyı ne derecede bilimsel faaliyetin içerisinde kullanabilirler? Dışa vuran görünüşleri tabi ki en iyi yapılan faaliyet dergi üzerinden gidiyor, sempozyum, konferans gibi bu tür çalışmalarla... Ama enstitülerin dışarıdaki diğer enstitülerle ne derece bir ilişkisi var?

A.S.A.: *Yani hocam, günümüzde Türkiye Enstitülerinin çalışmalarının durumu ve geldiği noktayı nasıl yorumlarsınız?*

A.Ö.: Daha önce de belirttiğim gibi üniversitelerin enstitülere bakış açısıyla doğru orantılı görmek lazım. İşte elbette yapısal anlamda kadrosuyla, ilgilendiği alandaki nüfuzuyla bazı enstitülerin daha aktif olduğu ve misyon, vizyonlarına uygun hareket ettikleri üniversitenin de vizyonu ile doğru orantılı

Prof. Dr. Ahmet Özcan ile Türkiye’ın Dünü, Bugünü ve Yarını Hakkında
Söyleşi

görülmektedir. Bazılarının neden daha eski olmasına rağmen sadece dergi yayıncılığı üzerinden kendini gösterebildikleri ise ayrıca bir soru işaretidir. Tabi bu gecikmenin değişik nedenleri olabilir. Bir araştırma enstitüsünün, bu araştırma enstitülerinin kuruluşları oldukça zor, kurulmasına rağmen misyon ve vizyonlarına uygun bir sonuç alıp almadıkları faaliyetleri içerisinde ölçülebilir... Araştırma enstitülerinden ziyade doğrudan lisansüstü eğitimlerin yer aldığı sosyal bilimler, fen bilimleri gibi alanlarda enstitüler bizde çoğunluktadır. Araştırma enstitülerine çok sıcak bakılmadığı zaten görülen bir şey. Oysa yükseköğretim içerisinde öğrenci yoğunluğundan dolayı ilgili lisansüstü eğitimi yapan yerlerin faaliyetlerini kurumsal bir vizyon ile ilişkili hale getirebilme şansı daha zor. Araştırma enstitülerinde bir ihtimal lisansüstü eğitimi yapılarak daha çok bilgiye odaklı, bilimle ilgili veya ilgili araştırma enstitülerinin bilginin toparlanacağı, paylaşılacağı, yeni fikirlerin ortaya çıkacağı ve araştırma anlamında yeni stratejilerin ortaya çıkacağı bir yapıda olması bekleniyor. Türkiye’de bu tarz enstitülerin gelişmiş olduğu söylenemez. Ancak Türkiye Enstitüleri içerisinde Türkiye’nin yakın zamandaki politikalarına ve gelişmelere uygun bir şekilde açılım yapma şansı çok daha fazla. Yani bu anlamdaki hedef olarak gördükleri coğrafya, tarihsel alan, dil alanı vb. alanlarla ilgili araştırma yapma imkânları enstitülerin önünü açan bir durum. Yani görünüş itibarıyla durum bu... Ancak uygulamada benzer bir yapının içerisinde bulunuluyor mu? Bunu başka şekillerle test ederek öğrenebiliriz. Mesela bu tür enstitülerde ilgilenilen coğrafyalar üç, beş ay kalmayla bir sene kalmayla anlaşılabilecek yerler değil. Bu coğrafyalarla ilgili orada öğretimini görmüş, orada yaşamış, oranın kültürel altyapısını bilen araştırmacı istihdamı yaratılabilmiş mi? Yani bunların hepsi sonuçlarına bakılarak anlaşılabilecek şeyler.

A.S.A.: *Peki hocam, dünyada Türkiye araştırmalarıyla, genel anlamda Türkiye üzerine, yapılan çalışmalarla ilgili neler söyleyebilirsiniz?*

A.Ö.: Yani herkesin kabul ettiği bir şey var. Türkiye Araştırmalarında Türkiye önemli bir merkez. Mesela

Prof. Dr. Ahmet Özcan ile Türkiyat'ın Dünü, Bugünü ve Yarını Hakkında Söyleşi

Azerbaycan'da 1926'da Bakü'de bir Türkoloji Kurultayı yapıldı. Türkiye'nin bu işin merkezi haline gelmesi yönünde attığı adımlar vardı. Ama tam istenilen neticeler elde edilemedi. Zaten daha sonraki dönemlerde Türkiyat araştırmalarına esas zemin teşkil eden bölgelerde ancak dışarıdan bakışlarla araştırmaya müsaitti. O yüzden o alanlarla ilgili akademik ve politik bilginin dışındaki bilgilerin son 30 yıla ait olduğunu söylenebilir.

Şunu da düşünmek lazım Türkiye'de belirli bir zamana kadar araştırma yapabileceğiniz kurumsal yapıları üniversiteler olarak düşündüğümüzde zaten çok fazla üniversite yoktu. Üniversitelerin ilgili bölümleri de geç tarihlerde kuruldu. Mesela Tarih bölümü üzerinden düşündüğümüzde 70'li yılların başına kadar aktif haldeki bölüm sayısı ikiye geçmiyor. Yani belirli bir zamana kadar bir avuç akademisyen ile enstitüleşmiş ya da merkez haline dönüşmüş bir avuç sivil kuruluşun yaptığı araştırmalardan ibaretti ama belirli bir dönemden sonra toparlandı ve daha aktif bir yapıya dönüştü. Ancak yine de bütün bunlara rağmen istenilen, arzu edilen şeyler yapılabildi mi? Üzerinde düşünmek lazım.

A.S.A.: *Hocam, zaten bahsettiniz ama bir diğer sorum da bunlarla ilgiliydi. Dünyada ve Türkiye'de var olan çalışmaları kıyasladığımızda ortaya çıkan en belirgin özellikler nelerdir?*

A.Ö.: Daha önce söylediğimiz gibi Türkiye'de üniversite gelişimiyle modern araştırma kurumlarının kuruluşuyla ilgili bir durum. Türkiyat araştırmalarına ilham kaynağı olan ülke, ilk çıkışı itibarıyla öncelikle Türkiye değil. Sonraki yıllarda buraya ekleniyor. Hatta belirgin yerlerde mesela şarkiyat araştırmalarının özellikle oryantalist faaliyetlerinin bu anlamda katkısı olduğunu görüyorsunuz. Burada da Batı Avrupa'da başlayan, işte, Rusya'daki şarkiyat araştırmalarının katkısı olduğunu görüyorsunuz. Özellikle Rusya'daki araştırmaların doğrudan doğruya etki edilemeyen, girilemeyen o zemin içerisinde birçok anabilim dalını ve alt disiplini destekleyebilecek malzemeyi sunduklarını görebilirsiniz.

Prof. Dr. Ahmet Özcan ile Türkiye'nin Dünü, Bugünü ve Yarını Hakkında
Söyleşi

A.S.A.: *Peki hocam, sizce bir Türkiye Enstitüsünün gelişimi için neler yapılmalıdır?*

A.Ö.: Bir Türkiye Enstitüsünün gelişimi için; eğer yeni kurulmuş bir enstitüden bahsediyorsak işte Çankırı'daki gibi... Amaç Türk kültürünü, Türk tarihini, Türk edebiyatını araştırmaksa az sayıdaki diğer enstitülerin ve enstitü dışındaki diğer bölümlerin işbirliği gerekiyor. Türkiye araştırmaları denildiğinde büyük ölçüde faaliyet alanı bugün Türk dünyası, tam sınırları tanımlanmamış olsa da, o zemin üzerinden hareket ettiği görülüyor. Bunu hem yaşayan zaman hem de geçmiş zaman üzerinden değerlendirdiğimizde bakış açısının şu olması lazım: Osmanlı Devleti, bir Türk imparatorluğu, Türk devletiydi. Bunun nüfuz alanları, Türk kültürü, Türk dili, idarî yapı, hukukî boyutu, folklorik olarak iz bıraktığı yerler, Türkiye Enstitülerinin geleneksel araştırma alanlarının dışında kalan yerleri de kapsıyor. Bu açıdan işte Osmanlı'nın nüfuz ettiği yerleri, siyasal sınırlarının ötesine de taşabileceği şeklinde düşündüğümüzde Afrika'nın kuzeyinde daha belirgin olmak üzere Afrika'yı, daha belirgin olarak Orta Doğu'yu, Balkanlar'ı, hatta Akdeniz dünyasını... Ama burada belki Türkiye ile ilişkilendirilebilecek bir Türk topluluğuna rastlayamazsınız ama orada Türk kültürünün izlerine rastlarsınız. Türk kültürünün nüfuz ettiği, gittiği yerlerdeki her türlü anlamıyla araştırmalar nasıl yapılacak? Onlar Türkiye araştırmalarının dışında mı kalıyor?

A.S.A.: *O zaman hocam Türk kültürünü tanıtmak, uluslararası işbirliği içine dâhil etmek ya da kültürel, sosyal dostluklar geliştirmek de Türkiye Enstitülerinin amaçlarındandır, diyebilir miyiz?*

A.Ö.: Şimdi bu bilimsel faaliyet çerçevesinde yapılabilir. Az önce söylediğim gibi Türkiye araştırmalarının geleneksel yönelimi daha çok Avrasya odaklı ancak yeniden yapılanan bir vizyon ve misyon değişikliği açısından araştırma bölgelerinin Türk kültürünün yayıldığı, hâkim olduğu izleri de taşıması lazım. Mesela Hindistan'da Türk imparatorluğundan çok bahsederiz. Türkiye Enstitülerindeki çalışmalarda Hindistan ne

Prof. Dr. Ahmet Özcan ile Türkiye'nin Dünü, Bugünü ve Yarını Hakkında
Söyleşi

derece var? Buna bakmak lazım. Afrika'da, Mısır'da veya Cezayir'de de... Bunlar, Osmanlı araştırmaları içerisinde falan yapılıyor ama Türkiye çalışmaları interdisipliner bir araştırma alanı olarak düşünürsek o zaman buralarda belki doğrudan doğruya siyasal yahut sosyolojik anlamda bir topluluk bulamasak bile Türk kültürünün kültürel mirasını bulabilirsiniz, ya da dil yadigarlarını, folkloru yansıtmış olan kısımlarını bulabilirsiniz. Ama bu bölgelerde aynı zamanda araştırma faaliyeti yürüten insanlarla işbirliği de kurulabilir. Bu işbirliği sadece oraya ziyaretler şeklinde değil, bu bölgelerde de Türkiye ile ilişkili Türkiye araştırmalarını teşvik edecek bir kapıyı da açmak lazım.

A.S.A.: *Peki hocam, Türkiye araştırmaları kapsamında özellikle işbirliği yapılacak ülkeler, milletler, topluluklar hangileridir? Yoksa hepsi eşit derecede mi önemlidir?*

A.Ö.: Aslında Türkiye Enstitülerinde yapılan çalışmaların tarihi bunları işlemekte. Ama ben burada Türk dünyası ya da Türk topluluklar kavramıyla örtüşen Avrasya coğrafyasının dışında da Ortadoğu'dan Afrika'ya, Balkanlara, Yemen'e, bir anlamda Osmanlı'nın nüfuz ettiği daha önceki araştırmaların dışında kalmış alanlara, orada herhangi bir Türk topluluğu bulunmasa bile orada bırakmış olabileceği izlerin araştırılması ve bu yönde yeni çabalarla bunların da gösterilmesinden yanayım. Çankırı'daki enstitünün de böyle bir açılım yapabileceğini düşünerek müdürlüğüne talip olmuştuk. Araştırma coğrafyası olarak düşündüğümüz ülkelerdeki Türk tarihi, kültürü, Türkiye'yle ilgili araştırma yapan bölümler, birimler, merkezler, enstitüler varsa onlarla da mutlaka bir işbirliğinin yapılması lazım.

A.S.A.: *Bu bağlamda, diğer milletlerin Türk kültürüne yönelik ilgilerini de Türkiye araştırmalarına dâhil edebilir miyiz? Yani sadece bizim oradaki etkilerimiz, izlerimiz değil aynı zamanda nasıl görüldüğümüz de araştırma kapsamına girer mi?*

A.Ö.: Tabi ki girebilir. Yani bunları mukayeseli olarak görmedikten sonra, tek taraflı baktıktan sonra işin esas, ana

Prof. Dr. Ahmet Özcan ile Türkiye'nin Dünü, Bugünü ve Yarını Hakkında
Söyleşi

görünümünü fark etmek mümkün değil zaten. Tek taraflı bir şey olmaz.

A.S.A.: *Hocam biraz da yayınlardan bahsedelim. Türkiye araştırmaları kapsamında yapılan yayınları nasıl değerlendiriyorsunuz?*

A.Ö: Dediğim gibi, aslında geç ama zamanında büyük heyecanla başlamış. Akademik anlamdaki üretimi Türklerin tarih sahnesine çıkışıyla ilişkilendirilse ya da Türklerin yeryüzündeki hareketi ile ilişkilendirildiğinde onunla mütenasip bir üretimin olduğu söylenemez. Yani burada hala çok daha fazla araştırmayı bekleyen konu bulunmaktadır. Maalesef dil ve tarih merkezli konular çok fazla belirli kanaatlerin etkisinde, popüler kanaatlerin etkisinde kalmıştır. Akademik çalışmalarda bile bunların izleri görülmektedir. Yani mesela az önce söylediğim gibi Türkiye araştırmalarında eğer söz konusu olan Türk tarihi ise Türklerin Avrasya'ya, Doğu Avrupa'ya uzanan çizgisi izlerinde yapılan araştırmalarda üretilen bilginin ne kadarının Türk akademisyenlere ait olduğu üzerinden düşünülmesi lazım. Mesela bu anlamda arkeolojisi ne derece gelişmiştir? Türkiye, arkeoloji açık hava müzesi gibi bir yer. Ama Türkiye'deki arkeoloji faaliyetlerinin ya da eğitimin içerisinde bu bahsettiğimiz dünya ile ilgi ne kadardır? Yani Türkiye'den arkeolog sıfatını kullanarak o bahsettiğimiz bölgelerde işbirliği yapabilen var mıdır? Varsa kaç kişidir? Ya da Türkiye Enstitülerinde arkeoloji ile ilgili bir anabilim dalı var mıdır? Yani bu Türkiye araştırmaları 100 sene önce kuruluşu itibarıyla sadece şu, şu konular üzerinden kuruldu diye bugün de orada kalması mı gerekiyor? Erken dönemlerde yazıyla temas edilemeyen konularda başka disiplinlere ihtiyaç varken bu işin arkeolojik ilgisini o tarafa kaydırabilecek Türkiye Enstitüleri bünyesinde bir şey var mıdır? Sanat Tarihi ile ilgili, sanatla ilgili çalışmalar falan var ama bu konularla ve bölgelerle ne derece ilgilidir?

A.S.A.: *Hocam, şimdi farklı bir soru sormak istiyorum. Sizce Türkiye araştırmalarında özel sermayenin yahut kuruluşların bir rolü olabilir mi? Yani bir işbirliği mümkün müdür?*

Prof. Dr. Ahmet Özcan ile Türkiye'nin Dünü, Bugünü ve Yarını Hakkında Söyleşi

A.Ö.: Yani araştırmalarla ilgili şimdi özel sermaye denildiğinde, hep resmî yapıların içerisinde olduğu için kendi yasaları içerisinde. Bildiğimiz kadarıyla bir fon ve para desteği vardır. Bu anlamda dışarıdan bir destek imkânı da yok diye biliyorum. Bu kurumlar dışarıdan kaynak alamıyor. Ama daha büyük mevcut yapılar dışında başka kurumlarla projeler halinde, işbirliği yapılabilir yahut destek alınabilir. Ama bu desteği alması için, dışarıdan böyle bir ilgi görmesi için belki üretilen bilgi anlamında bir entelektüel dilinin, günlük hayata yansıyan bir dilinin olması lazım. Bilgi aktarımının belirli bir dile dönüşüp o hareketin içerisine katılması lazım. Kurumların özel sermaye ile işi olmaz. Kurslar verebilir ya da belki ortak araştırmalar yapılabilir.

A.S.A.: *Hocam aslında sorduğum soru, Türkiye araştırmaları kapsamında yapılan araştırmaların toplumların gündelik hayatına değmesi ile ilgiliydi. Özel sermayeden kastettiğim, bir araştırma sonucu bir Türk motifinin tespit edilip kullanılması gibi?*

A.Ö.: Bir kültür endüstrisi, turizm faaliyetine dönük gibi... Mesela biz Türk dilleri diyoruz ama bu lehçeleri öğrenme sadece yükseköğretimde yapılıyor, o da ilgili alanlarda. Bugün Türk dünyasından bahsedilirken genellikle bürokratik düzeyde gidiyoruz. Öyle karşılıklı bir iletişim olabilmesi için serbest piyasa içinde iş adamları düşünüldüğü zaman bu ilişkiler turizm üzerinden kurulamıyor. Yani bu sempati alanı oluşturmaktır. Sempati alanını muhayyel düzeyden çıkarıp somut düzeye getirmektir. Böyle bir ilişki için tabi bir de siyasal sistemin de buna ne derece müsait olup olmadığı önemlidir. Şimdi biz hep Orta Asya'dan geldik, deriz. Ama bu anlamda belki spesifik olarak Türkiye ile ilgili çalışanlar bahsettiğimiz bu coğrafyaları görmüştür. Ama Türk tarihini geniş bir yelpazede aldığımız zaman, Türklerin tarih sahnesindeki yerini, çoğu insanın bu dünyalarla teması olmamıştır. Yani gidip, görmek, gezmek, buralarda kalmak ve yaşamak... İşte Özbekistan bu anlamda, medeniyet ve kültürel anlamda çok fazla eseriyle, mesela mimarî eserleriyle ve orada tarihte kurulan devletleriyle; Hindistan, orada kurulan devletleri ve Türklere ait izleriyle

Prof. Dr. Ahmet Özcan ile Türkiye'nin Dünü, Bugünü ve Yarını Hakkında
Söyleşi

görülmeye değer, görülmesi gereken coğrafyalardır. Yani sizin dediğinizin olması için sadece bu anlamda araştırma yapan insanların sempozyum ya da bu anlamdaki gezilerinin ötesindeki bilimsel faaliyetleri dışında daha çok kitlenin, insan topluluğunun buralara karşı merakının uyanması lazım. Şimdi buralara karşı popüler düzeyde bilimsel faaliyetler var ama bu bilimsel faaliyetlerin topluma yansması çok hayali bir şey üzerinden gidiyor. Yani ne derece bu araştırma zemini üzerindeki coğrafyalara dair popüler bir bilgi, tarihine, kültürüne dair bir bilgi, okunulabilir eserler var? Tabi bahsettiğimiz coğrafyaların da çoğu kendi sıkıntıları olan coğrafyalar.

A.S.A.: *Sayın hocam, sorularım bitti. Çok teşekkür ediyorum. Son olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı?*

A.Ö.: Son olarak, bütün enstitülerin ve bağlı oldukları üniversitelerin bilgi merkezi olarak kütüphanelerini düşündüğümüzde Türk dünyası içerisinde yeterli kitaplıkları, kütüphaneleri, ilgili faaliyeti yürütebilecek veri tabanları var mıdır? Yani bu enstitülerin sayısı çok değil. Veri tabanlarını içerecek şekilde merkezî bir yapı var mıdır? Haydi geçmiş dönemlerde olanlar olabilir. Varsa yeterli midir? Birçok ülkeden bahsediyoruz. Bu ülkelerin zamanında bağımsızlıkları da yoktu. Kendi ülkeleri içerisinde araştırmalar, çalışmalar yapıldı. Bunların Türkçeye ve kütüphanelerimize yansması ne derecededir? Veri tabanı olarak merkezî, daha kolay bulunabilir bir yerde olduğu söylenebilir mi? Ya da bir enstitümüz var, burada Türkiye faaliyeti ister birincil ister ikincil şekilde bir vizyon veya yön değişikliği olsun, mevcut yöne bakıldığında bu enstitüyü yaşatabilecek, ilgili dilleri bilen, ilgili alanlarda araştırma yapabilecek kadrolar var mı? Bunlar hep soru olarak sorulması gereken sorulardır.

A.S.A.: *Kıymetli hocam, vaktinizi ayırdığınız için teşekkür ederim.*

ÇAKÜTAD YAYIN İLKELERİ

Dergimiz Hakkında

Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (ÇAKÜTAD), Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü'nün yayın organı olarak, 2021 yılında yayın hayatına başlayan ve yılda 2 sayı olarak (Haziran-Aralık) yayımlanan hakemli akademik bir elektronik dergidir. ÇAKÜTAD'ın yayın dili Türkçe (Çağdaş Türk Lehçeleri de dâhil), İngilizce, Rusça ve Almancadır.

Amaç

Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (ÇAKÜTAD), farklı coğrafyalardan bilim insanlarını bir araya getirerek, akademik işbirliği arttırmayı ve Türkoloji ile ilgili çalışmaları bilim dünyasının dikkatlerine sunmayı amaçlamaktadır. Dergimiz, yayımlayacağı araştırmalar vasıtasıyla, Türk dünyası hakkında yapılacak olan kuramsal ve karşılaştırmalı çalışmalar için fikrî bir zemin oluşturmayı hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda, ÇAKÜTAD Türk dünyasına yönelik bilimsel araştırma, inceleme, derleme, fikir yazısı, tanıtım, söyleşi, haber, bibliyografya, metin neşri ve çeviri gibi çalışmaları hakem sürecinin ardından yayımlamaktadır.

Kapsam

ÇAKÜTAD, Türklük bilimi alanında, özgün ve telif çalışmaları öncelikli olmak üzere, uygulamalı ve kuramsal çalışmalara (sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik vb.) yer vermektedir. ÇAKÜTAD'da yer alacak çalışmalar yerel, ulusal ve evrensel düzeyde Türklük bilimini ilgilendiren konuları kapsamaktadır.

Değerlendirme

Dergiye gönderilen yazılar daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış olmalıdır. Bu şarta uyan yazılar, ön değerlendirme için Yayın Kurulu'na alınır. Yayın Kurulu'nun ön değerlendirmesi sonucunda uygun bulunan yazılara alan editörü atanır. Alan editörlerinin ön incelemesinden geçen yazılar için kör hakemlik süreci başlatılır ve incelenmek üzere iki alan uzmanına gönderilir. İki hakem raporu "olumlu" olursa, yazı dergiye kabul edilir. Süreci tamamlanan yazılar geliş sırasına göre yayımlanır. Raporlardan biri "olumsuz" olursa, yazı üçüncü hakeme gönderilir. Yazı, iki raporda da yayımlanmaya "uygun" bulunmazsa bu durum yazara bildirilir. Yazarlar, Yayın Kurulu'nun ve editörlerin değerlendirmelerini dikkate alırlar ancak yazılarını savunma hakkına da sahiptirler. Yazılarda, yayımlanmaya engel oluşturan bir durum tespit edilirse, yayın süreci dondurulabilir. Yazılar gönderildikten sonra, benzerlik oranı %20'yi geçmeyecek şekilde taranarak raporlanır. Bu oranı geçen yazılar; yazarlarına bilgi verilir ve değerlendirme süreci başlatılmaz. Çalışmalar "cakutad@karatekin.edu.tr" adresine e-posta aracılığıyla iletilmelidir. Yazarlar, yazılarını gönderirken e-postanın konu kısmına sadece yazının başlığını yazmalıdır.

Dil ve Yazım

Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi'nin dili Türkiye Türkçesidir. Ancak dergide Türk Lehçeleri, İngilizce, Rusça ve Almanca yazılara da yer verilmektedir. Derginin yoğunluğuna ve iş yüküne göre, her sayıda Yayın Kurulu'nun karar vereceği miktarda yazılara yer verilir. Yazılar, APA 6 tekniğine uygun olarak hazırlanmalıdır. Yazılarda ve kısaltmalarda Türk Dil Kurumu'nun Yazım Kılavuzu'na uyulmalıdır.

Yazım Kuralları

Başlık

İçerikle uyumlu 12 punto, tamamı büyük, koyu harflerle yazılmalıdır ve 12 kelimeyi geçmemelidir. İkinci başlık bir satır altına *kalin*, *italik* ve sadece ilk harfleri büyük olarak yazılmalıdır. Metin içi başlıklar -kaynakça dâhil- 11 punto olmalı, başlıklardan önce bir satır boşluk bırakılmalıdır.

Yazar Adı

Başlığın altında sağda, soyadı büyük harflerle koyu yazılmalı, ismin sonuna '**' dipnotuyla unvanı, çalıştığı kurum, e-postası ve ORCID yazılmalıdır.

Örnek: Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çankırı/ Türkiye, aarvas@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0000-0000-0000.

Öz

Öz, 10 punto büyüklüğünde Times New Roman ile yazılmalıdır. Metin iki yana yaslı olmalıdır. Öz, en az 250 en çok 500 kelime olacak şekilde hazırlanmalı ve çalışmayı tanımlayıcı ve tanıtıcı nitelikte olmalıdır. Öz altında bir satır boşluk bırakılmalı ve burada 5 anahtar kelimeye yer verilmelidir. Türkçe yazılarda, ikinci özet İngilizce olarak hazırlanmalıdır. Eğer yazı başka bir dilde hazırlanmışsa, ikinci özet Türkçe yazılmalıdır.

Yazının Ana Metni

Yazılar, Word sayfasında 11 punto, Times New Roman tipi ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfanın üst kenarından 4 cm, diğer kenarlarından ise 3 cm boşluk bırakılmalıdır. Paragraf başlarında girinti olmamalı, makale metni iki yana yaslı olarak verilmelidir. Paragraf aralarındaki boşluk önce 0 nk, sonra 6 nk olmalıdır. Şiir, madde, alıntı gibi ifadelerin arasında boşluk olmamalı ancak paragrafın öncesi ve sonrasında 6nk boşluk olmalıdır. Yazının içindeki ara başlıkların ilk harfleri büyük, sola yaslı ve koyu renkte hazırlanmalıdır. Başlıklardan önce ve sonra 1 boşluk bırakılmalıdır. Metin içinde vurgulanan yerler ve eser isimleri italik olarak gösterilmelidir. Metin içinde yer alacak fotoğraf, tablo, şekillere numara ve isim verilmelidir. Bunlar yazının üçte birini aşmamalı ve ekler kısmında sunulmalıdır. Ayrıca fotoğraflar yüksek çözünürlükte olmalıdır. Metin içinde açıklamalar için dipnot kullanılmamalıdır. Dipnotlar 9 punto Times New Roman karakteriyle yazılmalıdır. Yazılarda metin içi atıf yöntemi kullanılmamalıdır. **Örnek:** (Çobanoğlu, 2015: 12).

Alıntılar tırnak içinde verilmelidir. Uzun ve blok alıntılar ise sağ ve sol taraftan 1 cm içeride, 10 punto olarak gösterilmelidir. Makaleler 10.000 kelimeyi geçmemelidir.

Kaynakça

Kaynaklar 10 punto ve 1 cm asılı olarak hazırlanmalıdır. Yazıda kullanılan kaynaklar, metnin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir. Yazar isimleri kısaltma yapılmadan yazılmalıdır. Yazıda aynı yazara ait birden fazla çalışma kullanılırsa, bu çalışmaların yayın tarihine harf eklenmelidir. (2015a), (2015b) Tekrar eden yazar adı *alt çizgi* “_____” işaretiyle gösterilmelidir.

Örnek:

Köprülüzade M. Fuat. (1930). XVI. Asrın Sonuna Kadar Türk Saz Şairleri. İstanbul: Evkaf Matbaası.

_____. (2004). Karacaoğlu, Saz Şairleri içinde (ss. 285-337). Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaynakça bilgisi aşağıdaki şekillerde verilmelidir:

Kitaplar için;

Türkes Günay, Umay. (2011). *Elazığ Masalları ve Propp Metodu*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çeviri kitap için;

Propp, Vladimir. (2011). *Masalın Biçimbilimi*. (J. M. Rifat ve S. Rifat, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Kitap bölümleri için;

Elçin, Şükrü. (1996). Yeşil Abdal ve Karaca Oğlan Üzerine Notlar (Özkul Çobanoğlu- Metin Özarslan, Ed.). *Prof. Dr. Umay Günay Armağanı* (ss. 10-12). Ankara: Feryal Matbaacılık.

Makaleler için;

Çobanoğlu, Özkul. (2018). Kazak Halk Kültüründe “Kam”dan “Baksı” ve “Emçi”ye Dönüşümler. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6 (7), 1-9.

Bildiri Kitabı için;

Taş, Barış. (2019). Kültürel Coğrafya Açısından Patasana Romanı. *II. Uluslararası Coğrafya Eğitimi Kongresi Bildiriler Kitabı*, (Eyüp Artvinli Ed.) içinde (ss 1612- 1617). Eskişehir.

Tez için;

Özarslan, Metin. (1999). *Erzurum ve Çevresinde Âşıklık Geleneginin Bugünkü Durumu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Kaynak Kişi için;

Adı, Soyadı, Doğum Yeri, Doğum Tarihi/ Yaşı, Öğrenimi/ Mesleği. (1 Ocak 2012 tarihinde Ankara’da yapılmış olan bu derleme kişinin şahsi arşivindedir.)

İnternet Ahntısı için;

ÇAKÜ Türkiye. 29 Ekim 2021 tarihinde turkiyat.karatekin.edu. tr adresinden erişildi.

Telif Hakkı ve Etik Beyan

Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi’nde yayımlanan yazılarda ifade edilen görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Gönderilen yazılar yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmez. Yazar, çalışmasının yayımlanmaya kabulünün ardından, yazısının telif hakkını *Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi*’ne devretmiş olduğunu kabul eder. Yazılar için telif ücreti ödenmez. Derginin tüm süreçleri ücretsizdir. Yayın öncesi ve sonrasında herhangi bir ücret talep edilmez. Yazılar, yazarın kendisi tarafından elektronik ortamda paylaşılabılır. Dergide yayımlanan yazılar açık erişim olarak sunulacaktır. Dergide yayımlanmış yazılar; yayıncının izni olmaksızın çoğaltılamaz, kopyalanamaz. Ancak kaynak gösterilmek suretiyle yazılardan alıntı yapılabilir. Çeviri yazılarda, yazarından izin alındığını gösteren “Çeviri İzin Belgesi” gerekmektedir. Belge sistemden elde edilebilir veya yazarın kendisinin hazırladığı bir formatta kabul edilebilir. Dergiye gönderilecek olan yazılarda, “Etik Kurul” raporu istenen çalışmaların “Etik Beyan Raporu” da gönderilmelidir. “Etik Beyan” raporunun sorumluluğu yazara aittir.

Yayın Kurulu ve Hakemlerin Sorumlulukları

Yayın Kurulu, yazıları derginin amaç ve kapsamı açısından değerlendirir ve yazıların dergiye uygun olup olmadığına karar verir. Yayın Kurulu ayrıca alan editörü, hakem ve yazar arasındaki ilişkiyi düzenler. Dergide yayımlanacak yazılara karar vermek ve hakem atamaları yapmak hususunda tam yetkiye sahiptir. Bu anlamda yayın kurulu, dergiye gönderilen yazılar için alan editöründen hakem belirlemesini talep edebilir. Yayın Kurulu, alan editörleri ve hakemler dergiye gönderilen yazıları bilimsel etik ve ilkeler çerçevesinde objektif olarak değerlendirir. Yayın Kurulu, gönderilen makalelerde düzeltme yapabilir ve yazının bütünlüğüne uygun olan ekleme ve çıkartmaları yazardan talep edebilir. Alan editörü ve hakem, üzerine atanan yazı hakkında kendini yeterli bulmazsa veya zamanında değerlendirme imkânına sahip olmazsa, bunu hemen Yayın Kuruluna bildirmelidir.

ÇAKUJTS EDITORIAL PRINCIPLES

About Our Journal

Çankırı Karatekin University Journal of Turcology Studies (ÇAKUJTS) is a peer-reviewed academic electronic journal that started publishing in 2021 and published twice (June-December) in a year as the official publication organ (agency) of Turcology Institute of Çankırı Karatekin University. The publication languages of ÇAKUJTS are Turkish (including Modern Turkic Languages), English, Russian and German.

Aim

Çankırı Karatekin University Journal of Turcology Studies (ÇAKUJTS) aims to present researches on Turcology to the attention of the world of science / academic world and to increase academic collaboration by bringing together scientists from different geographies. Our journal purposes to create an intellectual basis for theoretical and comparative studies about the Turkic world through with help of the researches that will be published. For this purpose, ÇAKUJTS publishes studies for the Turkic world such as; scientific research, review, compilation and opinion post, introduction, interview, news, bibliography, text publication, translation after the referee process.

Scope

ÇAKUJTS give places to applied and theoretical studies (social, cultural, economic, and technological, etc.) in the field of Turcology, primarily original and copyrighted studies. The studies that will take place in ÇAKUJTS cover the issues related to Turcology both at local, national and international arena.

Evaluation

Articles submitted to the journal must not have been published anywhere before or it must not be in a publication process at the moment. Articles that meet this requirement are taken to the Editorial Board for preliminary evaluation. As a result of the preliminary evaluation of the Editorial Board, a field editor is appointed for the appropriate articles. Blind peer-review process is initiated for the articles that passing the preliminary review by the field editors and are sent to two field experts for review. If two referee reports are "positive", the article is accepted to the journal. Completed articles are published in order of arrival. If one of the reports is "negative", the article is sent to the third referee. If the article is not found "appropriate" for publication in both reports, this situation is reported to the author. The authors take into account the evaluations of the Editorial Board and the editors; however, they also have the right to defend their articles. If a situation that prevents publication is detected in the articles, the publication process can be suspended. After the articles are taken, they are checked and reported so that the similarity rate does not exceed 20%. The authors are informed about the articles exceeding this rate and the evaluation process does not started. Studies should be sent to "cakutad@karatekin.edu.tr" via e-mail. Authors should write only the title of the article in the subject part of the e-mail while sending their articles.

Language and Spelling

The language of Çankırı Karatekin University Journal of Turcology Studies is in Turkish. However other Turkic languages, English, Russian and German articles are also accepted. According to the workload of the journal, the number of articles in each issue is to be decided by the Editorial Board. Articles should be prepared in accordance with the APA 6. In the articles and abbreviations, the Spelling Guide of the Turkish Language Institution should be followed.

Spelling Rules

Title

It should be written in 12font size and bold letters which are compatible with the content and shouldn't be more than 12 words. The second heading should be written in bold, italic and the first letters in capitals one line below. In-text titles -including the bibliography- should be 11 font size. One line space should be left before headings.

Author Name

The surname should be written in capital letters under the headline on the right. The information of title, institution, e-mail and ORCID should be written with a footnote ** at the end of the name.

Example: Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çankırı/ Türkiye, aarvas@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0000-0000-0000.

Abstract

It should be written in font size 10, Times New Roman font character. The text should be justified on both sides. The abstract should be prepared with a minimum of 250 and a maximum of 500 words and should be descriptive and introductory of the research. One line space should be left under the abstract and 5 keywords should be included in here. In Turkish articles, the second abstract should be prepared in English. If the article is prepared in another language, the second abstract should be written in Turkish.

Main Text of the Article

Articles should be typed in font size 11, Times New Roman font character and single line spacing on the Word page. A margin of 4 cm from the top edge of the page and 3 cm from the other edges should be left. Paragraph beginnings should not be indented. The text of the article should be justified on both sides. The space between paragraphs should be 6 nk first and then 0 nk. There should be no spaces between expressions such as poem, item, quote, however, 6 nk spaces should be left before and after the paragraph. The first letters of the subheadings in the text should be capitalized, aligned to the left and in bold. It should be one space left before and after the headings. Highlighted places and book names in the text should be remarked in italics. Author should give numbers and names to photographs, tables and figures in the text. These must not exceed one third of the text and they must be presented in the appendices. In addition, the photos must have high resolution. Footnotes should be used for explanations in the text. Footnotes should be written in font size 9, Times New Roman font character. The in-text citation method should be used in the articles.

Example: (Çobanoğlu, 2015: 12).

Quotations should be given in quotation marks. Long and block quotations should be written in 10 points, 1 cm inside from the both sides. Articles should not exceed 10,000 words.

Bibliography

References should be prepared in 10 font size and 1 cm hanging. The sources used in the article should be arranged alphabetically according to the surnames of the authors at the end of the text. Author names should be written without abbreviations. If more than one study used in the article belonging to the same author, the writer should add a letter at the end of the publication year of these studies: (2015a), (2015b). Duplicate author should be indicated with underline “_____”.

Example:

Köprülüzâde M. Fuat. (1930). XVI. Asrın Sonuna Kadar Türk Saz Şairleri. İstanbul: Evkaf Matbaası.
_____. (2004). Karacaoğlu, Saz Şairleri içinde (ss. 285-337). Ankara: Akçağ Yayınları.

Bibliography information must be given in the following forms:

For books;

Türkes Günay, Umay. (2011). *Elazığ Masalları ve Propp Metodu*. Ankara: Akçağ Yayınları.

For translated books;

Propp, Vladimir. (2011). *Masalın Biçimbilimi*. (İ. M. Rifat ve S. Rifat, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

For the book chapters;

Elçin, Şükrü. (1996). Yeşil Abdal ve Karaca Oğlan Üzerine Notlar (Özkul Çobanoğlu- Metin Özarslan, Ed.). *Prof. Dr. Umay Günay Armağanı* (ss. 10-12). Ankara: Feryal Matbaacılık.

For articles;

Çobanoğlu, Özkul. (2018). Kazak Halk Kültüründe “Kam”dan “Baksi” ve “Emçi”ye Dönüşümler. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6 (7), 1-9.

For papers/ symposium books;

Taş, Barış. (2019). Kültürel Coğrafya Açısından Patasana Romanı. *II. Uluslararası Coğrafya Eğitimi Kongresi Bildiriler Kitabı*, (Eyüp Artvinli Ed.) içinde (ss 1612- 1617). Eskişehir.

For thesis;

Özarslan, Metin. (1999). *Erzurum ve Çevresinde Âşıklık Geleneginin Bugünkü Durumu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

For interviewee;

Name, Last name. Birth place. Birth date/ age. Education level/ Occupation. (This interview made in Ankara on January 1, 2012, is in the personal archive of)

For internet;

ÇAKU Turkiyat. Retrieved on 29 October 2021 from turkiyat.karatekin.edu.tr.

Copyright and Ethical Statement

The responsibility of the opinions expressed in the studies published in the *Cankiri Karatekin University Journal of Turcology Studies* belongs to the authors. Submitted articles are not returned whether they are published or not. The authors accept that they have transfer the copyright of their article to *Çankırı Karatekin University Journal of Turcology Studies*, after their works are accepted for publication. No royalty fees are paid for the articles. Articles can be shared electronically by the authors themselves. All processes of the journal are free of charge. There is no charge before or after the publication process. Articles published in the journal will be presented as open access. Articles published in the journal may not be reprinted or copied without the permission of the publisher. However, it can be cited from the articles by showing the source. In translated articles, it's required “Translation Permission Document” showing that permission has been obtained from author. This document can be obtained from the system or accepted in a format prepared by the authors themselves. In the articles which sent to the journal, it should also be sent that “Ethics Statement Report” of the studies for which an “Ethics Committee” report is requested. The responsibility of “Ethics Statement” report belongs to the authors.

Responsibilities of Editorial Board and Reviewers

The Editorial Board evaluates the articles in terms of the purpose and scope of the journal and decides whether the articles are suitable for the journal or not. Editorial Board also regulates the relationship between the field editor, the reviewer and the author. It has full authority to decide on the articles to be published in the journal and to appoint reviewers. In this sense, the editorial board may request the field editor to determine a referee for the articles sent to the journal. Editorial board, field editors and reviewers evaluate the articles submitted to the journal objectively within the framework of scientific ethics and principles. They can make corrections in the submitted articles and request additions and deletions from the author in accordance with the integrity of the article. If the field editor and the referee do not find them competent enough about the assigned article or do not have the opportunity to evaluate it in a given time, they should immediately report this to the Editorial Board.

